

બાલકાંડ

ગોસ્વામી શ્રી તુલસીદાસજી વિરચિત
રામચરિતમાનસ

ભાવાત્મક પદ્યાનુવાદ
શ્રી યોગેશ્વર

NOTICE

सर्व हक्क लेखकने स्वाधीन

All rights reserved by Author

The content of this e-book may be used as an information resource. Downloading or otherwise transmitting electronic copies of this book or portions thereof, and/or printing or duplicating hard copies of it or portions thereof is authorized for **individual non-profit use ONLY**. Any other use including the reproduction, modification, distribution, transmission, republication, display or performance of the content of this book for commercial purposes is strictly prohibited.

Failure to include this notice on any digital or printed copy of this book or portion thereof; unauthorized registration of a claim of copyright on this book; adding or omitting from the content of it without clearly indicating that such has been done; or profiting from transmission or duplication of it, is a clear violation of the permission given in this notice and is strictly prohibited. Violators will be prosecuted.

Permission for use beyond that specifically allowed by this notice may be requested in writing from Swargarohan, Danta Road, Ambaji (North Gujarat) INDIA.

श्री योगेश्वरशु

(१५ अगस्त, १९२१ - १८ मार्च, १९८४)

"मनुष्य शुवननुं ऐकमात्र ध्येय परमात्मानी प्राप्तिनुं ऐ."

અનુક્રમ

1. મંગલાચરણ - પ્રારંભ
2. દુર્જનને વંદન
3. સ્વાત્મવિનય
4. વંદન
5. નામનો મહિમા
6. રામકથા
7. રામચરિતમાનસ વિશે
8. ભરદ્વાજ અને યાજ્ઞવલ્ક્યમુનિ
9. શિવપાર્વતી સંવાદ
10. અવતારનું કારણ
11. મનુ અને શતરૂપાનું તપ
12. રાવણ અને લંકા
13. બ્રહ્માની પ્રાર્થના
14. જન્મની ભૂમિકા
15. વિશ્વામિત્રની વાત
16. અહલ્યાનો ઉદ્ધાર
17. જનકપુરમાં
18. નગરદર્શન
19. સીતાનું દર્શન
20. સીતાના સ્વયંવરમાં

21. ધનુષ્યનો વિજય
22. પરશુરામનો મેળાપ
23. દરશથને ખબર આપે છે
24. જાનની તૈયારી
25. વિવાહ
26. વિવાહ પછી
27. અયોધ્યાપુરીમાં

1.मंगलाचरण - प्रारंभ

मूढ संस्कृत श्लोके

वर्णानामर्थसंघानां रसानां छन्दसामपि ।
मङ्गलानां च कर्तारौ वन्दे वाणीविनायकौ ॥ १ ॥

भवानीशङ्करौ वन्दे श्रद्धाविश्वासरूपिणौ ।
याभ्यां विना न पश्यन्ति सिद्धाःस्वान्तःस्थमीश्वरम् ॥२ ॥

वन्दे बोधमयं नित्यं गुरुं शङ्कररूपिणम् ।
यमाश्रितो हि वक्रोऽपि चन्द्रः सर्वत्र वन्द्यते ॥ ३ ॥

सीताराम गुणग्राम पुण्यारण्यविहारिणौ ।
वन्दे विशुद्धविज्ञानौ कबीश्वरकपीश्वरौ ॥ ४ ॥

उद्भवस्थितिसंहारकारिणीं क्लेशहारिणीम् ।
सर्वश्रेयस्करिणीं सीतां नतोऽहं रामवल्लभाम् ॥ ५ ॥

यन्मायावशवर्ति विश्वमखिलं ब्रह्मादिदेवासुरा
यत्सत्त्वादमृषैव भाति सकलं रज्जौ यथाहेर्भ्रमः ।
यत्पादप्लवमेकमेव हि भवाम्भोधेस्तितीर्षावतां
वन्देऽहं तमशेषकारणपरं रामाख्यमीशं हरिम् ॥ ६ ॥

नानापुराणनिगमागमसम्मतं यद्
रामायणे निगदितं क्वचिदन्यतोऽपि ।

स्वान्तःसुखाय तुलसी रघुनाथगाथा
भाषानिबन्धमतिमञ्जुलमातनोति ॥ ७ ॥

1. મંગલાચરણ-પ્રારંભ

અક્ષર અર્થ છંદ રસરચના કૃપા કરીને કરનારાં
મંગલકારક સરસ્વતીને આરંભે વંદન મારાં.
પ્રણામ ગણપતિને પ્રેમથકી કરું વળી સાથેસાથે,
વરદ હસ્તને સદાય રાખો સિદ્ધિપ્રદ મારે માથે.
રામકથાની રચના બંને સરળ કરો મારે માટે.

નિત્ય બોધમય ગુરુદેવશ્રી શંકર પ્રભુને કરું પ્રણામ,
જેમનો લઈ આશ્રય પામે વહુ છતાં ચંદ્ર બધે માન.

સીતારામગુણોના પાવન વનમાં નિત્ય વિહરનારા,
વિશુદ્ધ વિજ્ઞાની કવિવર ને કપિવરને વંદન મારાં.

સર્જન સૃષ્ટિનું પાલન ને વિનાશ અંતે કરનારાં
શરણાગતને શાંતિ અર્પતાં કલેશ બધાયે હરનારાં,
શ્રેયકરી શ્રેય કરવાની પવિત્ર પ્રજ્ઞા ધરનારાં
સીતા થાવ પ્રસન્ન આજ એ સ્વીકારી વંદન મારાં.

પડ્યા જેમની માયામાં બ્રહ્માદિદેવ દાનવ સઘળા,
રજ્જુસર્પની જેમ ભ્રાંતિથી દેખે સર્જન સત્ય અહા,
ભવસાગર તરનારા માટે ચરણ જેમનાં નાવસમાં,
રામનામના કારણથી પર પ્રણામ તે હરિના પદમાં.

વેદશાસ્ત્ર ને પુરાણસંમત રામાયણમાં ને અન્યત્ર
કહેવાયું જે પ્રાજ્ઞજનોથી સ્વાનુભૂતિપૂર્વક સર્વત્ર
તુલસી તે જ સ્વાત્મસુખ માટે રઘુનાથતણી કથામહીં
મધુરથી મધુર ભાવ ભરીને ગાય પરમ રસ સાથ અહીં.

*

ગણનાયક કરિવરવદન બુદ્ધિરાશિ શુભગુણસદન,
કરો અનુગ્રહ સિદ્ધિદાયક જેનું સુખમય સદા સ્મરણ,
જેનું મંગલ સદા શરણ.

મૂંગા બોલે દિવ્ય વચન, પંગુ ચઢે ગિરિવર ગહન,
કરો કૃપા એ આજ કૃપાળુ, કરો સકળ કલિમલદહન.
મંગલમય છે જેનું સ્મરણ,
શાંતિપ્રદાયક જેનું શરણ.

નીલકમળસમ શ્યામ તરુણ અરુણ વારિજ નયન,
કરો એ મુજ ઉર ધામ સદા ક્ષીરસાગરશયન.

કુંદઠન્દુસમ દેહ ઉમારમણ કરુણાઅયન,
કરે દીન પર પ્રેમ કૃપા કરો મદન મયન.

કૃપાસિંધુ નરરૂપ હરિ ગુરુચરણકમળમાં કરું નમન,
મહામોહ તમપુંજ ગણું તો વચન જેમનાં સૂર્યકિરણ.
વંદું શ્રીસદગુરુચરણ.

*

સરસ સુવાસિત રુચિકર નિર્મળ, સકળ રોગ ભવના હરનાર,

સંજીવની ઔષધિકેરા ચારુ શક્તિપ્રદ ચૂર્ણસમાન,
ગુરુચરણકમળતણી રજને વંદન કરું સહિત અનુરાગ,
કલ્યાણ કરે સદાય રજ એ લગાવતાં શિર હૃદય લલાટ.

શ્રીશંકરના તનની પાવન ભસ્મ પરમ કલ્યાણ કરે,
સુકૃત કરાવે સુકૃત વધારે, પ્રસન્નતાથી પ્રાણ ભરે;

ભક્તજનોના દિલદર્પણના યુગયુગકેરા મેલ હરે,
તિલક કરે જે એનું એને ગુણભંડાર સમસ્ત વરે.

ગુરુચરણની જ્યોતિનું થતાં સ્મરણ થાય દૈવી દૃષ્ટિ,
ભાગ્યવાનના પ્રાણે પ્રગટે મારી મોહતણી સૃષ્ટિ.
એ પ્રકાશથી નિર્મળ નેત્રો સાધકજનને પ્રાપ્ત થતાં,
ભવરજનીના દોષો ટળતા દુઃખ અવિદ્યાનાં મટતાં.

રામચરિત્ર મણી-માણેકો ગુપ્ત હોય કે પ્રગટ ભલે,
જોઈ પામી શકાય ખાણ મેળવી સ્થળે સ્થળે.

જેમ દિવ્ય અંજનથકી સાધક સિદ્ધ સુજાન
વન પર્વત પૃથ્વી ઉપર અચરજ જુએ મહાન.

*

ગુરુચરણની કોમળ સુંદર રજ દૈવી અંજન જેવી
દૃષ્ટિદોષ બધા હરનારી લોચનને અમૃત એવી,
વિવેકરૂપી મુજ નેત્રોને એનાથી કરતાં નિર્મળ

કરું મુક્ત કરનારા સુંદર રામચરિત્રતણું વર્ણન.

મોહજન્ય સંશય હરનારાં વંદન બ્રાહ્મણના ચરણે,
ગુણભંડારસમા સજ્જનને પ્રણામ મધુવચને પ્રણયે.

કપાસના નીરસ નિર્મળ ગુણમય ફળ જેવાં સાધુચરિત,
કષ્ટ સહી બીજાને સુખ દે, ઢાંકે દોષ વળી અગણિત;

અન્યકાજ જીવે જે જગમાં, યશ જેઓના જગતપ્રસિદ્ધ,
વંદનીય છે સર્વકાજ એ ઉપકારોને કરતા નીત.

મંગલમય આનંદરૂપ છે જંગમ તીરથ સંતસમાજ,
બ્રહ્મવિચારપ્રચાર સરસ્વતી રામભક્તિ ગંગાની ધાર.

યમુના કલિમલને હરનારી વિધિનિષેધમય ધર્મકથા,
સુણતાં સુખ કલ્યાણ આપતી હરિ ને હરની વાત તથા.

એ જ ત્રિવેણી પરમપાવની, તીર્થરાજ શુચિ સંતસમાજ,
અક્ષય વટ ત્યાં સુંદર સોહે નિજ ધર્મતણો દૃઢ વિશ્વાસ.

સર્વને સુલભ સર્વકાળમાં સર્વદેશમાં તીર્થ મહાન,
શુભ કર્મોનો મંગલ મેળો સેવ્યે શમતા કલેશ કરાળ.

મનવાણી ના શકે વર્ણવી મહિમા દિવ્ય પરમ એનો,
ફળ આપે તત્કાળ તીર્થ તે, પ્રભાવ પ્રગટ ગહન એવો.

સુણે સ્નેહથી સમજતા સેવે સંતપ્રયાગ
જીવતાં જ ધર્માદિ તે પામી લે ફળ ચાર.

મજ્જન ફળ તત્કાળ જણાય, કાગ બની મધુ કોયલ જાય,
બગલા હંસ વિવેકી થાય, અચરજ એમાં નથી જરાય.

મહિમા સંતસમાગમકેરો શાસ્ત્રો ને સત્પુરુષો ગાય,
કાયાપલટ થતી જીવતણી સત્સંગનદીમાં જો નહાય.

અગસ્ત્ય નારદ વાલ્મીકિએ કહી એમની સત્યકથાને;
જલે સ્થળે ગગને ફરનારા જડચેતન જીવ જગે ન્યારા,

સન્મતિ કીર્તિ ભૂતિ ગતિ શ્રેય, જ્યાં જ્યારે પામ્યા સ્વયમેવ,
પ્રભાવ એ સત્સંગનો કહ્યો, એમાં લેશ નથી સંદેહ.

વિવેક ના સત્સંગ સિવાય, રામકૃપાવિણ તે ન પમાય;
હર્ષશ્રેયનું મંગલ મૂળ, સિદ્ધિ ફળ સાધન સૌ ફૂલ,
સંતસમાગમ કહ્યો અમૂલ.

પારસસ્પર્શે લોહ સુવર્ણ, શઠ સુધરે પામી સત્સંગ;
સજ્જન કદી કુસંગ કરે, મણિ નાગતણો ગુણ અનુસરે,
તેમ થાય ના ગુણનો ભંગ.

વિધિ હરિહર કવિકોવિદ વાણ કરી શકે ના સંતવખાણ,
કેમ કરીને કહી શકું હું, છેક અલ્પ મારી તો વાણ,

મણિના ગુણને કેમ વર્ણવે વેચનાર વેપારી શાક.

એક હાથનું ફૂલ દે બીજાનેય સુગંધ,
સમતાવાળા મિત્ર ને શત્રુ વિનાના સંત

તેમ કરે હિત સર્વનું, સૌને ધરે સુગંધ,
વંદું પ્રેમે એમને પૂર્ણ પ્રગટ ભગવંત.

સંત સરળ કલ્યાણકર જાણી અરજ કરું,
રામચરણરતિ આપજો એવી આશ ધરું.

2. દુર્જનને વંદન

દુર્જનને વંદન કરું ખરા ભાવથી હું,
કારણ વિના અહિત કરે જે હિતકરતાનું.

બીજાની હિતહાનિને લાભ માનતા જે,
હરખે બગાડયે અન્યનું સુધર્યે પામે ખેદ.

પ્રભુચશપુનમચંદ્રના રાહુરૂપ છે તે,
હજાર હાથે અન્યને નિત નુકસાન કરે.

હજાર આંખે અન્યના દેખે દોષ સદાય,
પરહિત ધી તો એમનાં મન છે માખી સમાન.

તેજ તેમનું અગ્નિશું, ક્રોધ કાળ વિકરાળ,
દુર્ગુણ પાપધને થયા ધની કુબેર સમાન.

ઉદય એમનો સર્વના હિતનો નાશ કરે,
કુંભકર્ણ જેવા સૂવે તો કલ્યાણ ખરે.

નાશ કરીને કૃષિતણો હિમ પણ પામે નાશ
તેમ તજે તન અન્યનું બગાડવાને ખાસ.

શેષ નાગ જેવા ગણી વંદું એ ખલને
અન્ય દોષને વર્ણવે જે હજાર વદને.

દશ હજાર કાને સુષ્યો પૃથુએ પ્રભુચશને,
દસ હજાર કાને, સુણે દુર્જન પરઅધને.

સુરા જેમને પ્રિય સદા વચનો વજ્ર સમાન,
કુકર્મ પરનિંદા તથા વિષયને ગણે પ્રાણ.

મિત્ર શત્રુ મધ્યસ્થનું શુભ સુણતાં જ જલે,
અરજ કરું છું એમને પ્રણમીને પ્રણયે.

કરી અરજ મેં એમને સુણશે પણ ના એ,
પાળો પ્રેમે કાગ પણ માંસ નહીં તજશે.

ચરણે સંત અસંતના વંદું છું પ્રેમે,
બંને દુઃખપ્રદ તોય છે ભેદ સૂક્ષ્મ કેમે.

સંત પડે જો અલગ તો હરી પ્રાણને લે,
દુર્જનને મળતાં જ એ અતિ દારુણ દુઃખ દે.

*

બંને પેદા થાય જગે કમળ જળોની જેમ જળે,
ગુણ બંનેના જુદા જુદા; દર્શનથી જ કમળ સુખ દે,

જળો સ્પર્શથી ચૂસે ખૂન, જાણી લેજો ભેદ નિગૂઢ,
સંત સુધામય પ્રાણ કરે, દુર્જન સુરા બનીને હણે.

બંને જગતસમુદ્રથકી પ્રગટી કાર્ય વિભિન્ન કરે,

જતાં એક પ્રાણ હરી લે મળ્યે અન્ય દારુણ દુઃખ દે.
ભલાબૂરા જન કર્મ કરે યશ-અપયશ-ફળ તેમ લહે;
સુધા ચંદ્ર ગંગા સજ્જન વિષ અગ્નિ પારધિ દુર્જન
પાપનદી કલિકાળ તણી જાણે બોલો કોણ નહીં,
ગમે જેમને જેવું તેવું તેને દીસે સારું અહીં.

ભલો ભલાઈને ગ્રહે નીચ નીચતાને,
અમી અમરતા અર્પતું વિષ તો મૃત્યુને.

ખલના દુર્ગુણ દોષની સજ્જનતા ગુણની
કથા અગાધ સમુદ્રશી તેમ અનંત કહી.

એમાંથી અલ્પ જ અહીં ગુણદોષ કહ્યા મેં,
ગ્રહણ થાય જેથી ગુણો તજાય દુર્ગુણને.

ભલાબૂરાની સૃષ્ટિ છે બ્રહ્માએ સરજી,
વેદે ગુણ ને દોષ પણ રાખ્યા અલગ કરી.

પાપ-પુણ્ય સુખ-દુઃખ ને દિવસ-રાત સજ્જન
દુર્જન દાનવ દેવ ને અમૃત વિષ જીવન

મૃત્યુ ઉચ્ચ ને નીચ ને બ્રહ્મ વળી માયા
ઇશ્વર જીવ સ્થળે સ્થળે રંક તથા રાયા,

દેશકાળ વૈરાગ્ય ને રાગ નરક ને સ્વર્ગ,
વિવિધ યોનિનાં બંધનો ઉત્તમ ને અપવર્ગ,

વિભાગ ગુણદોષતણા વેદોએ જ કર્યા,
ડગલેપગલે સૃષ્ટિમાં ભેદ અસંખ્ય ભર્યા.

જડચેતન ગુણદોષમય વિભુએ વિશ્વ કર્યું,
સંત હંસ જળ ત્યાગતાં દૂધ ગ્રહે ગુણનું.

*

એવો વિવેક જો ઉદભવે, દોષ તજી મન ગુણે રમે,
કાળ સ્વભાવ કર્મના બળથી ભલા ભલાઈને પરહરે.
માયામાં આસક્ત બનીને ભવાટવીમાં રોજ ભમે.

હરિજન ભક્ત સુધારી લે, નિર્મળ યશ જીવનને દે,
ઉત્તમ પામી સંગ ઘડી દુર્જન સજ્જન થાય કદી,
મટે તોય ના મલિન સ્વભાવ, પ્રકૃતિ કેરો ગાઢ પ્રભાવ.

ઠગને ઉત્તમ જોઈ વેશ પૂજે સમાજ વધુ કે લેશ,
કાલનેમિ રાવણની જેમ ખુલ્લા પડે છતાં હંમેશ,
પામે કાયમ માટે ક્લેશ.

જાંબવાન હનુમાન સમાન સજ્જન પામે છે સન્માન,
સુંદર વેશ ભલે ના હોય, આદર આપે છે સૌ કોય.

લાભ થતો સત્સંગ થકી કુસંગથી નિત હાનિ વળી,

વેદલોકમાં એવી વાત વિદ્વાન કહે છે વિખ્યાત.

ગગન ચઢે રજ પવન પ્રસંગ, પામી તે નાળાનો સંગ
ભળે કાદવે ધારી રંગ, પ્રભાવ સંગતણો બળવંત.

રામને રટે મેના પોપટ સજ્જન પ્રભુજનના ધરનાં,
ગણી ગણીને ગાળો દેતાં પંખી તે દુર્જનઘરમાં.

ધૂમ્ર કુસંગે કાળો થાય, અળતાસંગે પણ પલટાય,
લખે સુલેખ બની શાહી શંકા એમાં ના કાંઈ.

એ જ ધૂમ્ર વાદળ બનતાં, અગ્નિ વાયુ પાણી મળતાં,
જીવન બને જગત કેરું, જોયું દૃશ્ય અમે એવું.

ગ્રહ ઔષધ પાણી પવન વસ્ત્ર કુસંગ સુસંગ
પામી બને શુભાશુભ, પ્રબળ સંગનો રંગ.

શુકલ કૃષ્ણના નામથી ઓળખાય છે પક્ષ,
નામ અલગ અર્પણ કર્યા બ્રહ્માજીએ દક્ષ.

પોષક સમજી ચંદ્રનો શોષક અન્ય વળી,
યશ અપયશ જગતે ધર્યો વિવેક લેશ કરી.

*

૩. સ્વાત્મવિનય

જડચેતન સૌ જીવને ગણી રામમય હું
જોડી બંને હાથને પ્રેમપ્રણામ કરું.

દાનવ દેવ મનુષ્ય ને નાગ પિતૃ ગંધર્વ
વિહંગ પ્રેત વનસ્પતિ યક્ષ તથા કિન્નર

નિશાચરોને સર્વને વંદું પ્રેમ કરી,
સર્વે કૃપા કરો હવે, વંદું ફરી ફરી.

*

યોનિ ચાર ચોરાસી લાખ, એમાં જીવ કરે છે વાસ,
જળ પૃથ્વી ને વ્યોમમહીં જીવે છે જે જીવ રહી;

સીયરામમય જાણી જગને કરું પ્રણામ જોડતાં કરને,
ગણી મને પોતાનો દાસ કૃપા કરો છળ છોડી ખાસ.
નથી બુદ્ધિબળનો વિશ્વાસ, તેથી કરું કૃપાની આશ.
મને કરશો ના સ્વપ્નેય હતાશ.

રઘુપતિગુણ મારે ગાવાં, ઇચ્છું લેવાને લ્હાવા,
બુદ્ધિ કિન્તુ છે અતિશય અલ્પ, કહી રહ્યો છોડીને દર્પ.

રામકથા છે ખૂબ અગાધ, થાય સફળ કેમ કરી સાધ,
મનમતિ રંક મનોરથરાજ, કરી શકું કેમ કરી કાજ.

અમૃતનો અભિલાષ કરું, બિંદુ તકનું નથી મળ્યું,
ધૃષ્ટતા કરો મારી માફ સજ્જન દયા કરીને આજ.

શિશુના શબ્દો સ્નેહ કરી સુણે સજ્જનો ધ્યાન દઇ,
એવી આશ સદા રાખું, ચરિત રામકેરું ભાખું.

સુણી તોતડી શિશુની વાત પ્રસન્ન માત બને ને તાત,
સજ્જન તેમજ હર્ષ પામશે સુણતાવેંત જ મારી વાત.

ફૂર કુટિલ પણ કુવિચારી કરતા જે પરદોષ વિચાર,
કરશે તે મારો ઉપહાસ અજ્ઞાની વિષયોના દાસ.

સારીનરસી પોતાની માને સૌ કવિતા સારી;
બીજાની રચના સુણતાં હર્ષ પામતા સ્તુતિ કરતા
એવા જન વધુ ના જગમાં પરગુણરુચિ જેની રગમાં.

સરિતાસર બીજાના જળે પુષ્ટિ પામે જોર કરે,
ચંદ્રકળાનું દર્શન કરી સમુદ્ર હરખે ને ઊછળે;

ઉન્નતિ પોતાની પામી પ્રસન્ન બનતા સૌ કોઇ,
ઉન્નતિ બીજાની જોઇ હરખે પણ કોઇ કોઇ.

*

ભાગ્ય અલ્પ ઇચ્છા અધિક તોપણ છે વિશ્વાસ,
સુજન સુણી સુખ પામશે, કરશે ખલ ઉપહાસ.

દુષ્ટોના ઉપહાસથી મારું હિત જ થશે,
કઠોર કોયલકંઠને કાગ સદા કહેશે.

મેઢક ચાતકની તથા બગલા હંસતણી
હાંસી કરતા તેમ મુજ નિર્મળ વાણ સુણી,
હસશે દુર્જન મલિનમન તો આશ્ચર્ય નહીં.

*

કવિતાનો રસ નથી જેમને રામચરણમાં પ્રેમ નથી,
એમનેય આ કવિતા હાસ્યરસે છોને સુખકર બનતી.

ભાષાની રચના છે આ તો, મતિ ભોળી ખૂબ જ મારી,
હાસ્યાસ્પદ છે તેથી દોષ નથી હસવામાં કે ભારી.

સજ્જન તો આ રામકથાને ભક્તિથી ભૂષિત જાણી
પ્રશંસા કરીને સાંભળશે બોલીને મધુમય વાણી;

કવિ નથી હું કાવ્યશાસ્ત્રમાં કુશળતા નથી કે મારી,
રચના શબ્દોની ના જાણું, વિદ્યાકળારહિત ન્યારી.

અક્ષર અર્થ અલંકારો ને રચના છંદોની ભારી
અનેકવિધ ભાવો ને રસ છે કવિતા સાધારણ ન્યારી;

ગુણદોષ કહ્યા કે કવિતાના વિદ્વાનોએ શાસ્ત્રમહીં,
કોરા કાગળ પર લખી દઉં એનું જ્ઞાન જરાય નથી.
કરવા બેઠો કવિતા કિન્તુ કવિતાકૌશલ લેશ નથી.

રચના મારી ગુણરહિત, વિશ્વવિદિત ગુણ એક,
સુણશે એમ વિચારતાં જ્ઞાની નિર્મળ નેક.

*

એમાં રઘુપતિ નામ ઉદાર અતિ પાવન પુરાણ શ્રુતિ સાર;
મંગલભવન અમંગલહારી ઉમાસંગ જપતા ત્રિપુરારી.

*

સર્વ પ્રકારે શણગારેલી હોય ચંદ્રવદની નારી
વસ્ત્ર વિના અધુરી જ રહે સુંદરતા એની ન્યારી;

ઉત્તમ કવિની કવિતા એમ અતિસુંદર કે અદ્ભુત હોય,
રામનામથી વંચિત હોય શોભે ના વખણાયે તોય.

સર્વગુણોથી રહિત ભલે હો કુકવિતણી કવિતા કોઈ,
રામનામ ને રામતણા યશથી અંકિત એને જોઈ,

આદરપૂર્વક ગાય સાંભળે વાંચે વિદ્વાનો સઘળે,
સજ્જન સંત ભ્રમરના જેવા ગુણગ્રાહી વિશ્વે વિચરે.

નથી એક પણ રસ કવિતામાં, રામતણો છે પ્રગટ પ્રતાપ;
સર્વોત્તમ સંગે મોટાઈ મળે ન કોને કહો અમાપ.

અગર સંગથી સુગંધ પામી ધૂમ્ર તજી દે છે કડવાશ,
કવિતા મારી સાધારણ પણ રામકથાનો એમાં વાસ.

રામકથા કલ્યાણકારિણી કલિયુગના મળ હરનારી.

કવિતા વક્ર બની છે મારી જેમ વક્ર ગતિ ગંગાની.

શિવશરીરનો સંગ પામતાં ભસ્મ પવિત્ર સુશોભિત થાય,
તેમ રામગુણવાળી કવિતા સુખ ધરશે સૌનેય સદાય

*

મલયાચલના સંગથી વંદ્ય બને છે કાષ્ઠ
કવિતા તેમ જ પ્રિય થશે કહી રામચંદ્ર વાત.

શ્યામ ગાયના દૂધને ગુણિયલ પીતા લોક
તેમ ગ્રામ્ય ભાષામહીં રસનો દૈવી ધોધ

મહિમા સીતારામનો ભર્યો અનંત અશોક
સુણે ગાય તે સજ્જનો થયો જેમને બોધ.

મોતી મણિ મારેકની કાંતિ અલૌકિક હોય
પર્વત હાથી સર્પના શિરે ન સોહે તોય.

તરુણીના તનની ઉપર રાજમુકુટ પર તેમ
શોભે છે સંપૂર્ણ એ શોભે જેવું હેમ.

કવિતા ઉત્તમ કવિતણી ઊપજે એક સ્થળે
શોભા પામે અન્ય સ્થળ એના તત્વબળે.

સ્મરતાંવેંત સરસ્વતી બ્રહ્મલોક છોડી
ભક્તિ દેખતાં કવિતણી આવે છે દોડી.

રામરસસરે જ્યાં સુધી એ ના સ્નાન કરે
શ્રમ તેનો ના ત્યાં સુધી કોટિ ઉપાય ટળે.

એમ વિચારી કવિજનો પંડિત હરિગુણ ગાય,
કલિમલ હરનારા સદા હરિના યશમાં ન્હાય.

પ્રાકૃતજન ગુણગાન ના ગમે સરસ્વતીને,
થાય પ્રસન્ન કદી નહીં આવીને પ્રીતે.

હૃદય સિંધુ મતિ છીપ છે એમ વદે વિદ્વાન,
સ્વાતિ શારદાને ધરે ઉપમા તેમ સુજાન.

એમાં ઉત્તમ ભાવ કે વિચાર વરસે જો,
કવિતાકેરું કાંતિમય મોતી પ્રગટે તો.

એ મોતીને રામયશ સૂત્રમહીં ધારી
ધારે સજ્જન હૃદયમાં પ્રીતિથકી ન્યારી.

*

કરાળ કલિયુગમાં જે જન્મ્યા વેશ તેમનો હંસસમો,
કાગસમા કરતૂત તેમનાં, મનમાં મેલ ભર્યો સઘળો.

વેદમાર્ગને મૂકીને તે કુમાર્ગ ગ્રહણ સદાય કરે,
કપટમૂર્તિ બનતાં કલિયુગનાં ધોર કુકર્મ કરી વિચરે.

રામભક્તનો સ્વાંગ સજીને જનતાને ઠગતા ફરતા,

કામક્રોધ ને દાસ લોભના ધતિંગ ધર્મતણાં કરતા;

ધર્મતણો ધ્વજ ધરનારા પણ દંભી કપટી અવિચારી,
એવા ઠગભક્તોમાં કરજો ગણના સર્વપ્રથમ મારી.

મારા અવગુણ સર્વ કહું તો કથાતણો વિસ્તાર વધે,
છતાં પાર ના પામું; શાણા સમજી લેશે સર્વ બધે.

મારા મેં અતિ અલ્પ અવગુણો અવગુણસાગર છતાં કહ્યા,
કથા સાંભળી દોષ નહીં દે કોઈ મુજને કરી દયા.

છતાંય શંકા જે કરશે તે મારાથી જડ અધિક હશે
બુદ્ધિહીન હશે તેમજ તે, સાંભળશે ના કથા રસે.

ચતુર ગણાવાને ના ચાહું, કવિ પણ નથી ખરેખર હું,
મતિ અનુસાર રામગુણ ગાઉં એમાં અનુચિત નથી કશું.

રઘુપતિનો ક્યાં અપાર મહિમા, વિષયી મારી ક્યાં બુદ્ધિ,
સંસારે આસક્ત બન્યો છું, નથી સ્વલ્પ સાધી શુદ્ધિ.

વાયુ ઉડાડે મેરુ પર્વત રૂની ત્યાં શી કહો વિસાત,
કથા કરું શે, રામતણો છે મહિમા અચિંત્ય તેમ અમાપ.

શેષ શારદા શિવ તથા બ્રહ્મા વેદપુરાણ
નેતિ શબ્દથી એમનાં ગુણનું ગાયે ગાન.

પ્રભુતા જાણે એમની મહિમા વળી અનંત
વર્ણવ્યા વિના તે છતાં રહી શક્યા ના સંત.

પ્રભાવ ભક્તિનો કહ્યો શાસ્ત્રોએ એવો
પ્રેમાસ્પદ ગુણગાનનો રસ અમૃત જેવો.

*

4. વંદન

એક અરૂપ અનામી ઇશ્વર ઇચ્છારહિત અજન્મા જે
વિશ્વરૂપ વ્યાપક સર્વેશ્વર પરમધામ ઉત્તમપદ છે,

દિવ્ય સચ્ચિદાનંદરૂપ તે ભગવાને તનુ દિવ્ય ધરી,
લીલા અનેકવિધ ભક્તોના મંગલ માટે શ્રેષ્ઠ કરી.

પરમકૃપામય શરણાગતવત્સલ ભક્તોના અનુરાગી
કૃપા કરીને શીઘ્ર અર્પતા રિક્ષિસિક્ષિ વણમાગી,

દીનબંધુ એ સ્વામી સૌના સરળ પુનિત શક્તિશાળી,
એવા હરિનો યશ વર્ણવતાં સફળ કરે કવિજન વાણી.

એમના જ આધારે ગાઉં ગાથા રઘુપતિના ગુણની,
રામચરણમાં શીશ નમાવી કવિતા કરું પરમસુખની.

ઋષિમુનિએ પણ પ્રથમ પ્રેમથી શ્રીહરિની કીર્તિ ગાઇ,
સુગમ થશે તે મારે માટે, માર્ગ અનુસરું તે ભાઈ !

મહાનદી પર સેતુ જો શ્રમની સાથ કરાય,
નાની કીડીથીય તો સહેજે પાર જવાય.

એવી રીતે પ્રેરણા પામી શક્તિ વળી
કથા કરું રઘુપતિતણી અભિનવ ભાવ ભરી.

*

વ્યાસ આદિ આદર્શ કવિ હરિગુણના ગાનાર,
નમું એમનાં ચરણમાં, કરો મનોરથ પાર.

કલિયુગના કવિનેય હું નેહે નમન કરું
રઘુપતિગુણનું જેમણે વર્ણન રસે કર્યું.

ભાષામાં હરિચરિતને વર્ણવનારા સૌ
પ્રાકૃત કવિ વિદ્વાનને વંદું પ્રેમે હું.

ભૂતકાળના ફાલના ભવિષ્યના સઘળા
કવિઓને છળ ને અહં છોડીને પ્રણમું.

પ્રસન્ન બનતાં આપજો એ મુજને વરદાન
સન્માને મુજ કવનને જેથી સંતસમાજ.

વિદ્વાનો જે કાવ્યને આદર ના ધરતા
તે માટેનો વ્યર્થ શ્રમ બાળકકવિ કરતા.

કીર્તિ કાવ્ય સંપત્તિને ઉત્તમ સ્થાન મળે
જ્યારે ગંગા જેમ એ હિત સૌનુંય કરે.

રામકીર્તિ શુભ છે અશુભ કવન માટું,
મેળ મેળવું કેમ હું, ચિંતા શે ટાળું ?

કૃપા તમારી પામતાં એ પણ સુલભ થશે,

સોઢે રેશમ ટાટ પર સીવ્યે સ્વલ્પ કશે.

કવિજન સર્વ કૃપા કરો ઁ સઘળું જાણી
ઉત્તમ હરિગુણ ગાય કે મારી મધુ વાણી.

કવિતા સરળ વિમળ કરે વર્ણન કીર્તિતણું
સજ્જન તેને શ્રેષ્ઠતા દે સન્માન ઘણું.

એને સુણતાં શત્રુ પણ સહજ વેર વીસરે
રસમાં ડૂબી એહની પૂર્ણ પ્રશસ્તિ કરે.

વિમળ બુદ્ધિવિણ થાય ના પણ તેવી કવિતા,
પ્રાર્થુ તેથી પદમહીં ઁ સઘળા કવિના,

મતિ મારી અતિ અલ્પ છે, કરો કૃપા કાંઈ,
હરિચશને જેથી શકું હેતથકી ગાઈ.

કવિપંડિત, ઓ રામના માનસરોવર હંસ,
અરજ સુણી રુચિ દેખતાં બનો તો કૃપાવંત.

*

ખર રાક્ષસની વાતનું વર્ણન છે જેમાં
તોપણ અતિ કોમળ સુભગ મંજુલ સ્વર જેના

દૂષણ સહિત છતાંય જે દૂષણ રહિત ગણાય
રામાયણની મધુમયી રચના દિવ્ય મનાય

તેના કવિ વાલ્મિકીને હવે કરું વંદન,
કવિકુળગુરુ મહાન જે રઘુવર યશચંદન.

ભવસાગર નૌકાસમા વંદું ચારે વેદ,
વર્ણવતાં યશ રામનો નથી જેમને ખેદ.

સંત સુધા શશિ ધેનુ છે જેથી પ્રગટ થયાં,
ખલ વિષ તેમજ વારુણી સાથોસાથ બન્યાં,

ભવસાગર રચનાર તે વંદું બ્રહ્માને,
ચરણકમળરજને ધરું મસ્તક પર પ્યારે.

પંડિત બ્રાહ્મણ દેવતા ગ્રહોતણા ચરણે
હાથ જોડતાં વંદતાં વંદું આજ શરણે

આવ્યો છું સૌનાય તો પ્રસન્ન સર્વ બનો
મંગલ મધુર મનોરથો મારા પૂર્ણ કરો.

પવિત્ર મનહર ચરિત્રવાળાં સુરગંગા ને સરસ્વતી
વંદન કરું ઉભયને પ્રેમે આદર સાથે આજ અતિ.
સેવે જેમને સંત સતી.

એક સ્નાનથી હરે પાપને પાન તથા તપ ધ્યાન થકી,
અન્ય હરે અજ્ઞાન સર્વ તો કલેશ શકે ના મેલ ટકી.

દીનબંધુ દાનેશ્વરી સદા ગુરુ પિતા માતા સરખાં
સ્વામી સેવક સખા રામના, તુલસીના પ્રિય હિત કરતા;

જનહિત માટે કલિમાં શાબરમંત્ર જેમણે પ્રગટ કર્યો
મેળ વિનાના અક્ષરવાળો જેનો ભાવ વળી અધરો,

પ્રભાવ એનો પ્રગટ છતાંયે કૃપા જેમની સાંપડતાં
એ શંકર ને પાર્વતીતણા પ્રણામ હો પાવન પદમાં.

ઉમેશ એ મારા પર આજે કૃપા કરી અનુક્ષ્ણ બની
રામકથાને આનંદ અને મંગલનું દો મૂળ કરી.

સ્મરી પાર્વતી ને શંકરને અંતરમાં ઉત્સાહ ધરી
રામચરિત વર્ણન આરંભું લઘુતાગ્રંથિ સમસ્ત હરી.

ચંદ્ર તણા તારામંડળથી રાત પ્રકાશિત જેમ થતી
કવિતા મારી સુંદર બનશે તેમજ શિવની કૃપાથકી;

સ્નેહથકી સાવધ બનતાં જે સમજીને સુણશે એને
વળી કહેશે કલિકાળતણાં કિલ્મિષ ના અડશે તેને.

પરમ પવિત્ર બનીને ઉત્તમ પદનો તે ભાગી બનશે,
રામચરણનો પ્રેમી બનતાં દુસ્તર મોહનદી તરશે.

ગૌરીશંકરની કૃપા સ્વપ્ને મુજ પર હો

પ્રભાવ પ્રાકૃત કવનનો યથાર્થ બનજો તો.

અવધપુરી અતિપાવની કલિમલ હરનારી
સરિતા સરયૂને નમું મંગલ કરનારી

પ્રજા અયોધ્યાની પુનિત પ્રણમું છું એને
મમતા રામતણી મળી અકલ્પ્ય અતિ જેને.

સીતાનીંદક પાપનો કર્યો એમણે નાશ,
શોકરહિત કરતાં ધર્યો દિવ્ય લોકમાં વાસ.

કૌશલ્યાને વંદના પૂર્વદિશા સમ જે
કીર્તિ જેની વિશ્વમાં બધે જ વ્યાપક છે.

સુખદ સર્વને, હિમસમાં ખલનાં કમળોને,
રઘુપતિ પ્રગટયા ચંદ્રશા એ જનની ખોળે.

સૌ રાણી સાથે નમું રાજા દશરથને
મૂર્તિ પુણ્ય કલ્યાણની તનમન ને વચને.

પિતા થવાને જેમના બ્રહ્મા આશ કરે
સેવક સમજી એમનો મારું જાડ્ય હરે.

રામચંદ્રના ચરણમાં સત્ય સ્નેહવાળા
દશરથને વંદન કરું પુણ્ય કર્મવાળા;

વિયોગ ના વેઠી શક્યા રામચંદ્રનો જે
તૃણપેઠે તનને તજી ભેટયા મૃત્યુને

અપાર પ્રેમ ધરાવતા રામચરણકમળે
પરિજન સાથે પ્રેમથી નમું જનકને એ.

ભોગયોગમાં પ્રેમને જે રાખેલો ગુપ્ત
જોતાંવેત જ રામને પ્રગટયો તે જ પ્રસુપ્ત.

*

જેના વ્રત તપ નિયમ અપાર, રામને જ સમજે જે સાર,
મધુપ બની મન રામચરણ તજી કરે ના ક્યાંય ભ્રમણ,
એવા સુરતાસ્નેહસદન ભરતચરણમાં પ્રથમ નમન.

વંદન લક્ષ્મણ ચરણકમળ, શીતળ સુભગ ભક્તહિતકરન,
રઘુપતિ કીર્તિપતાકા પરમ, દંડસમો યશ જેનો વિમળ,
એ લક્ષ્મણને કરું નમન.

હજાર મસ્તકવાલા શેષ જગના કારણ જે પરમેશ,
હઠાવવા ધરતીનો ભાર લીધેલો જેણે અવતાર,

કૃપાસિંધુ ગુણના ભંડાર, માત સુમિત્રાના શિરતાજ,
વરસો કૃપાતણો વરસાદ, અનુકૂળ બનો એ પણ આજ.

ભરતને સદા અનુસરતા, શૂર સુશીલ અભય ધરતા,
રિપુસૂદન શત્રુઘ્નચરણ કરું ભાવથી ખૂબ નમન.

રામે કરી સ્વયં બહુમાન, કર્યા જેમનાં પરમ વખાણ,
મહાવીર સેવક હનુમાન, કરું એમને આજ પ્રણામ.

ખલવનપાવક જ્ઞાનમય પવનકુમાર પ્રણામ,
ધનુષબાણ ધારી વસે હૃદય જેમના રામ.

જાંબવાન સુગ્રીવ ને અંગદ રાક્ષસરાજ
વિભીષણે હલકા તને ભક્તોના શિરતાજ

પામી લીધા રામને કર્યું પરમ કલ્યાણ,
એ સૌનાં ચરણે કરું આદર પ્રેમ પ્રણામ.

રામચરણના ભક્ત જે પશુપંખી કે દેવ
માનવ દાનવ જે કરે રામચંદ્રની સેવ

તે સૌનાયે ચરણમાં વંદું પ્રેમ કરી,
રહે હૃદયથી સર્વ તે આશીર્વાદ ધરી.

નારદ શુક સનકાદિ જે ભક્ત પરમજ્ઞાની
વંદું તે સૌને, કરો કૃપા દાસ જાણી.

જનકસુતા જગદંબિકા અતિપ્રિય રઘુવરને
સીતાનાં ચરણે નમું, દો નિર્મળ મતિને.

ધનુષ-બાણધારી વળી પદ્મનેત્ર પ્રભુ જે

ભક્તતણાં સંકટ હરે સમર્થ સુખપ્રદ તે

રઘુનાયકનાં મન વચન કર્મે વંદું હું
ચરણકમળમાં શીશને ઢાળી વંદું છું.

પાણી તથા તરંગ ને વાણી અર્થ સદા
કહેવાયે જુદાં છતાં જુદાં નથી કદા;

દીનબંધુ શ્રીરામ ને સીતા પણ એવાં
અભિન્ન છે, વંદન કરું ઉત્તમ વર લેવા.

5. નામનો મહિમા

કારણ સૂર્ય ચંદ્ર પાવકનું રામનામ છે રઘુવરનું,
બ્રહ્મા હરિહર સ્વરૂપ સાચે જીવન તેમજ વેદતણું;

નિર્ગુણ ગુણભંડાર નામ એ ઉપમારહિત સહિત ઉપમા,
મહામંત્ર એ જપી મહેશ્વર કાશીમાં મુક્તિ ધરતા.

મહિમા ગણપતિ ગૂઢ જાણતા, નામથી જ પૂજાય પ્રથમ,
રિદ્ધિસિદ્ધિ સેવા કરતી પામ્યા તોય પરમ ઉપરામ.

કવિવર શ્રીવાલ્મીકિ જાણતા રામનામનો પૂર્ણ પ્રતાપ,
બની ગયા જે પવિત્ર બનતાં રામનામના ઊલટા જાપ;

રામનામ છે સહસ્રનામ બરાબર એવી શિવવાણી
સુણી પાર્વતી પતિ સંગાથે જમ્યાં નામમહિમા માણી.

પાર્વતીતણો પ્રેમ પેખતાં શંકર ખૂબ જ હરખાયા,
સ્ત્રીભૂષણ સર્વોચ્ચ શિવોને ભૂષણ કરતાં અપનાવ્યાં;

નામતણા ઉત્તમ મહિમાને શંકર ભગવાને જાણ્યો
કાલકૂટ વિષપાન કરીને એથી અમૃતરસ માણ્યો.

રામભક્તિ વર્ષતું તો ડાંગર જેવા દાસ,
રામનામના અક્ષરો શ્રાવણ ભાદ્રપદ માસ.

રામનામના બંને અક્ષર મધુર મનોહર આહલાદક,
વર્ણમાળાનાં લોચન જેવા, ભક્તજનો કેરું જીવન;

સુલભ સ્મરણ કરનારા માટે, સુખદ સર્વ કોઈ કાજે,
મોક્ષ ધરે પરલોકે, લાભ અમૂલ્ય આ લોકે આપે.

કહેવા સુણવા ને સ્મરવાથી અક્ષર એ સુખશાંતિ ધરે,
લક્ષ્મણની જેમ જ રામ ઉપર તુલસી પણ અનુરાગ કરે;

રામનામના બંને અક્ષર પ્રીતિ જગાવે જુદીજુદી,
સ્વભાવથી સાથે જ રહેતા જીવબ્રહ્મની જેમ મળી.

બંને અક્ષર નર-નારાયણ સમાન સુંદર બે ભાઈ,
પાવન રક્ષણ જગનું કરતા, ભક્તજનોનું સૌ કાંઈ;

ભક્તિસ્ત્રીનાં કર્ણભૂષણો, સૂર્યચંદ્ર નિર્મળ જગના,
હિત કરનારા સૌનું બંને ભંડાર સનાતન સુખના.

મોક્ષરૂપી અમૃતના સ્વાદ તથા તૃપ્તિસમ એ અક્ષર,
પૃથ્વીને ધારણ કરનારા શેષનાગ મંગલ કચ્છપ;

ભક્તજનોના હૃદયકમળમાં સોહે છે એ ભ્રમર સમાન,
જિહ્વારૂપી યશોદા માટે કૃષ્ણ સુખદ બળદેવ મહાન.

સર્વે અક્ષર પર રહે રકાર છત્ર બની

મકાર મુકુટમણિ બની કે અનુસ્વાર થઇ.

*

નામ અને નામીમહીં પૂર્વ એકતા છે,
પ્રીતિ ઉભયમાં સેવ્ય ને સેવકશી પણ છે;

સ્વામી પાછળ ચાલતો સેવક, નામી તેમ
અનુસરે સદા નામને, અનુભવાય છે એમ.

રઘુવર પણ આવી જતા રામનામ લેતાં,
રામચરણમાં રત બધા સંત એમ કહેતા.

નામરૂપ ઇશ્વરતણી ઉપાધિ છે બંને,
અવર્ણનીય અનાદિ છે, જ્ઞાનીજન વંદે.

નાનું એમાં કોણ ને કોણ વળી મોટું
કહેવામાં અપરાધ એ ચિંતન છે ખોટું;

નામરૂપના ભેદને છતાં સંત જાણે,
આધાર લઇ એમનો મુક્તિરસ માણે.

નામ વિના ના રૂપનું થઇ શકે છે જ્ઞાન,
અધીન એથી નામને રૂપ, કહે વિદ્વાન.

રૂપ હોય સામે છતાં નામ વિના ન જણાય;
રૂપને નિહાળ્યા વિના પરંતુ નામ જપાય

પ્રેમ વધ્યાથી રૂપ તો હૃદયમહિં પ્રગટે,
કથા નામ ને રૂપની મતિ શે મંદ કથે.

અકથ કથા સુખપ્રદ સુષ્ટ્યે છતાં ન વર્ણન થાય.
નિર્ગુણ સગુણ સ્વરૂપનું સાક્ષી નામ ગણાય;

દુભાષિયા જેવું જ તે જ્ઞાન કરાવી દે,
નિર્ગુણ તેમજ સગુણનો ભેદ મિટાવી દે.

રામનામ મણિદીપને મુખમંદિરમાં ધાર
તુલસી પ્રકાશ જો ચહે અંદર તેમ બહાર.

*

બ્રહ્માએ સર્જ્યું સર્જન, એમાં કરવા પ્રભુદર્શન,
જપે નામ જાગૃત યોગીજન, ધન્ય બને પામી અનુભવધન.

ગૂઢ રહસ્ય જાણવા માગે નામ જપે તે નિશ્ચિન રાગે;
બને નામજપમાં જે લીન અષ્ટસિદ્ધિથી થાયે સિદ્ધ.

પીડાગ્રસ્ત જપે જો નામ, તેનાં સંકટ મટે તમામ;
દુઃખ ટળે ને સુખ આપે, સિદ્ધ બને સઘળાંયે કામ.

અર્થાર્થી જ્ઞાની ને આર્ત ભક્ત કહ્યા જિજ્ઞાસુ કૃતાર્થ,
ભક્તોના એ ચાર પ્રકાર, ચારે અનઘ પવિત્ર ઉદાર.

ચારેને છે નામ આધાર, જ્ઞાની પર પ્રભુને વધુ પ્યાર;

ચાર વેદમાં પ્રગટ પ્રભાવ, કોઈ યુગમાં નથી અભાવ.
વિશેષ કલિયુગમાં મહિમા, નામતણો અતુલિત મહિમા,
નામ વિના કોઈ ન ઉપાય, બંધન નામથકી જ કપાય.

સકલ કામનાહીન જે રામભક્તિરસ લીન
તે પણ નામસુધાસરે કરતા મનને મીન.

*

અગુણ સગુણ બે બ્રહ્મસ્વરૂપ, અકથ અગાધ અનાદિ અનૂપ,
મોટું એથી નામ રસાળ મારા નિશ્ચિત મત અનુસાર;
બંનેને વશ કરતું નામ સાધકને કરતું કૃતકામ.

સુજન ન સમજે ધૃષ્ટતા જરી, કહી કથા રુચિને અનુસરી;
પ્રતીતિ પ્રીતિ મારા મનની શ્રદ્ધાપૂર્વક મેં વર્ણવી.

દેખાયે ના નિર્ગુણ બ્રહ્મ પાવક ગુપ્ત કાષ્ઠમાં જ્યમ,
સગુણ બ્રહ્મ પ્રત્યક્ષ ગણાય, પાવક પ્રગટ સમાન મનાય.

નિર્ગુણ સગુણ કઠિન છે બે, નામથી સુલભ બનતા તે,
તેથી કહ્યું નામને મેં મોટું રામથકી પણ છે.

વ્યાપક એક બ્રહ્મ અવિનાશી, સત ચેતન ઘન આનંદરાશી,
એ અવિકારી હૃદય રહે તોપણ સુખ ના જીવ લહે.

મહિમા જાણી જપતાં નામ, રત્ન જાણતાં મૂલ્ય તમામ

જણાય તેમજ પ્રગટ બને બ્રહ્મ અશાંતિ સમસ્ત હશે.

નામ એમ મોટું ખરે નિર્ગુણ બ્રહ્મથકી,
નામપ્રભાવ અપાર છે, વર્ણન થાય નહીં.

સંકોચ વિના જો કહું મુજ વિચાર અનુસાર
તો કહીશ કે રામથી મોટું નામ રસાળ.

*

ભક્તો માટે નરતનુ ધાર્યું, કષ્ટ સહીને સુખ વરસાવ્યું,
રામે વિપત્તિ અગણિત વેઠી સજ્જનના સંકટને ટાળ્યું;

ભક્તો પણ પ્રેમ સહિત નામ જપી બને મંગલ સુખધામ;
અનાયાસ આનંદ કરે, બીજાને પણ રંગ ધરે.

એક અહલ્યા તારી રામે, ધરી કોટિ ખલ સન્મતિ નામે;
વિશ્વામિત્ર યજ્ઞ રક્ષાર્થ સેના સહિત પુત્રનો નાશ

કરી તાટકાને મારી રામે પરાક્રમે ભારી.
સૂર્ય જેમ રજનીનો નાશ કરે તેમ દુઃખોનો નાશ
દુરાશા હશે ભક્તતણી નામ સદાયે સ્વયંપ્રકાશ.

*

તોડ્યું શિવનું રામે ચાપ ભવભયભંજન નામપ્રતાપ.
સુશોભિત કર્યું દંડકવન રામે પૂર્ણ કર્યું પાવન;
પરંતુ મહિમા નામનો જુઓ, અગણિત કીધાં પાવન મન.

રાક્ષસસેના રામે હણી, નામે સૌ કલિકલુષતણી
સેના હણી વિના હથિયાર, એનો પામે કોણ જ પાર ?

શબરી તથા જટાયુશા ભક્તશ્રેષ્ઠને રામ
ઉત્તમ ગતિ આપી ગયા કરી અલૌકિક કામ.

કામ કિન્તુ ઉત્તમ અધિક નામતણું લાગે,
શઠ અસંખ્ય તાર્યા ભરી નામે નિજ રાગે.

કથા એમની શાસ્ત્ર ને સમાજમાં પ્રખ્યાત,
રામ ભક્તને તારતા, ના ગરીબનવાજ.

સુગ્રીવ અને ભક્ત વિભીષણ, રામે રાખ્યા ઉભય શરણ.
નામે તાર્યા કૈંક ગરીબ કૃપા કરી છે વિશ્વવિદિત.

ભાલુ-કપિ કટકની સાથે સેતુ બાંધવાને માટે
રામે શ્રમ ના સ્વલ્પ કર્યો સિંધુ નાથવાને માટે;

કિન્તુ લેતાંવેંત જ નામ થાય અલૌકિક કેવું કામ,
ભવસાગર સંપૂર્ણ સુકાય, તરવા ચહો તો તરત તરાય.

રાવણને કુળસહિત હણ્યો, સીતાને આનંદ ધર્યો,
અયોધ્યામહીં કર્યો પ્રવેશ, રામે ધાર્યો નૃપનો વેશ;

દેવો મુનિજન ગુણને ગાય, દર્શન કરતાં સાર્થક થાય;

પરંતુ મંગલ મધુમય નામ વધી એ થકી આગળ જાય.

પ્રેમે કરતાં નામસ્મરણ, લેતાં નામીતણું શરણ,
પ્રબળ મોહનું સૈન્ય મરાય, વિના પરિશ્રમ રાજ્ય પમાય,
આત્મસુખસરે સ્નાન કરાય, શાંતિસીતાને સહેજ મળાય.
જપે નામ તે આત્મમગન બને, શોક ના કરે સ્વપન.

નામ બ્રહ્મથી અધિક ને મંગલકારક એમ,
મહિમા એનો શબ્દમાં કહી શકાયે કેમ ?

બ્રહ્મા વર દેતા છતાં એમને ય વર દે,
પ્રિય છે એથી રામનું નામ જ શંકરને.

રામકથામાંથી ગ્રહ્યું એમણે મધુર નામ;
કૃપામાત્રથી થાય છે સિદ્ધ બધાંયે કામ.

*

નામકૃપાથી શિવ અવિનાશી, વેશ અમંગલ મંગલરાશી.
શુક સનકાદિ સિદ્ધ મુનિ યોગી નામે થયા બ્રહ્મરસભોગી.

નારદ જાણે નામપ્રતાપ, જગપ્રિય હરિ હરિહરપ્રિય આપ;
જપથી પ્રભુએ કૃપા કરી પ્રહલાદ થયા શિરોમણિ
ભક્તોકેરા શિરોમણિ.

શોકિત ધ્રુવ હરિનામ જપી અવિચળ પદ પામ્યા તપથી;

પવનસુત સ્મરી પાવન નામ વશ કરી શક્યા રઘુપતિ રામ.

અજામીલ ગજ ગણિકા નીચ, કરી પૂર્ણ પ્રભુનામે પ્રીત,
મુક્તિ પામ્યાં કલેશ થકી પામી કૃપાતણું નવનીત.

મહિમા કહું નામનો શે, ગુણો નામના અનંત છે,
શેષ શારદા બ્રહ્મા ને ગાઈ રામ શકે ના તે.

રામનામ કલિકલ્પતરુ ને કલ્યાણ નિવાસ;
થયો સ્મરીને ભાગશો તુલસી તુલસીદાસ.

ત્રિકાળ કે ત્રણ લોકમાં ચારે યુગમાં તેમ
શોકરહિત જીવો બન્યા કરી નામનો પ્રેમ.

વેદપુરાણ પરમ કહે સંત વાતને એક,
સકળ સુકૃત કે પુણ્યનું ફળ રામતણો સ્નેહ.

*

સત્યયુગમહીં ધ્યાન ધરી, ત્રેતાયુગમાં યજ્ઞ કરી,
દ્વાપરમાં પૂજન અર્ચન કરી કરાતું પ્રભુદર્શન.

મલિન દોષભંડાર સમા પરંતુ મન આ કલિયુગમાં
પાપસમુદ્રે મીનસમા મગ્ન બને છે માનવનાં.

એવા કરાળ કલિયુગમાં નામ કલ્પદ્રુમને જપતાં
જાળ જગતની દૂર થતી, પ્રશાંતિ પામે છે તપતાં.

રામનામ આપે ઈચ્છિત ફળ, આ લોકે પરલોકે હિતકર,
માતાપિતા સમાન સુખ ધરે, બને સર્વ માટે બંધનહર.

કલિયુગમાં ના કર્મ કે ભક્તિ જ્ઞાન વિવેક,
રામનામનો છે કહ્યો આધાર ખરે એક.

કપટમૂર્તિ કલિયુગતણા કાલનેમિનો નાશ
કરવા નામ સમર્થ છે બજરંગબલી ખાસ.

રામનામ શ્રીનૃસિંહ ને કલિ હિરણ્યકશિપુ,
રક્ષણ કરશે ભક્તજન સૌ પ્રહલાદતણું.

*

ભાવ કભાવ ક્રોધ આળસથી, મંગલ બને દસે દિશ જપથી.
એવું સ્મરી રામનું નામ, કરી રામને પ્રેમપ્રણામ,
કરું રામગુણગાથા ગાન.

જેમની નથી વ્યર્થ કૃપા, અમોઘ કહેવાતી કરુણા,
સુધારશે તે મારી વાણ, પોષશે મને માની પ્રાણ.

રામસમા છે ઉત્તમ નાથ, મારાશો અધમાધમ દાસ,
છતાં ભાવને જાણી ખાસ દેશે પદ પોતાની પાસ.

રંક રાય પંડિત ને મૂર્ખ, પુરવાસી કે ગ્રામી મૂઢ,
મલિન પવિત્ર બુદ્ધિ અનુસાર, સુકવિ કુકવિ રાજાને દ્વાર
પ્રશંસા કરે રુચિ અનુસાર.

સુશીલ સજ્જન સુજ કૃપાળ રાજા ઇશ્વરઅંશ સમાન
ભક્તિ વિનય ને જાણી ભાવ, સન્માની આપે શિરપાવ;

નૃપનો એવો કહ્યો સ્વભાવ, આ તો જ્ઞાનીશિરમણિ રામ,
પવિત્ર પ્રેમે થાય પ્રસન્ન, મૂર્ખ મલિન કો મુજશો અન્ય ?

તાર્યા પથ્થર સિંધુમાં, સચિવ કર્યા કપિ ભાલુ,
પ્રીતિ રુચિ શઠ છું છતાં મારી તે જ કૃપાળુ

સ્વીકારી અપનાવશે મુજને દાસ ગણી,
સમાજમાં હું રામનો સેવક રહ્યો બની.

રામ સહી ઉપહાસ એ કૃપા કરી દો ખાસ,
સાહેબ સીતાનાથશા, સેવક તુલસીદાસ.

*

ધૃષ્ટતા ઘણી દોષ મહાન પાપો મારાં વળી વિરાટ,
સ્વર્ગ સાંપડે કેમ મને, મળે નરકમાં પણ ના સ્થાન.

સમજી એમ મને ભય રહે, કલ્પિત ચિંતા ચિત્ત કરે,
પરંતુ પ્રેમસિંધુ છે રામ સ્વપ્ને ધરે ન ત્રુટિનું ધ્યાન.

રામે વાત સુણી મારી ભક્તિભાવનાને જાણી,
પ્રશંસા કરી એની ખૂબ ભલે હોય મન માડું મૂઠ;

ભક્તનું હૃદય જોતા રામ કરતા પૂર્ણપણે નિષ્કામ,

વરસતા કૃપાની વર્ષા પ્રસન્ન ભક્ત ઉપર બનતાં.

ભૂલ ભક્તની કરે ન યાદ, કરે શુભ તરફ દૃષ્ટિપાત;
વાલીને રઘુવરે હણ્યો, એ જ દોષ સુગ્રીવતણો
હતો ભયંકર તોપણ ના દંડ કર્યો, ઉદ્ધાર કર્યો.

દોષ વિભીષણનો ભારે લીધો લેશ નહીં ધ્યાને.
ભરત ભેટતાં સન્માન કર્યું એનું ને ગુણગાન કર્યું.

પ્રભુએ વાનરને કર્યા સ્નેહે સ્વયં સમાન.
તુલસી એવા રામશા અન્ય ન શીલનિધાન.

રામ, આપના અનુગ્રહે થાય સૌનું કલ્યાણ,
તુલસીનું તેમજ થશે સદા પરમ કલ્યાણ.

*

6. રામ કથા

નિજ ગુણદોષ કહી નમી સ્નેહથી સહુને
કલિમલનાશક વર્ણવું રામતણા વશને.

યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિએ કહી ભરદ્વાજને જે
કથા કહું સજ્જન સુણો સુખની સાથે તે.

શિવે સંભળાવ્યું ચરિત શિવાને કરી રે'મ,
અર્ધ્યુ કાગભુસુંડિને રામભક્ત નિજ જેમ
અધિકારી સાચા ગણી રામકથાના તેમ.

એમણે ચરિત એ કહ્યું યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિને,
કહ્યું યાજ્ઞવલ્ક્યે વળી ભરદ્વાજ ઋષિને.

વક્તા શ્રોતા એ હતા શીલવાન સઘળા,
સમદર્શી સૌ સમજતા લીલાગુણ હરિના.

દિવ્ય દૃષ્ટિથી દેખતા ત્રણે કાળને એ
કરતલગત આમલકસમ ઋષિમુનિઓ સર્વે.

અન્ય વળી વિદ્વાન જે હરિભક્ત જગે છે
કહે સુણે સમજે રસે આ ચરિત્રને તે.

વરાહક્ષેત્રે મેં સુણી ગુરુકૃપાથી કથા

પરંતુ ના સમજી શક્યો ત્યારે શૈશવમાં.

શ્રોતાવકતા જ્ઞાનનિધિ, કથા રામની ગૂઢ,
જડ હું શે સમજી શકું કલિમલગ્રસ્ત વિમૂઢ.

તોપણ ગુરુદેવે કહી વારંવાર કથા,
મતિ અનુસાર શ્રમે કરી સમજી શક્યો જરા.

એ જ કથાને આજ હું કવિતાબદ્ધ કરું,
ભાવભક્તિ પ્રજ્ઞાથકી મનને લેશ ભરું.

મારામાં જે બુદ્ધિ ને વિવેકનું બળ છે
પ્રેરણા વળી પ્રભુતણી ઉરની અંદર છે

કથા કહું એ મુજબ હું શંકા ભ્રમ હરનાર,
ભવસાગરનૌકા સમી મોહમુક્ત કરનાર.

*

વિદ્વાનોને શાંતિ આપતી, રંજન સૌનું સદા કરે,
રામકથા કલિયુગનાં દૂષણ પાતક તેમ સમસ્ત હરે;

તક્ષક કલિયુગ કેરો મારે, પ્રજ્ઞા પાવન પ્રગટાવે,
રામભક્તિની ગંગા જગવે, જીવનમંગલને લાવે.

કામધેનુ એ કલિકાળમહીં સંજીવની પરમબૂટી,
સરિતા સુધાતણી, ભયનાશક, જાય ભ્રાંતિ મનની લૂંટી;

અસુરોની સેના સમાન છે નાશ નરકનો કરનારી,
કુળનું હિત કરનારી, દુર્ગા દુઃખ દેવનાં હરનારી.

ક્ષીરસમુદ્રમહીં સંતોના લક્ષ્મી સમાન એ ન્યારી,
પૃથ્વી ઉપાડનારી નિશદિન ભાર જગતકેરો ભારી.

યમદૂતોને નિરાશ કરતી એવી અદ્ભુત યમુના એ,
રામકથા જ્યાં થતી હોય ત્યાં કાળ કદી ફાવી ન શકે;

મોક્ષદાયિની કાશી જેવી, તુલસીશી પ્રિય રઘુવરને,
તુલસીની માતા હુલસીશી કરનારી નિશદિન પ્રિયને.

નર્મદાસમી શંકરને પ્રિય, સિદ્ધિસુખ સંપત્તિ પરમ,
વૈભવ ધનભંડાર, સદગુણોત્તરી જનેતા અદિતિ અમર;

રામપ્રેમ શ્રદ્ધાભક્તિના પૂર્ણસ્વરૂપ સમાન કથા,
જે એનો આશ્રય લેતા તે વિસરી જાય બધીય વ્યથા.

રામકથા મંદાકિની ચિત્રફટ છે ચિત્ત,
તુલસી સુંદર વન વસે એમાં પાવન પ્રીત.

સીતા ને રઘુવીર ત્યાં નિત્ય વિહાર કરે,
આંખી કરતાં એમની ભક્ત ત્રિતાપ તરે.

રામચરિત ચિંતામણિ. સંત સુબુદ્ધિ સ્ત્રી,

એના શુભ શૃંગારશી કથા સમસ્ત કહી.

ગુણો રામના જગતનું મંગલ કરનારા,
ધર્મ મુક્તિ ધન ધામ ને સિદ્ધિ ધરનારા.

જ્ઞાન યોગ વૈરાગ્યના ગુરુ રામગુણ છે,
અશ્વિનીકુમારો સમા ભવના વ્યાધિને.

પ્રેમ રામસીતાતણો માત બની જગવે,
વ્રત નિયમો ને ધર્મનું બીજ સનાતન છે.

*

શોક પાપ સંતાપ શમાવે, આ ને પરલોકે સુખ દે,
જ્ઞાનરૂપી રાજાના મંત્રી, લોભસિંધુના અગસ્ત્ય એ,

ભક્તજનોના મનના વનમાં કલિમલના હાથી ફરતા,
કામક્રોધ ને મમતાકેરાં હિંસક પશુ તેમજ રમતાં,

રામગુણો સિંહતણા શાવક બની એમના પ્રાણ હરે,
શિવને પ્રિય ને પૂજ્ય, દૈન્યના દાવાનળને શાંત કરે.

એવા એ તો મેઘ ખરે.

મંત્ર મહામણિ વિષયોકેરા સર્પને તરત ઉતારતા,
લલાટે લખ્યા ધોર લેખને રમત માત્રમાં મટાડતા.

સૂર્યકિરણશા અવિદ્યાતણા અંધકારને હરનારા,

રામકથાના ગુણ વર્ષાશા સમૃદ્ધિને ધરનારા.

ઇપ્સિત ફળને પ્રદાન કરતાં કલ્પવૃક્ષ જેવા છે એ.
સેવા કરવાથી હરિહરની પેઠે સુખદ સદાયે છે.

શરદઋતુસમા કવિના મનના આકાશે બનતાં તારા
શોભા ધરતા, રામભક્તના જીવનની મંગલ માળા.

પુણ્યોના ફળરૂપ ભોગ એ, હિત કરનારા સંતસમા,
હંસસમાન વિહરતા ભક્તજનોના માનસરોવરમાં.

પવિત્ર ગંગાતરંગ પેઠે પુનિત પ્રાણને કરનારા,
વિષાદ જડતા પ્રમાદ ભય ને ભેદભાવને હરનારા.

પ્રચંડ પાવક કાષ્ઠને બાળી નાખે જેમ
ગુણો રામના કપટ ને કુતર્ક બાળે તેમ.

દંભ કુચાલ ઘમંડ ને દૂર કરે પાખંડ,
સુખ આપે રઘુવરકથા બનતાં પૂનમચંદ.

સૌને સુખ આપે છતાં હિતકર વધુ એ
સજ્જનરૂપી કુમુદને ને ચકોર મનને.

*

પ્રશ્ન પાર્વતીએ કર્યો જેવિધ શંકરને,
સવિસ્તર કથન જે કર્યું સ્નેહે તેમ શિવે,

અદ્ભુત કથામહીં વણી એ ઘટના ગાઉં,
આશ્ચર્યચકિત એ સુણી નથી ઉચિત થાવું.

કથા સુણી વિદ્વાન સૌ વિસ્મય ના પામે,
સમજે કે આવી કરી લીલા કેં રામે;

એમની કથાનો નથી અંત આવતો ક્યાંય,
અવતાર થયા રામના અનેકવિધ જગમાંહ્ય.

કલ્પ પ્રમાણે હરિચરિત ઋષિમુનિએ ગાયાં,
શંકા છોડી એટલે સાદર ગુણ ગાવા.

રામ અનંત, અનંત ગુણ, વિપુલ કથાવિસ્તાર;
તે ના વિસ્મય પામશે જેના વિમળ વિચાર.

*

7. રામચરિતમાનસ વિશે

શંકા સઘળી દૂર કરી, ગુરુચરણરજ મસ્તક ધરી,
વિનવું સૌને કરી પ્રણામ કરવા સફળ કથાનું કામ.

સાદર શિવને કરી પ્રણામ ધરું કથા પ્રતિ મારું ધ્યાન;
હરિચરણોમાં મૂકી શીશ, સોળસો અને એકત્રીસ

વિક્રમ સંવત કરું કથા, રામગુણોથી મટે વ્યથા.
ચૈત્ર માસ સુદ નવમ વળી મંગળવારે મંગલમથી

અયોધ્યાપુરીમાં આરંભ કર્યો કથાનો છોડી દંભ.
રામજન્મ તે દિવસે થાય, તીર્થો સઘળાં મહિમા ગાય,

અસુર નાગ મુનિ માનવ દેવ આવી કરે રામની સેવ.
જન્મમહોત્સવને ઊજવે, સ્મરે રામકેરા યશને.

સ્નાન પાન સજ્જન કરે પવિત્ર સરયૂ નીર,
ધ્યાન ધરે રઘુવર રટે સુંદર શ્યામ શરીર.

દર્શન સ્પર્શ સ્નાન ને પાન હરે પાપને કહે પુરાણ,
નદી પુનિત મહિમાવાળી, બુદ્ધિ શારદાની હારી,
સાધારણ મતિ તો મારી, કેમ કરે વર્ણન વાણી.

અયોધ્યાપુરી પુનિત પ્રસિદ્ધ વસે દેવ મુનિ માનવ સિદ્ધ,

પરમધામને કરે પ્રદાન, એમાં જે ત્યાગે છે પ્રાણ
મુક્ત બને તે સર્વપ્રકાર, કરી શકે ના કાંઈ કાળ.

મંગલ સિદ્ધિપ્રદાયક જાણી, સર્વપ્રકાર મનોહર માની,
વિમળ કથા આરંભ કરું શ્રોતાના મદ દંભ હરું,
કામ ક્રોધ અજ્ઞાન હણ્યું.

રામચરિતમાનસ છે નામ, સાંભળતાં જ મળે વિશ્રામ;
મદોન્મત હાથી મનનો વિષયાગ્નિમાં જલી રહ્યો

રામચરિતમાનસના જો પડે સરોવરમાં તે તો
શાંતિ મેળવે, સુખી બને, વિષયોના અનલે ન જલે.

રામચરિતમાનસ મુનિભાવન રચ્યું શિવે સુંદર અતિપાવન;
ત્રિવિધ તાપ દુઃખદોષનસાવન, દુરાચાર દુર્દૈન્યવિદારણ;
કથા કરીને કરું મતિ પાવન.

શિવે રચીને મનમાં રાખ્યું, સુયોગ્ય સમયે શિવાને ભાખ્યું,
એથી રામચરિતમાનસનું નામ શંકરે હરખી રાખ્યું.
બની ગયા બડભાગ ભક્તજન ફળ એ સ્વાદુ જેમણે ચાખ્યું.

*

રામચરિતમાનસ થયું જે રીતે જગમાં
શિવા સ્મરી શિવને કહું તે પ્રસંગ શરૂમાં.

કવિ સન્મતિ પામી કૃપા શિવની થતાં થયો,

સજ્જન છતાં સુધારજો દોષ જણાવે તો.

સન્મતિ ભૂમિ હૃદયરૂપી સ્થળ છે તેમ અગાધ,
વેદપુરાણ સમુદ્ર તો સંતો મેઘ મહાન.

મેઘ સંતના એ બધા મધુમંગલ દિનરાત
યશરૂપી શ્રીરામના વરસાવે વરસાદ.

લીલાવર્ણન સગુણનું તે પાણી નિર્મળ,
મેલ હરે, શુદ્ધિ ધરે, અર્પે નવજીવન.

પ્રેમભક્તિને વર્ણવી પૂર્ણપણે ન શકાય,
એ જ મધુરતા જલતણી શીતળતાય સદાય.

એ પાણી સત્કર્મની ડાંગરને પકવે,
રામભક્તની પ્રેરણા પ્રકાશ જીવન છે;

પડે બુદ્ધિરૂપી કદી પૃથ્વી પર પાણી,
શ્રવણમાર્ગથી જો વહે આગળ રસ માણી,

સ્થિરતા અંતરમાં ધરે રુચિકર લાગે તો
શીતળ સુખદાયક બને, સંશય નથી કશો.

ભુશુંડિ ગરુડ શિવાશિવ યાજ્ઞવલ્ક્ય ભરદ્વાજ
તુલસી ને સંતોતણા થયા ચાર સંવાદ.

અતિસુંદર ઉત્તમ સુખદ સંવાદ સરસ ચાર
રામકથાસરના બન્યા એ જ મનોહર ઘાટ.

*

રામચરિતમાનસ સરવરનાં સાત કાંડ સુંદર સોપાન,
જ્ઞાનચક્ષુથી જોતાંવેંત જ થાય પ્રસન્ન સુખી વિદ્વાન.

રઘુપતિમહિમા અગુણ અપાર એ જ વારિ શુચિ અકથ અગાધ.
રામજાનકીયશનું સલિલ સુધાસમાન રસાળ પુનિત;

ઉપમા સુંદર વીચિવિલાસ, ચોપાઇ છે કમલિની ખાસ.
યુક્તિ-પ્રયુક્તિ છીપસમી પ્રગટાવે જે સુંદર મણિ.

દોહા સોરઠા સુંદર છંદ કમળપંક્તિશા છે બહુરંગ;
ભાષાભાવ અર્થના રંગ એ પરાગ મકરંદ સુગંધ.

ભ્રમરપંક્તિ સત્કર્મ અપાર, હંસ જ્ઞાન વૈરાગ્ય વિચાર;
કવિતાનો ધ્વનિ ગુણસમુદાય મીન મનોહર છે સરમાંહ્ય.

ધર્મ અર્થ કામાદિક ચાર, જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાન વિચાર,
નવરસ જપ-તપ યોગ વિરાગ એ સૌ જલચર સમાં તડાગ.

સજ્જન સંત નામગુણગાન તે વિચિત્ર જલવિહગ સમાન,
આંબાવાડી સંતસભા, વસંતઋતુ શ્રદ્ધા અચલા.

ભક્તિનિરૂપણ વિવિધ પ્રકાર, ક્ષમા દયા શમ દમ સુવિશાળ,

લતામંડપો તે સઘળા, યમ ને નિયમ ફૂલ મધુરાં.

જ્ઞાન ફળસમું સર્વતણું, રસ પ્રભુપદરતિ પૂર્ણ ગણું,
કથાપ્રસંગ વિભિન્ન વિહંગ, કોયલ પોપટ મોર અનંત.

કથાશ્રવણ વાચનથકી રોમાંચ થતાં જે
બાગ વાટિકા વન વળી જાણી લેજો તે.

સુખાનુભવ પંખીતણો પ્રેમભરેલ વિહાર,
નિર્મળ મન માળી અને પ્રેમ પુનિત જલધાર.

સાવધ બનતાં ચારુ આ ચરિત્રને જે ગાય,
તે સંરક્ષક ચતુર આ સરવરના કહેવાય.

સદા સાંભળે સ્નેહથી આદરપૂર્વક જે
અધિકારી માનસતણા ઉત્તમ દેવો તે.

અતિ શઠ ને વિષયી જનો બગલા કાગસમા
ભાગ્યહીન કોદી ન તે સરની પાસ જતા.

કારણ કે શેવાળ ને છીપ દેડકાંશી
કથા વિષયરસથી ભરી આમાં એક નથી.

કાક તેમ બકના સમા એથી કામી લોક
સમીપમાં ના આવતા હિંમત કરતાં ફોક.

કઠિન ખૂબ છે આવવું આ સરવરની પાસ,
રામકૃપાવિણ ના કરે કોઈ પાસે વાસ.

કુસંગ પંથ કરાળ ને કઠિન કહેલો છે,
કુસંગીવચન સર્પ ને વાઘ સિંહશાં છે;

વ્યવસાયો ધરના અને અનેકવિધ જંજાળ
પર્વત એ દુર્ગમ ખરે અતિ વિકરાળ વિશાળ.

મોહ મદ અહંકારનાં અરણ્ય છે એમાં,
નદી કુતર્કોની પ્રબળ નિત્ય વહે તેમાં.

શ્રદ્ધાનું ભાથું ન હો, હો ન સંતનો સાથ,
અગમ્ય માનસ તો ખરે, પ્રિય જો ના રઘુનાથ.

*

કષ્ટ સહી ત્યાં પહોંચી જાય, શિકાર શરદીકેરો થાય,
નિદ્રારૂપી આવે તાવ, મળે મૂર્ખતાનો શિરપાવ.

જડતા ઉરની બુદ્ધિ હરે, અભાગિયો ના સ્નાન કરે,
માનસ સરની પાસ પહોંચી પાછો ખાલી હાથ ફરે.

સરોવરમાં ના સ્નાન કરે, પ્રેમે ના જલપાન કરે,
અહંકારમાં અટવાઈ ના દાન કરે ના ધ્યાન ધરે;

સમાચાર કોઈ પૂછે તો નિંદા કરે સરોવરની

જેમ તેમ કહેતાં સમજાવે, ભાગ્યતણી ન કહે કથની.

કૃપાદૃષ્ટિથી જુએ રામ તો વિધ્નો કોઇ નડે નહીં,
સાદર સરમાં સ્નાન કરાવે ત્રિતાપ લેશ શકે ન દહી.

રામચરણમાં ઉત્તમ ભાવ, તે તો માની અમૂલ્ય લ્હાવ,
સરવરને ના તજે કદી, નિમજ્જન કરે ઘડીઘડી.
કરવા ચાહે સરવરસ્નાન, સત્સંગ કરે તે મતિમાન.

અંતરનાં નેત્રોથી ભાળી, માનસસરમાં અવગાહી,
કવિની બુદ્ધિ બની વિમળ ને હર્ષ વધ્યો અંતરમાંહી;
પ્રેમાનંદ પ્રવાહ પ્રગટતાં કૃતાર્થ લાગ્યું સૌ કાંઇ.

ચાલી કવિતાસરિતા એથી ભરી રામચશનું પાણી,
સરયૂ નામ એ સરિતાનું, કરે અમંગલની હાનિ.

માંગલ્યતણું મૂળ એ ખરે, એના બે સુંદર તટ છે,
લોકમત તથા વેદમત તણા, એ બંનેની મધ્ય વહે.

માનસસરની સુપુત્રી સમી સરિતા એ શુચિ દિવ્ય ખરે,
ઘાસ વૃક્ષશાં કલિ-કિલ્મિષનો નાશ મૂળની સાથ કરે.

નગર ગ્રામ પુર એ ત્રણે સરિતાના તટ પર
સમાજ શ્રોતાનો કહ્યો, સંતો ને મુનિવર

સભા મૂળ માંગલ્યનું દીસે છે એમાં
અવધપુરી એ અનુપમા તીર્થ વસે જેમાં.

*

રામભક્તિની સુરસરિતામાં સરયૂ યશસ્વિની મળતી,
ગાથા યુદ્ધતણી રઘુવરની લક્ષ્મણની સાથે ભળતી
એ જ મહાનંદ શોણ એ મહીં સુંદર મનભાવન સરતી.

જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય સહિત એ બંનેની વચ્ચે રમતી
ભક્તિધાર ગંગાની દૈવી; ત્રિમુખી બનતાં એમ વહે
સરયૂ ત્રિતાપને હરનારી રામસિંધુનું મિલન ચહે.

જાન ઉમાશંકર-વિવાહની એને જલચર અગણિત માન;
રામજન્મની સુખદ વધાઈ ભમરી સરિતાકેરી જાણ,
મનહર માન તરંગ સમાન.

બાલચરિત સૌ બંધુનાં પદ્મ વિવિધ બહુરંગ,
નૃપ રાણી સેવક સુકૃત મધુકર વારિ વિહંગ.

સુંદર સીતા-સ્વયંવર કથા સરિતાની શોભા સમજો,
પ્રશ્ન અનેક નાવના જેવા, ઉત્તર નાવિકશા ગણજો.

કથા સાંભળી કરાય ચર્યા સંઘ યાત્રિકોનો તે તો,
ધારા અતિશય ધોર નદીની પરશુરામનો ક્રોધ કહો.

ઘાટ વ્યવસ્થિત રીતે બાંધ્યા વાણી એ રઘુનાથતણી,

વિવાહનો ઉત્સાહ સર્વનો ભરતી સુખદાયિની ઘણી.

કથાતણી જે કથન શ્રવણથી રોમાંચિત ને હર્ષિત થાય,
સત્કર્મી તે પુણ્યાત્માઓ નદી નીરમાં હરખે ન્હાય.

રામચંદ્રના રાજતિલકનું મંગલ આયોજન સઘળું
પર્વપ્રસંગે થયું એકઠું મંડળ તે તો ભક્તતણું.

લીલ નદીની કથામહીં આ કુમતિ ખરે કેકેયીની
જેના પરિણામે વરસેલી વર્ષા વિકટ વિપત્તિતણી.

શમાવતું ઉત્પાતને ભરતચરિત જપયાગ;
કલિમલ ખલ અવગુણકથન તે જલમળ બગ કાગ.

*

સરિતા કીર્તિની બધી ઋતુમાં સુંદર છે
સુશોભિત પુનિત આપતી શાંતિ સતત સહુને.

પાર્વતી-શિવ વિવાહને ઋતુ હેમંત કહું,
જન્મોત્સવ શ્રીરામનો શિશિર સદા સમજું.

રામવિવાહ પ્રસંગનું વર્ણન છે ઋતુરાજ
વસંત મંગલમય સદા અર્પનાર ઉલ્લાસ.

વનગમન વળી રામનું દુઃસહ ગ્રીષ્મ ગણાય,
કથા વનતણી તાપ ને લૂ વિકરાળ મનાય.

યુદ્ધ નિશાચર સાથનું વર્ષાઋતુ છે ધોર,
સુરકુળ ડાંગરકાજ છે હિત કરનાર અમોલ.

રામરાજ્ય મહિમા વિનય સુખસંપત્તિ વળી
સુખકારક સુંદર ખેર ઋતુ છે શરદ બની.

સતીશિરોમણિ જાનકી ગુણકેરી ગાથા
સરિતા સલિલતણા કહ્યા નિર્મળ ગુણ સઘળા.

શીતળતા સરિતાતણી સ્વભાવ ભરતતણો,
સદા એકરસ વર્ણવે એને કોણ કહો.

દર્શન સંભાષણ મિલન ભ્રાતૃભાવ મધુ હાસ
ચાર બંધુનો સ્નેહ છે સુવાસ ઉત્તમ ખાસ.

સરિતાના જળની કહો નિત્ય મધુરતા એ.
આર્તભાવ ને દીનતા વિનય મહારો જે
ઉત્તમ પાણીની નથી લઘુતા થોડી તે.

અદ્ભુત ગુણકારી બધા મનના મેલ હરે,
તૃષ્ણા હરે આશાતણાં બંધન દૂર કરે,
શ્રવણમાત્રથી સુખ ધરે રામચરિતજળ એ.

રામપ્રેમને પુષ્ટિ ધરે, કલિનાં કિલ્મિષ ઝ્વાનિ હરે,
જીવનનો શ્રમ શાંત કરે, દુઃખ દોષ દારિદ્ર્ય હણે,

શાશ્વત સુખ સંતોષ ધરે.

કામ ક્રોધ મોહને મારે, વિમળ વિવેક વૈરાગ્ય વધારે;
સાદર સ્નાનપાન કરવાથી પાપતાપ સઘળાય શમાવે.

કથાજળે ના અંતર ધોયું, નિર્મળ મનમુકુરે ના જોયું,
કલિકાળથકી ઠગાઇ ગયા, એ સૌએ જીવનને ખોયું.

કાયર એ સૌ જીવ જાણવા, આત્મપ્રવંચક સમ પ્રમાણવા;
સૂર્યકિરણનાં મૃગજળ જોઇ દોડે મૃગલાં મતિને ખોઇ

દુઃખી થઇને વ્યર્થ મરે, ભવાટવીમાં એમ ફરે
મિથ્યાને સાચું માની, અજ્ઞ જીવ બેહાલ બને.
સુખ કે શાંતિ ન લેશ મળે.

સુંદર જલગુણનો કરી મતિ અનુસાર વિચાર,
મનને સ્નાન કરાવતાં એમાં સાંજ સવાર,

કથા કહું શ્રીરામની સ્મરતાં શંકરને
માત ભવાનીને વળી, સુખ ધરવા મનને.

રઘુવરચરણકમળ હવે અંતરમાં ધારી,
મુનિવરના સંવાદને કહું કૃપા પામી.

*

8. ભરદ્વાજ તથા યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિ

ભરદ્વાજ મુનિ વસે પ્રયાગ, કરી રામપદ અતિ અનુરાગ;
યોગી શમદમ દયાનિધાન, પ્રવીણ પરમારથ વિદ્વાન.

માઘમાસમાં મકરરાશિમાં સૂર્ય પ્રવેશે છે જ્યારે
તીર્થરાજશા પ્રયાગરાજે આવે સૌ કોઈ ત્યારે.

દેવ દૈત્ય કિન્નર ને નર નહાય ત્રિવેણીમાં સાદર,
વેણીમાઘવ ચરણકમળ પૂજે પ્રસિદ્ધ અક્ષયવટ.

ભરદ્વાજનો આશ્રમ ત્યાં સુંદરતા ને શુચિતા જ્યાં,
પરમરમ્ય મુનિમનમોહન તીર્થસમાન તીર્થસ્થળમાં.

ઋષિમુનિ ત્યાં સૌ ભેગા થાય તીર્થરાજ જે ન્હાવા જાય,
પ્રાતઃસમયે કરતાં સ્નાન કરે પરસ્પર હરિગુણગાન.

બ્રહ્મનિરૂપણ ધર્મવિધિ તેમજ તત્ત્વવિભાગ
ભક્તિ જ્ઞાનવૈરાગ્યયુત કહે સહિત અનુરાગ.

માઘસ્નાન પૂરું કરી નિજ આશ્રમસ્થળ જાય,
પ્રતિવર્ષ કરે ઉત્સવ, ભક્તિનો રસ પાય.

એક વાર એ તીર્થરાજમાં આવેલા ઋષિમુનિ સઘળા
માઘસ્નાન સંપૂર્ણ કરીને નિજ આશ્રમ કે સ્થાન ગયા

ત્યારે ભક્ત ભરદ્વાજે ત્યાં પ્રણામ કરતાં પ્રેમથકી
યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિને રોકવા આગ્રહ કર્યો વિવેકથકી.

સાદર ચરણકમળને ધોઈ અતિ પવિત્ર અર્પ્યું આસન,
પૂજી મુનિમહિમા વર્ણવતાં કરવા લાગ્યા સંભાષણ..

શંકા એક સતાવે મુજને હે પ્રભુ વેદતત્વજ્ઞાતા,
તમારા વિના કોણ શમાવે, પૂછું છું રાખી આશા;

સંકોચ સહજ થાય છે મને શંકા આજ રજૂ કરતાં,
સમાધાન પણ ના શોધું તો અસ્વસ્થતા રહે મનમાં.

સંતો નીતિ કહે વળી શ્રુતિ પુરાણ મુનિ ગાય,
ગુરુથી પડેો રાખતાં નિર્મળ જ્ઞાન ન થાય.

મારું એમ વિચારતાં અજ્ઞાન કરું વ્યક્ત,
સંશય સર્વ સમાવજો જાણીને નિજ ભક્ત.

રામનામનો અદ્ભુત અવર્ણનીય પ્રભાવ
સંત પુરાણ ઉપનિષદો ગાયે સહજ સ્વભાવ.

અવિનાશી શંકર જપે સતત નામને એ
શિવ ભગવાન જ્ઞાન ને ગુણના સાગરથે.

જીવસમૂહ ચતુર્વિધ જગતમાં કહેવાય,

કાશીમાં તે પણ મરી જાય પરમપદ માંદ્ય.

મુનિવર, એ પણ રામનો સાચે પુનિત પ્રભાવ,
શિવ કૃપા કરી રામનું ઉપદેશે છે નામ.

રામ કોણ છે એ કહો મને કૃપાનિધિ હે,
સંશય મારો અનુગ્રહે શાંત કરો મુનિ, એ.

રામ એક દશરથતણા કહેવાય છે પુત્ર,
ચરિત જગમાં જેમનું સહેજે નથી ગુપ્ત.

પત્નીવિરહે જેમણે સંકટ સહ્યું અનંત,
ક્રોધાતુર બનતાં કર્યો યુદ્ધે રાવણ અંત.

એ જ રામ કે અન્ય છે જેને શંભુ જપે,
સત્યનિષ્ઠ સર્વજ્ઞ એ કહો સપ્રેમ મને.

જેથી ભ્રમ મારો મટે એવી કહો કથા;
યાજ્ઞવલ્ક્ય બોલ્યા, તમે જાણો છો પ્રભુતા.

પ્રભુતા તમે રામની જાણો, સંશય તોપણ કહેતા છાનો;
રામભક્ત મનક્રમવાણી, ચતુરતા તમારી જાણી;
સુણવા ચહો રામગુણ ગૂઢ તેથી પૂછો જેમ વિમૂઢ.

સુંદર રામકથાને ગાઉં, સાદર સુણો પ્રેમરસ પાઉં;

મહામોહ મહિષાસુર માનો, રામકથા કાલિકા પ્રમાણો.

રામકથા શશિકિરણ સમાન સંત ચક્રોર કરે છે પાન;
શિવપાર્વતીતણો સંવાદ કહું હવે મુજ મતિ અનુસાર.

સંશય એવો પાર્વતીમનમાં પણ પ્રગટયો
મહાદેવ ત્યારે વદ્યા સુંદર મધુ વચનો.

સંવાદ કહું એમનો તમને ભાવ કરી,
વિષાદ ના આવો થશે જેથી કદી ફરી.

9. શિવપાર્વતી સંવાદ

જટામુકુટ ગંગા શિરે કમળનયન સુવિશાળ,
નીલકંઠ સૌંદર્યસદન, બીજચંદ્ર છે ભાલ.

શરીર ધારી શાંત રસ બેઠેલો જાણે
અનંગરિપુ એ શિવ મને પોતાનો માને.

પાર્વતી ગયાં શિવની પાસ, પ્રિયા ગણી સત્કાર્યા ખાસ,
વરસાવ્યો અનુગ્રહ વરસાદ પૂર્વજન્મને કરતાં યાદ.

કરી પ્રેમકેરું અનુમાન, પાર્વતી વદ્યાં પ્રેમે વાણ;
સકળલોક હિતકારી જે પૂછે શૈલકુમારી તે.

વિશ્વનાથ ત્રિપુરારી નાથ, થયા ત્રિલોકમહીં પ્રખ્યાત;
ચર અચર મનુજ દેવો નાગ સેવે તમને કરી અનુરાગ.

સમર્થ ને સર્વજ્ઞ છો તમે પરમ કલ્યાણ,
સર્વ કળા ને ગુણતણા ધામ સનાતન સ્થાન.

યોગ જ્ઞાન વૈરાગ્યના ધર્મતણા ભંડાર,
શરણાગતને કલ્પદ્રુમ નામ તમારું સાર.

પ્રસન્ન જો મારા ઉપર હો સુખધામ તમે,
ચરણોની જો સેવિકા સમજો સાચ મને,

કથાતણું રઘુનાથની તો જયગાન કરો,
રહુંસહું અનુગ્રહથી મુજ અજ્ઞાન હરો.

કલ્પવૃક્ષ નીચે ઘર હોય તેને દરિદ્રતા ના કોય,
ચંદ્રમૌલિ એમ વિચારી હરો બુદ્ધિભ્રમને ભારી.

મુનિ પરમાર્થતણા જ્ઞાતા કહે રામને પરમાત્મા,
શેષ શારદા વેદ પુરાણ ગાય સદા રઘુપતિ ગુણગાન.

તમે અહર્નિશ જપતા નામ, અવધનરેશ પુત્ર એ રામ
અથવા નિર્વિકાર નિર્ગુણ અજ છે અન્ય પૂર્ણ કૃતકામ ?

રાજપુત્ર જો હોય તો હોય બ્રહ્મ તે કેમ,
બુદ્ધિ વ્યાકુળ શે બની પત્નીવિરહે તેમ ?

ચરિત નિહાળી ને સુણી મહિમા બુદ્ધિ ભમે;
સમાધાન સ્વમુખે કરો માટું આજ તમે

સ્નેહસહિત વંદન કરું, મને નિમિત્ત કરી,
નિર્મળ મહિમા રામનો વર્ણન કરો ફરી.

અધિકાર વિચારો નહીં, ભક્તિભાવ છે ખૂબ,
રામકથાને વર્ણવો યશની સાથે ગૂઢ.

મન કર્મે વચને સદા તમને સેવું હું,

છુપાવે જિજ્ઞાસુથી સંત કદી ન કશું.

નમ્ર સ્વરે પૂછી રહી દેવોના સ્વામી,
કૃપા કરી મુજને કહો કે શરીરધારી

બનતા નિર્ગુણ બ્રહ્મ કાં, રામે ક્યમ અવતાર
પૃથ્વી પર ધારણ કર્યો કહો કરી સુવિચાર.

અવતાર કહો રામનો ઉદાર બાલચરિત્ર,
સીતાની સાથે થયો વિવાહ કેમ પવિત્ર,

રાજ્યત્યાગ શાને કર્યો, દોષ થયો કેવો,
લીલા વનમાં શી કરી; રાવણ યમ જેવો

સંહાર્યો શાને અને શી રીતે રામે,
રાજ્યાસન પામી કર્યું શું પૂરણકામે ?

આશ્ચર્યજનક કર્મ જે રામે વિવિધ કર્યા,
કહો પરમધામે વળી અંતે કેમ ગયા.

તત્ત્વ કહો તે પરમ વખાણી જેમાં મગ્ન રહે મુનિ જ્ઞાની.
ભક્તિ જ્ઞાન વિજ્ઞાન વિરાગ સર્વ વર્ણવો સહિત વિભાગ.

બીજાં પણ હો રહસ્ય જે કહો નાથ જ્ઞાની સૌ તે;
જિજ્ઞાસા જે હોય કરી સમજાવો તે મને ફરી.

ત્રિભુવનના ગુરુ વેદ કહે, પામર ક્યાંથી મર્મ લહે;
સહજ પ્રશ્નથી ઉમાતણા પ્રસન્ન શંકર થયા ઘણા.

રામચરિતનું સ્મરણ થયું, લોચન નીર છવાઇ ગયું,
રોમાંચ થયાં તરત તને, જીવન બની કૃતાર્થ રહ્યું.
રામસ્વરૂપ હૃદય આવ્યું, સુખ અનુપમ સાથે લાવ્યું.

*

ધ્યાનમગ્ન શંકર બન્યા ઘડી બે ઘડી ત્યાં,
પ્રસન્નતાપૂર્વક વદ્યા આવી જાગૃતિમાં.

જેમ અજ્ઞાનથી થાય રજ્જુમાં સર્પનો ભ્રમ,
જેમને તેમ ના જાણ્યે અસત્ય લાગતું સત;

જાગ્યા પછી રહેતો ના સ્વપ્નનો ભ્રમ જેવિધ,
જાણ્યાથી જેમને લોપ જાગનો થાય તેવિધ;
બાલસ્વરૂપ વંદું તે સદા સાદર રામને,
સાંપડે જપતાં સિદ્ધિ જેમના દિવ્ય નામને.

મંગલભવન અમંગલહારી, દશરથઆંગણ મધ્ય વિહારી,
કરો કૃપા મુજ પર શ્રીરામ, કરો મને મંગલનું ધામ.

પ્રણામ કરતાં રામને સુધાભરી વાણી
બોલ્યા શંકર ધન્યતા જીવનની જાણી.

તમારા સમું અન્ય ના ત્રિભુવન હિતકારી,

ધન્ય ધન્ય તમને ખરે ગિરિરાજકુમારી.

પૂછી રામતણી કથા પાવન ગંગસમી,
રામચરણપ્રેમી તમે હિત સૌનું સમજી.

રામકૃપાથી પાર્વતી, તમારામહીં કલેશ
શોક મોહ સંદેહ ભ્રમ સ્વપ્ને પણ ના લેશ.

*

તોપણ શંકા તમે કરી હિતને સૌનું હૃદય ધરી.
જે ના કથા સુણે હરિની, તેનાં છિદ્ર ભલેને કાન,
મહત્વ એનું અધિક નહીં, છિદ્ર સર્પનાં ભવન સમાન.

જે નેત્રો ન કરે દર્શન સંતતણું દર્શન સ્પર્શન,
મોરપિચ્છની આંખ સમાં નેત્રો ગોળા કાચતણા.
ગુરુચરણ ના શીશ નમે હરિને તે ના લેશ ગમે.

પ્રભુભક્તિ ના પ્રાણમહીં તે જન જીવે મૃતજ બની;
જીભ કરે ના હરિ ગુણગાન તો દાદુરની જીભ સમાન.

કુલિશ કઠોર હૃદય નિષ્કુર પ્રસન્નતાનાં એમાં પૂર
આવે ના હરિચરિત સુણી લીલા હરિની તેમ સ્મરી;

દેવોનું હિત કરનારી, મોહ અસુરને ધરનારી,
લીલા સુણો રામની આજ, શરણાગતના એ શિરતાજ.

રામકથા સુરધેનુશી સેવ્યે સુખ આપે,
અવિદ્યાતિમિર ટાળતાં બંધનને કાપે.

સંતસમાજ શ્રેષ્ઠ છે લોક દેવતાનો,
કથા સાંભળે કેમ ના ભક્તો વિદ્વાનો ?

*

રામકથા તાળીસમી સંશયનાં પક્ષી
ઉડાડનારી હૃદયને સુખ શાશ્વત બક્ષી.

કલિયુગના વટવૃક્ષને કુહાડીસમી છે,
સાદર સુણો કથા તમે હિમાલયસુતા હે !

રામગુણચરિત જન્મ ને કર્મ વર્ણવે વેદ,
મહિમા ગાયે રામનો, સર્વ શમાવે ખેદ.

રામ અનંત, કથા ગુણો યશ પણ એમ અનંત,
તોપણ પ્રેમ જગાવતાં કહે પરસ્પર સંત.

બુદ્ધિ મુજબ કથા કહું રઘુનંદનની હું,
પ્રશ્ન તમારો સહજ ને સુંદર સુખદ ગણું.

તમે કહ્યું કે રામ એ કોઈ બીજા છે,
કથન તમારું ના ગમ્યું મુજને સાચે એ.

તમે તો કહ્યું રામના ગુણને સાંભળવા,

શંકા એના ચિત્તમાં એવી હોય છતાં

મોહપિશાચતણા અધમ પ્રભાવમાં જે હોય;

અજ્ઞ હરિથી વિમુખ ને પાખંડી પણ હોય.

સાચાખોટાનો વળી વિવેક ના જાણે,

માનવ એ એવું કહે સુણે તથા માને.

*

અજ્ઞ મૂર્ખ જે અંધ અભાગ, મન પર વિષયોના છે ડાઘ,
દર્પણ દિલનું સાફ નહીં, લંપટ કપટી કુટિલ વળી,

સ્વપ્ને કર્યો ન હો સત્સંગ, આવ્યો કુકર્મનો ના અંત,
લાભહાનિ ના સમજે જે, વેદ વિરોધી વાણી તે.

વેદશાસ્ત્રનાં નેત્ર વિહીન સ્વરૂપને શું સમજે દીન,
રામસ્વરૂપ નિહાળે શે, વિપરીત વેદ વાણી તે.

નિર્ગુણ સગુણતણો ન વિવેક, વચનો મિથ્યા વદે અનેક,
માયાવશ જે જગમાં ફરે, અનુચિત તે બહુ બોલ્યા કરે.

વાયુરોગવાળા મદમત્ત, ભૂતપ્રેતથી પીડાગ્રસ્ત.
વિચારી વદે તે ના વાણ, ધરે નહીં સત્યતણું ધ્યાન.

કર્ચું મોહકેરું મદપાન તેનું કથન ન ધરવું ધ્યાન.

એમાં વિચારી હૃદયમહીં સંશય કરશો કદી નહીં,

રામચરણને ભજો સદા સમર્પનારાં સુખસંપદા.

સુણો હે ગિરિરાજકુમારી અનુપમ શ્રદ્ધાને ધારી,
ભ્રાંતિતણો અંધાર કરાળ, સૂર્યકિરણશી મારી વાણ

સગુણ અગુણમાં ના કેં ભેદ, ગાય વિબુધ મુનિપુરાણ વેદ.
અજ અરૂપ નિર્ગુણ અવ્યક્ત, ભક્તપ્રેમથી થાયે વ્યક્ત.
નિર્ગુણ છતાં બને ગુણવાન, નિરાકાર બનતા સાકાર.

નિર્ગુણ સગુણ બને છે એમ, જલથી કરા કે હિમની જેમ,
અલગ નથી એ બંને રૂપ, દૃશ્ય જુદાં પણ એક સ્વરૂપ.

રામ સચ્ચિદાનંદ દિનેશ, ના ત્યાં મોહનિશાનો લેશ;
સહજ પ્રકાશરૂપ ભગવાન, ના ત્યાં પ્રભાતસમ વિજ્ઞાન.

હર્ષ વિષાદ જ્ઞાન અજ્ઞાન અહંભાવ જડતા અભિમાન,
જીવતણા ગુણધર્મ કહ્યા; પરમાત્મામાં એ ન રહ્યા.
રામ બ્રહ્મ વ્યાપક ભગવાન પરમાનંદ પરેશ પુરાણ.

પુરુષ પ્રસિદ્ધ પ્રકાશમય પ્રગટ સર્વના નાથ,
રઘુકુળમણિ સ્વામી કહી નમ્યા શંભુ સુખસાથ.

નભમંડળમાં વાદળ જોઇ અજ્ઞાની જન એમ કહે
સૂરજ ઢંકાયો વાદળથી હવે નહીં સ્વાયત્ત રહે,

અજ્ઞાની પણ એવી રીતે ભ્રાંતિ ન પોતાની સમજે,
મિથ્યા દોષમોહ આરોપણ પ્રભુ પર કરે વગર સમજ્યે.

અંગુલિ આંખે દબાવવાથી ચંદ્ર એક પણ બે ભાસે,
નિર્મળ નભમાં અંધકાર ને ધૂમ્ર ધૂળ રજકણ લાગે;

નિર્મળ ને નિર્લેપ રામમાં એવી રીતે મોહ નથી,
તોપણ અજ્ઞજનોએ મોહે મોહતણી છે કથા કથી.

ઇન્દ્રિયો વિષયોને આપે પ્રકાશ, ઇન્દ્રિયના દેવો
ઇન્દ્રિયોને સચેત કરતા સંજીવન અથવા ધરતા,
ઇન્દ્રિયોના દેવો પામે પ્રકાશ ચેતન આત્મથકી
રામ સર્વના પરમપ્રકાશક અનાદિ એકલ અવધપતિ.

રામ પ્રકાશક જગતતણા આ જ્ઞાન તથા ગુણના ભંડાર,
માયાના પતિ એમના થકી જડ પણ સત્ય જણાય.

રજત છીપમાં સૂર્યનાં કિરણે જલ દેખાય,
મિથ્યા એ ત્રણ કાળમાં ભ્રમ તોયે ન કપાય.

એવી રીતે અસત્ય તોપણ જગત રહે હરિઆશ્રયમાં,
મિથ્યા તોપણ દુઃખ આપતું નાખી મમતાબંધનમાં;

સ્વપ્નદશામાં કપાય મસ્તક દુઃખ રહે તેનું તોપણ,
જાગ્યા વિના શમે સંકટ ના તેમ ટળે ના મનનો ભ્રમ.

જેની કૃપાથકી ભ્રમ જાય એ જ કૃપાળુ ખરે રઘુરાય,
આદિ અંત ના પામ્યું કોઇ, વેદ વળી અનુમાને ગાય.

ચરણ વગર ચાલે છે તે, સુણે શ્રવણ ના છતાંય એ,
હાથ વિના પણ કર્મ કરે, વદન વિના રસ સકળ ગ્રહે;

વાણી નથી તોય છે વક્તા, નેત્ર નથી તોપણ છે દ્રષ્ટા,
સ્પર્શ કરે છે તન ના તોય સૂંઘે નાક ભલે ના હોય.

મનના વિના મનન કરતા, હૃદય વિના ભાવો ભરતા;
કર્મ અલૌકિક સઘળાં એમ, મહિમા વર્ણન કરાય કેમ ?

એમ ગાય છે જેમને વેદશાસ્ત્ર વિદ્વાન,
યોગી ઋષિ મુનિ જેમનું ધરે અંતરે ધ્યાન;

દશરથના સુત તે જ છે ભક્તજનોના પ્રાણ;
શરણાગતવત્સલ સ્વયં કોશલપતિ ભગવાન.

કાશીમાં મરતાં પ્રાણીને મંત્ર જેમનો હું આપીને,
શોકરહિત કે મુક્ત કરું, નામના બળે મુક્તિ ધરું,
તે પ્રભુ મારા અંતર્યામી રામ ચરાચર કેરા સ્વામી.

વિવશ બની નર નામ જપે તોપણ પાપ કદી ન ટકે,
જન્મજન્મનાં પાપ ટળે, છેક નવો અવતાર મળે.

સાદર સ્નેહે સ્મરણ કરે, એવાં પ્રભુનું મનન કરે,
ગોપદ જેમ સહેલાઈથી દુસ્તર ભવનો સિંધુ તરે.

પરમાત્મા છે રામ જ એ, શંકા એ વિષયે ના છે;
શંકા કરતાં જ્ઞાનવિરાગ સદગુણ સઘળા લુપ્ત બને.

શબ્દ સાંભળીને શિવના ટળી ગઈ સઘળી ભ્રમણા;
થઈ રામના પદમાં પ્રીત, થઈ ગઈ શ્રદ્ધાની જીત.

ચરણકમળ શંકરતણાં વારંવાર ગ્રહી
પ્રેમરસ સભર પાર્વતી વચનો રહ્યાં કહી.

તમારી સુણી ચંદ્રના કિરણસમી વાણી
શરદઋતુના તાપશો મોહ મટયો ભારી

કૃપા કરી શંકા બધી મારી તમે હરી,
મહિમા રામસ્વરૂપનો જાણ્યો આજ ફરી.

કૃપા તમારી મેળવી મારો મટયો વિષાદ,
સુખી થઈ છું પામતાં પ્રભુનો કૃપાપ્રસાદ.

પ્રસન્ન હો તો પ્રેમથી કહો આજ મુજને
રામ બ્રહ્મ ચિન્મય વસે સૌના હૃદય વિશે,

માનવતન શાને ધરી પ્રગટયા એ જગમાં.

शब्द सांभली शिव थया प्रसन्न अंतरमां.

कामजुत मर्मज्ञ ने कृपातथा लंडार
शिवना मुपथी नीकल्या सहज मधुर उदगार.

*

10. અવતારનું કારણ

કહું કથા કલ્યાણકારિણી રામચરિતમાનસ વિમળ,
કહી ઋષિ કાકભુશુંડીએ, કરી સમસ્ત ગરુડે શ્રવણ.
એનું કરીશ પછી વર્ણન.

કરો રામઅવતારશ્રવણ, ચરિત પરમ મંગલ મનન;
નામ કથા ગુણ રૂપ અપાર, એનો કોણ જ પામે પાર,
છતાં કહું મુજ મતિ અનુસાર, સાદર વચનો સુણો રસાળ.

વેદશાસ્ત્રમાં શ્રીહરિચરિત્ર પવિત્ર વિસ્તૃત કહ્યાં વિચિત્ર,
અવતારતણું કારણ ના સુનિશ્ચિતપણે એ કે આ

એમ કહી ન શકાય કદી; વિદ્વાનોએ વાત વદી
તોપણ પ્રભુની કળા અનંત, પામે રહસ્ય ક્યાંથી સંત ?

બુદ્ધિથી પર રામ રહ્યા, વાણીથીય અતીત કહ્યા,
મન ના કરે સમસ્ત મનન, વેદ સંત મુનિ વદે વચન;

કારણ મુજને જે સમજાય રામ પ્રકટ એ જેથી થાય,
કહી રહ્યો પ્રેમે તમને, સુણજો સ્વસ્થ કરી મનને.

હાનિ ધર્મની જ્યારે થાય, વધી અસુર અભિમાની જાય,
કુકર્મ કાયમ કાજ કરે, સમાજનાં સુખશાંતિ હરે,

ત્યારે વિવિધ રૂપ ધારી, સજ્જનનાં સંકટ ટાળી,
કૃપાનિધાન કરે લીલા સ્વેચ્છાપૂર્વક અવનીમાં.

હણે અસુરને, દેવને રક્ષે, સ્થાપે ધર્મ,
વિસ્તારે યશ, એ જ છે રામજન્મનો મર્મ.

એ યશ ગાઇ ભક્તજન ભવસાગર તરતા,
કૃપાસિંધુ હિત સાધવા નિજ તનને ધરતા.

રામજન્મ કારણ કહ્યાં ઘણાં પરમ અદ્ભુત;
મર્મ સમજતાં સંતજન, મોહ પામતા મૂઢ.

*

જન્મ એક બે કહું વખાણી, સુણો સ્નેહથી સુમતિ ભવાની,
દ્વારપાળ હરિના પ્રિય બે જય ને વિજય નામના જે

સર્વ કોઇ જાણે છે તે, મુનિશાપે ભ્રષ્ટ થયા એ,
હિરણ્યકશિપુ તથા હિરણ્યાક્ષ બન્યા ઉભય વિશ્વે વિખ્યાત.

બંને બંધુ હતા મહાવીર, પ્રભુએ ધરી વરાહ શરીર
એકને હણ્યો ભક્તને માટે, અન્યને માર્યો બની નૃસિંહ.
પ્રહલાદતણો યશ ફેલાવ્યો વરસાવી કરુણાનાં નીર.

બંને બીજા જન્મમાં બન્યા અસુર બળવાન,
કુંભકર્ણ રાવણતણાં ધર્યાં એમણે નામ.

હરિએ હૃષ્યા છતાંય ના અસુરો મુક્ત થયા,
કહેલ મુનિએ કેમ કે ત્રણ જન્મો ધરવા.

એથી પ્રભુએ એમનું કરવાને કલ્યાણ,
શરીરને ધારણ કર્યું; દીનબંધુ ભગવાન.

અદિતિ તથા કશ્યપ થયાં માતપિતા ત્યારે
કૌશલ્યા દશરથ બન્યાં પ્રસિદ્ધ સંસારે.

એક કલ્પમાં ધારતાં એમ દિવ્ય અવતાર
લીલા શ્રીપ્રભુએ કરી હરવા જગનો ભાર.

11. મનુ અને શતરૂપાનું તપ

મનુ મહારાજ અને શતરૂપા માતપિતા સૃષ્ટિનાં અનૂપા,
ધર્માચરણ સદા કરનારાં પીડા અન્યતણી હરનારાં.

ઉત્તાનપાદ એમના પુત્ર, એના ને સુત ઉત્તમ ધ્રુવ;
પ્રિયવ્રત પણ સુત મનુકેરા ગુણો જેમનાય ઘણેરા.

દેવહૂતિ પુત્રી મનુની કદમ મુનિને હતી વરી,
કપિલ એમના પુત્ર થયા વિખ્યાત બન્યા ત્રિભુવનમાં.

સમર્થ આદિદેવ ભગવાન પ્રગટયા કરવાને કલ્યાણ,
તત્વ વિચારે નિપુણ બની સાંખ્યશાસ્ત્રને રચ્યું મહાન.

વૃક્ષાવસ્થા આવતાં વૈરાગ્ય થતા ગાઢ

મનુને થયો વિચાર ના જાગ્યો પ્રભુનો રાગ,

ભક્તિ વિના જીવન બધું વીતી વ્યર્થ ગયું,

એ જાણીને એમના મનમાં દુઃખ થયું.

*

રાજ્ય સુતને કરી અર્પણ, મનુએ કીધું વનગમન;
શતરૂપાની સાથે પ્રસન્ન આવ્યા તીર્થ નૈમિષારણ્ય.

મુનિસિદ્ધસમૂહ વસે ત્યાં, સાધકોને સિદ્ધિ સાંપડે જ્યાં,
આવ્યાં રાજા અને મહારાણી, જાણે જ્ઞાનભક્તિ દેહધારી.

ગયાં સુંદર ગોમતી તીર, જ્ઞાયાં નેહથી નિર્મળ નીર;
જાણી ધર્મધુરંધર રાજ આવ્યા જ્ઞાનીમુનિ મળવા કાજ.

હતાં સુંદર તીરથ જ્યાં જ્યાં, મુનિ સાથ પહોંચ્યાં ત્યાં ત્યાં,
કૃશ કાયે મુનિવેશ સોહે, જોતાવેંત મુનિમન મોહે.

સંત દ્વારા સુણીને પુરાણ, કરવાને ચહે કલ્યાણ;
એવું મનને મળ્યું એકાંત, થયા વિકારો સહેજે શાંત.

દ્વાદશાક્ષર મંત્રને પ્રેમસહિત જપતાં
વાસુદેવનાં ચરણનું ધ્યાન ધરી તપતાં

વીત્યા દિવસ અનેક એ ભક્ત દંપતીના
કંદમૂળ ફળ પર રહી બ્રહ્મસ્મરણ કરતાં.

સ્મરણ સચ્ચિદાનંદનું કરતાં ને જપતાં
પ્રભુ માટે પાણી ઉપર ફક્ત રહ્યાં તપતાં.

*

અભિલાષ અંતરમાં એક પ્રભુદર્શન કરવા નેક.
જ્ઞાની ચિંતન કરતા જેનું, યોગી ધ્યાન ધરે છે એનું,

કહ્યા અગુણ અનાદિ અનંત, નેતિ નેતિ સ્વરૂપે અખંડ;
પરિપૂર્ણ ઉપાધિરહિત અલૌકિક આનંદ સહિત,
જગ જેમનામાંથી થાય શિવ બ્રહ્મા વિષ્ણુ બધાય.

સર્વસમર્થ સર્વાધાર છતાં ભક્તોને વશ થાય,
લીલાતનુ સ્વેચ્છાએ ધારે, શરણાગત પ્રેમે પાળે.

એવા પ્રભુ અભિલાષને સત્ય સફળ કરશે,
દેવોને દુર્લભ સુખદ દર્શનને ધરશે,

એવા દૃઢ વિશ્વાસથી પાણી પવન ગ્રહી,
વાયુ તજી તપને કર્યું વનમાં ઘોર રહી.

એક પગે ઊભા રહી તપ્યાં, નામ પ્રભુનું પ્રેમથી જપ્યાં,
એવું તપ દેખી કરી દયા, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ પધાર્યાં.

વરદાને માગવા કીધું, ડગવા નવ મનને દીધું;
અસ્થિપીંજર જેવું શરીર તોય દંપતીને ના પીડ.

જાણી પ્રભુએ એમને દાસ શરણાગત શ્વાસોચ્છવાસ,
કરી ગંભીર આકાશવાણી તપસ્થાને તીવ્ર પ્રમાણી.

વરદાન ઇચ્છે તે માગો, જરા ભાવસમાધિથી જાગો,
સુણી સ્વાદુ અલૌકિક વાણી પામ્યાં જીવન રાજારાણી.

હમણાં જ ગૃહેથી આવ્યાં જાણે સજી શરીર મજાનાં
એવાં સદા બની ગયાં સ્વસ્થ, જોવા લાગ્યાં રહીને તટસ્થ.

સુધાસભર શબ્દો સુણી પુલકિત બનતાં પ્રાણ,

પ્રેમપરિપ્લાવિત ઉરે મનુ એ બોલ્યા વાણ.

કામધેનુ સુરતરુસમા તમે ભક્ત માટે,
બ્રહ્મા શંકર વિષ્ણુએ રજ રાખે માથે,

અમે તમારા ચરણમાં, તમે સર્વના નાથ,
સુખદ સુલભ સેવ્યે તમે શમાવતા સંતાપ.

હિત કરતા અનાથતણા હો, નેહ હોય અમારે માટે જો,
વરદાન તો પ્રેમથી આપો, જુગજૂના કલેશને કાપો.

વસે શંકરના મનમાં જે, મુનિ જોવા પ્રયત્ન કરે છે,
બન્યા કાકભુશુંડિ સંત મન માનસરોવર હંસ;

કહે સગુણ નિર્ગુણ રૂપ વેદ વખાણે વિશ્વના ભૂપ.
પીડા પ્રપન્નની હરનારા, શાંતિ શાશ્વતને ધરનારા,
કૃપા એવી કરો ભરી આંખ અમે દર્શન કરીએ નાથ.

થાય એ જ સ્વરૂપનું દર્શન સંજીવનપ્રદાયક સ્પર્શન;
બીજી કામના અંતરમાં ના, કરો લોચન ધન્ય હવે આ.

શબ્દ દંપતીના પ્રિય લાગ્યા, વરદાન ગમ્યાં જે માગ્યાં,
ભક્તવત્સલ કૃપાનિધાન પ્રભુ પ્રગટયા શાંતિના સ્થાન.

નીલકમળ ને નીલમણિ નીલમેઘશા શ્યામ

પ્રગટયા પ્રભુ અનુગ્રહ કરી સુખપ્રદ શોભાધામ.

કામદેવ અબજો ધરે એક જ દિવ્ય સ્વરૂપ
તોપણ વધુ શોભા ધરે સુંદર સૃષ્ટિભૂપ.

મુખડું શરદપૂનમનો ચંદ્ર, સુંદર મંગલ શીતલ વંદ્ય,
આંખ અધર આકર્ષક ગાલ, ગ્રીવા શંખસમી, મધુ ભાલ;

સુંદર દાંત નાસિકા શી, વાત કરું શું અભિનયની,
ચારુ ચંદ્રકિરણોથી સ્મિત, પ્રગટ થયું જાણે નવનીત.

નેત્રો કમળસમાં કમનીય, ચિત્તાકર્ષક ને દૃષ્ટિય;
ભ્રમર મનોજ ધનુષ શોભાહર, તિલક લલાટ ઉપર અભયંકર.

મુકુટ મસ્તકે કુંડળ કાને, કાળા કેશ આવતા ધ્યાને,
ભ્રમરસમૂહ સમા લાગે, પૂજ્યભાવ જોતાં જાગે.

ઉર શ્રીવત્સ રુચિર વનમાળ, મણિભૂષણ રત્નજડિત હાર.
સોહે કેસરી સિંહસમી ગરદન જાણે ભર્યું અમી,

યજ્ઞોપવીત ત્યાં સોહે, બાહુવિભૂષણ મન મોહે.
કરિકરસમા સુભગ ભુજદંડ, કટિ નિષંગ, કર શર કોદંડ.

ચારુ અધિક ચપલાથકી પીતાંબર ન્યારું,
ઉદર ઉપર સુંદર સુભગ ત્રણ રેખા ભાળું;

યમુનાના આવર્તની શોભાથી વધતી
નાભિતણી શોભા સુખદ અમૃતથી અદકી.

ચરણોનું વર્ણન ના થાય, મુનિમન મધુપ રમે એ માંહ્ય.
જગનું મૂળ સદા અનુકૂળ સૌન્દર્યતણાં મૂળ સ્વરૂપ,
આદિશક્તિ સીતામાતા સોહે અંગ તરફ ડાબા.

જેના અંશથકી ગુણખાણ સ્નેહશીલ સુંદરતા પ્રાણ
અસંખ્ય બ્રહ્માણી લક્ષ્મી ઉમાતણી બનતી સૃષ્ટિ.

શોભાસાગર હરિનું રૂપ નિહાળી રહ્યાં રાણીભૂપ
નિર્નિમેષ નેત્રે નેહે તપઃપૂત દૈવી દેહે.

જોતાં તૃપ્તિ થઈ ન જરી, હર્ષે ભાન ગયાં વિસરી.
પ્રણામ અંતે કર્યાં સપ્રેમ, પૂર્ણ થયેલો જાણી નેમ.

પ્રભુએ શીતળ સ્પર્શ કર્યો, અનુગ્રહરસ સવિશેષ ધર્યો,
કરુણા કરતાં કૃપાનિધાન બોલ્યા સ્વાદુ સુધાથી વાણ.

અતિપ્રસન્ન માની મને તેમ પરમદાની
માગો ઇષ્ટિત વર ઉભય, કૃપાસિંધુ જાણી.

વચન સુણીને જોડી હાથ બોલ્યા મનુ મૃદુ અંતર સાથ,
જોતવેંત જ ચરણકમળ થઈ કામના પૂર્ણ સકળ.

એક લાલસા મનમાં તોય સરળ કઠિન જેવી પણ હોય,
લાગે મુજને કઠિન ભલે, સરળ થાય જો કૃપા મળે.

કલ્પવૃક્ષને પામી જેમ સંકોચ કરે દરિદ્ર તેમ,
પ્રભાવને જાણે ન જરી, શંકા તેમજ ઉરે રહી.

સ્વામી હે અંતર્યામી, મારો એ સંશય જાણી,
કૃપાતણો વરસો વરસાદ, અર્પો પૂર્ણ પવિત્ર પ્રસાદ.

સુણી શબ્દ બોલ્યા ભગવાન, ભક્તો મારે માટે પ્રાણ;
એદેય ના કેં મારે કાજ, ઇપ્સિત તો માગો વરદાન.

શિરોમણિ દાનીતણા, કૃપાતણા ભંડાર,
બોલ્યા મનુ, સર્જનતણા એકમાત્ર હે સાર,

તમારા સમા પુત્રને કેવળ ઇચ્છું છું,
અંતરના એ ભાવને કહો છુપાવું શું!

કરુણાનિધિ પ્રભુએ તરત તથાસ્તુ એમ કહ્યું,
લોચનમાંથી નેહનું નિર્જર દિવ્ય વહ્યું,

મારા સમાન પુત્ર ક્યાં મળશે મહીમહીં,
ઇચ્છા પૂર્ણ કરીશ હું સ્વયં સુપુત્ર થઇ.

શતરૂપાએ પણ કહ્યું એ જ દિવ્ય વરદાન

પ્રસન્નતાપૂર્વક મને પણ આપો જગપ્રાણ !

વરદાન મને તે ગમે જ્ઞાની રાજા જેમ,
ધ્યાનમાં ન લો ધૃષ્ટતા લાગે તોય સપ્રેમ.

જગસ્વામી બ્રહ્માદિના જનક જગતકલ્યાણ,
તમારાં વચનને અમે માન્યાં પૂર્ણ પ્રમાણ.

એકનિષ્ઠ ભક્તો બધા ગતિસુખ પામે જે
સુખ તે સદગતિ, ભક્તિ ને સ્નેહ તમારો તે

સન્મતિ ને વ્યવહાર તે આપો અમને પણ,
અનુગ્રહ વરસાવો સદા સૌના જીવનધન.

ગૂઢ મૃદુ સરસ શબ્દ સુણીને કૃપાસિંધુ બોલ્યા પ્રેમે,
મનના ભાવ તમારા જાણી આપ્યાં વરદાનો રેખે;

સ્વલ્પ પણ કરો હવે ન સંશય પ્રસન્નતા મનમાં ધારો,
જ્ઞાન અલૌકિક નષ્ટ થશે ના અનુગ્રહ પામ્યાથી મારો.

પ્રભુના પદમાં પ્રણામ કરતાં મનુ પણ ભાવવિભોર વદ્યા,
પિતા પુત્ર પર રાખે તેવી પ્રીત તમારી હોય સદા;

મણિના વિના રહે નાગ નહીં, મીન નીર વિણ રહે નહીં,
જીવન મારું તેમ તમારા સિવાય કોઈ ટકે નહીં.

માગીને વરદાન એમ મનુ પ્રેમે પગમાં પડી રહ્યા,
કરુણાસાગર પ્રભુએ ત્યારે શબ્દો સ્નેહસમેત કહ્યા,
મનોરથ થશે પૂરા સઘળા, માની મારી આજ્ઞા ખાસ,
આર્થક સમજી તપને જાઓ કરવા ઇન્દ્રપુરીમાં વાસ.

ભોગ ભોગવી સ્વર્ગના થોડા વખત પછી
થશે અવધપતિ, પુત્ર હું તદા રહીશ બની.

ઇચ્છામય નરરૂપ ધરીને પ્રગટ થઇશ તમારે ત્યાં,
અંશ સમેત ધરીને કાયા ધરીશ સુખ લીલા કરતાં.

સાદર મુજ ચરિત્ર સાંભળી મહાભાગ્યશાળી માનવ
મમતા મદને ત્યાગી તરશે ભવસાગર સહેજે દુસ્તર.

આદિશક્તિ મારી માયા જે કરે સૃષ્ટિને આ ઉત્પન્ન,
સહાયતા કરવાને મારી અવતરશે સાથે તે પણ.

વચન સત્ય છે સત્ય જ મારાં, અભિલાષા સૌ પૂર્ણ કરીશ,
જીવન ધન્ય કરી બંનેનું સુખ ને શાંતિ અનંત ધરીશ.

વારંવાર વદીને એવું અંતર્ધાન થયા ભગવાન,
બંનેએ અંતરમાં ધર્યા કાયમ માટે કૃપાનિધાન.

કેટલાક કાળ સુધી બંને એ આશ્રમમાં પછી રહ્યાં,

સુયોગ્ય સમયે વિના કષ્ટ ને તનને તજતાં સ્વર્ગ ગયાં.

યાજ્ઞવલ્ક્ય બોલ્યા, સુણો ભરદ્વાજ ઋષિ હે,
કહ્યો પુનિત ઇતિહાસ આ શિવે પાર્તીને.

એના શ્રવણ કથન થકી નષ્ટ અવિદ્યા થાય,
જાગે ભક્તિ, પ્રભુકૃપા, કલેશ બધાયે જાય.

*

12. રાવણ અને લંકા

વિપરિત વિધાતા થતાં પિતા યમસમા થાય,
ધૂળ સુમેરુ, રજ્જુએ સર્પ ને બની જાય.

પૂર્વજન્મમાં રાજવી પ્રતાપભાનુ મહાન
જન્મ્યો રાવણ નામથી કર્મે અસુર સમાન.

નૃપનો નાનો બંધુ જે અરિમર્દન નામે
કુંભકર્ણ બળવાન તે બન્યો નવા ઠામે.

મંત્રી એનો ધર્મરુચિ વિભીષણ થયો તે,
વિષ્ણુભક્ત વિજ્ઞાનનો ભંડાર હતો એ.

નૃપના પુત્રો સેવકો થયા રાક્ષસો તે,
કામરૂપ ખલ એમનું વર્ણન કોણ કરે ?

નિર્દય અવિવેકી બલી દુષ્ટ હતા સઘળા,
પાપપરાયણ દુઃખપ્રદ ઘોર મલિન મનના

પુલસ્ત્ય ઋષિના શુચિકુળે એ સર્વે પ્રગટયા
તોપણ પામી શાપને અઘભંડાર બન્યા.

ત્રણે બંધુએ કીધાં તપ, થાય એમનું ના વર્ણન;
તીવ્ર તપને પેખી બ્રહ્મા પાસે પહોંચ્યા વરને દેવા.

વઘા, ઇષ્તિત વરને માગો, જાણી પ્રસન્ન તપથી જાગો;
ત્યારે રાવણ બોલ્યો વચન, બન્યા સાચેસાચ પ્રસન્ન

જગદીશ સુણો અરજી તો મારું મૃત્યુ કદી પણ જો હો,
મરું માનવ વાનર છોડી બીજી જાતિથકી નહિ કોદી.

વરદાન બ્રહ્માએ આપ્યું, તપનું ફળ રાવણે ચાખ્યું;
પછી કુંભકર્ણની પાસે ગયા આશીર્વાદની આશે.

થયું આશ્ચર્ય એને જોઇ, એણે બુદ્ધિ સત્વર ખોઇ,
નિત્ય આહાર જો કરશે તો અવનીમાં અકાલ થશે શો,

એવું માનીને શારદાદેવી પ્રેરી બુદ્ધિને બદલી કેવી,
માગી છ મહિનાની નીંદ કુંભકર્ણે બની મતિમંદ.

પછી વિભીષણને કહ્યું ઇચ્છે તે વર માગ,
માગ્યો એણે પ્રભુચરણકમળ અચળ અનુરાગ.

વર આપી વિધાતા ચાલ્યા, ત્રણે ભાઇ સુખે ગૃહે આલ્યા.
મયદાનવની મધુકન્યા નામ મંદોદરી અતિધન્યા

અતિસુંદર ભૂષણરૂપ શીલવંતી રતિનું સ્વરૂપ,
થશે રાવણ રાક્ષસરાજ, સર્વ રીતે સજાવીને સાજ,
જાણી મયદાનવે એમ, કન્યા અર્પી એને સપ્રેમ.

અતિ આનંદ રાવણ પામ્યો, એના જીવનનો રસ જામ્યો.
ધરી અવનવો ઉત્સાહ કર્યા અન્ય બંધુના વિવાહ.

ગિરિ ત્રિકૂટ સિંધુમાં એક, કિલ્લો દુર્ભેદ્ય એમાં છેક,
મયદાનવે એને સુધાર્યો, વારંવાર સપ્તેમ સજાવ્યો.

મણિ રત્ન સુવર્ણ જડેલા હતા એમાં મહેલ મહેલા;
પાતાળમાં ભોગાવતીપુરી અમરાપુરી સ્વર્ગ સલૂણી
એથી સુંદર સમૃદ્ધ ક્યાંયે એમાં નગરી લંકાના નામે.

કિલ્લાની ચારેતરફ હતો સિંધુ સુવિશાળ,
મણિથી મંડિત સુદૃઢ સુવર્ણનો ના પાર.

કળાતણું વર્ણન કરી એનું ના જ શકાય,
ભાગ્યવાન કોઈ બની એના રાજ ગવાય.

અતુલિત બળ સેના સહિત વસે નગરમાં એ,
પરમ પ્રતાપી શૂરમાં શ્રેષ્ઠ ગણાયે તે.

રાક્ષસ યોદ્ધાઓ પુરા વસતા એ પુરમાં
દેવોએ યુદ્ધે હણ્યા એ સૌને ક્ષણમાં.

ઈન્દ્ર પ્રેરણા પામતાં કુબેરના કોટી
રક્ષક ત્યાં વસતા હતા; સેના એ મોટી

ઘેરી લંકા રાવણે સૈન્ય સાથ જ્યારે
ભય પામી નાસી ગઈ જીવ લઈ ત્યારે.

પછી નગર એ રાવણે ગર્વથકી જોયું,
સુખાનુભવ કરતાં પરમ ભાન બધું ખોયું.

સુંદર દુર્ગમ જાણતાં અજેય એ સ્થળને
પાટનગર સત્વર કર્યું અર્પી ગૌરવને.

યોગ્યતા મુજબ ઘર બધાં પછી વહેંચીને
સંતોષ્યા સન્માનથી રજનીચર પ્રીતે.

એક વાર જીતી લઈ કુબેરને એણે
પુષ્પક વિમાન મેળવ્યું શૌર્યથકી કેમે.

*

સુખ સંપત્ત સુત સૈન્ય સહાય, વિજય વીર્ય યશ બુદ્ધિ સદાય
વધતાં ખૂબ રહ્યાં સઘળાં વધે લોભ જ્યમ લાભ થતાં.

કુંભકર્ણ ભાઈ બળવાન, વીર અન્ય ના અધિક સમાન;
મદિરા પી સૂતો ષટ માસ, મયાવતો જાગીને ત્રાસ.

રોજ કરત જો તે આહાર મયત જગતમાં હાહાકાર;
નિપુણ હતો એ યુદ્ધમહીં તોપણ અનન્ય વીર નહીં,

લંકામાં યોદ્ધા રણધીર અસંખ્ય એના શા શૂરવીર

હતા, એમનો પરમ પ્રતાપ શકે વર્ણવી કોણ અમાપ
સુભટ સૃષ્ટિમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ મેઘનાદ રાવણસુત જ્યેષ્ઠ,
એની સામે સમરમહીં લડી શૂર કો શકે નહીં;
જીતી કોણ શકે એને, કેદ કરે આહે તેને,
ભયથી એના સ્વર્ગમહીં સુર પણ વસતા સુખે નહીં.

દુર્મુખ અને અકંપન ધૂમકેતુ અતિકાય
વજ્રદંત જેવા મહાયોદ્ધા હતા ઘણાથ.

ઇચ્છાનુસાર રૂપને ધારણ કરનારા,
દયા ધર્મ વંચિત મલિન માયા ધરનારા.

એમાંથી એક જ સુભટ જીતી જગત શકે,
અતુલિત બળ એ શૂરની સામે કોણ ટકે ?

એક દિવસ બેઠેલ સભામાં, જોયો નિજ પરિવાર પ્રબળ ત્યાં;
અગણિત અસુરસમૂહ નિહાળી બોલ્યો એ રાવણ અભિમાની.

રજનીચર રણધીર સુણી લો, દેવ આપણા છે શત્રુઓ,
સન્મુખ આવી લડે નહીં, જોતાં નાસી જાય કહીં.

સબળ શત્રુઓ ભય પામે, જંગ જરા પણ ના જામે,
કેમ કરીને થાય મરણ, કોઈ કોઈ આવે શરણ.

એક ઉપાય મરણકેરો સુણો હવે સર્વ અનેરો,
યજ્ઞ યાગ ને જ્યાં જ્યાં શ્રાદ્ધ ત્યાં ત્યાં ફેલાવી દો ત્રાસ.

ક્ષુધાર્ત ને દુર્બળ બધા દેવ શરણ લેશે
ત્યારે દયા કરીશ ના સ્વપ્ને પણ દ્રેષે.

હણીશ સૌને કે પછી પરવશ પૂર્ણ કરી
મુક્ત કરીશ મરણથકી જીવન નવલ ધરી.

મેઘનાદને રાવણે આપી પછી સલાહ,
વેર વધાર્યું દેવપ્રતિ કાઠીને ઉદગાર,

જે દેવો બળવાન હો ધીર વીર રણમાં
અભિમાની હો એમને લાવ અહીં પળમાં,

જીતી સમરાંગણમહીં બાંધી લાવ અહીં,
તારાસમ કોઈ નથી યોદ્ધા વિશ્વમહીં.

ગદા સહિત રાવણ સ્વયં લડવાને ચાલ્યો,
ધરતી લાગી ડોલવા, સમીર ના હાલ્યો.

સમાચારને સાંભળી દેવ ગયા નાસી
મેરુપર્વત ગહવરે રહ્યા ભયે વાસી.

દિગપાલોના લોકને નિર્જનશા જોઈ

સિંહનાદ કરતાં ફર્યો રાવણ સુધ ખોઇ.

મદોન્મત્ત બનતાં ભમ્યો સમસ્ત જગમાં એ,
કિન્તુ શક્યો ના મેળવી યુયુત્સુ યોદ્ધાને.

*

શશિ સૂર્ય ને વાયુ વરુણ, અગ્નિ કાળ કુબેર ને યમ,
સિદ્ધ કિન્નર નાગ ને દેવ, લાગ્યાં કરવા એની સેવ.

સૃષ્ટિ બ્રહ્માની કરી વશ પામ્યો અવર્ણનીય યશ;
પાળે આજ્ઞા સર્વે ભયભીત, મૂકે મસ્તક ચરણે નીત.
કર્યો સૌના પરે અધિકાર બની કાળ તણોયે કાળ.

બાહુબળે જગ વશ કર્યું, રહ્યું ન કોઇ સ્વતંત્ર,
સમ્રાટ બન્યો રાજવી સૌ કરતાં પરતંત્ર.

દેવ યક્ષ ગંધર્વ નર કિન્નર નાગકુમારી
જીતી બાહુબળે વર્યો અનેય સુંદરી નારી.

*

મેઘનાદને જે પણ કહ્યું પ્રથમથી જ તેણે તે કર્યું;
અન્ય રાક્ષસોકેરાં કામ સંક્ષેપમહીં સુણો તમામ.

જોતાંવેંત ભયંકર-રૂપ નિશિચરનિકર પાતકી ખૂબ,
દેવોને પણ દુઃખ દેનાર, કાળસ્વરૂપ બની રે'નાર.

અસુર વિવિધ માયા કરતા, રૂપ અનેક અશુભ ધરતા,

ઉપદ્રવી બનતાં નિશદિન શાંતિ સૃષ્ટિકેરી હરતા.

કરવા ધર્મવૃક્ષ નિર્મૂળ કરતા કર્મ શાસ્ત્રપ્રતિકૂળ,
સજ્જનને દેતા અતિ ત્રાસ, કરતા ઋષિમુનિ તપસી નાશ.

નગર ગ્રામને ભસ્મ કરી સ્ત્રી શિશુ ગૌ ને કષ્ટ ધરી,
સ્વર્ગસુખ કરી નષ્ટ બધે સૃષ્ટિ કરતા નરકતણી,

શુભ વ્યવહાર કરાતા ના, ધર્મનીતિ સચવાતાં ના;
ભક્તિ દાન તપ લુપ્ત થયાં, વેદ શાસ્ત્ર વંચાતાં ના.

સ્વપ્ને પણ ના હરિસ્મરણ અધ્યાત્મતણું લેશ મનન;
જપ તપ યોગ ભક્તિની વાત કરતી રાવણને ઉત્પાત.

સુણી થતો રાવણને ત્રાસ, કરી નાખતો શુભનો નાશ,
ધર્મીને ત્યાં પડતી ધાડ, કરાય ના વેદોના વાદ.

અનીતિ એ અસુરોતણી કેમ વર્ણવું હું,
હિંસાપ્રિય અતિ તે કહો પાપ કરે ના શું?

વધ્યા દુષ્ટ ને લંપટ ચોર, વ્યસની કરતા શોરબકોર,
પરધન પરદારા રત રોજ કરે ભોગ વૈભવની ખોજ.
માને માતપિતા ના દેવ, સંતન પાસ કરાવે સેવ.

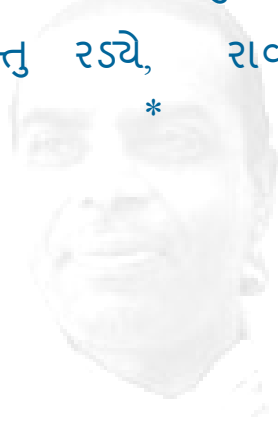
એવો જેમનો હો વ્યવહાર, જાણે ના જીવનનો સાર,

કહે એમને અસુર સમાન, મલિન એમનાં મન ને પ્રાણ.

હાનિ ધર્મકેરી જોઈ પૃથ્વી આર્ત બની રોઈ,
સરિતા સાગર પર્વતમાળ ઉપાડતી એ સૌનો ભાર
પરંતુ દ્રોહી અન્યતણા ભારે લાગ્યા એને ઘણા.

રાવણથી ભયભીત બની એક ન શક્તી શબ્દ કહી.
ધેનુરૂપને શીઘ્ર ધરી મુનિ દેવોને કથા કહી,

કહી બતાવ્યો નિજ સંતાપ અસુરોનાં અગણિત ને પાપ
વબ્ધું કશું ના કિન્તુ રડ્યે, રાવણ સામે કોણ પડે?

13. બ્રહ્માની પ્રાર્થના

સુરમુનિ ને ગંધર્વ મળીને બ્રહ્મલોકમાં સર્વ ગયા,
સાથે ભયભીત તથા શોકિત ગઈ ધેનુ સંત્રસ્ત ધરા;

બ્રહ્માએ અનુમાન કર્યું કે મદદ શકીશ કશી ન કરી,
બોલ્યા, સંરક્ષક પ્રભુ પોતે સકળ જગતના છે પૃથ્વી !

મારા ને તારાય છે રક્ષક પરમાત્મા,
સહાય તે કરશે સદા શાશ્વત વિશ્વાત્મા.

ધીરજ ધર ને સ્મરણ કર શ્રીહરિનું સ્નેહે,
ભીડ ભક્તની વિપદને હરશે સત્વર તે.

કરવા લાગ્યા દેવ સૌ ભેગા મળી વિચાર,
ક્યાં પ્રભુનું દર્શન કરી કરવા મળે પુકાર;

વસે ક્ષીરસાગરમહીં કોઈ દેવ કહે,
કોઈ દેવોએ કહ્યું વૈકુંઠે જ રહે.

પ્રેમભક્તિ પ્રભુ પેખતાં પ્રાણમહીં પ્રગટે,
શાસ્ત્ર વચન એવાં કહે કણકણમાં પ્રગટે.

હરિ વ્યાપક સઘળે સમાન, થયું એવું અનુભૂતિજ્ઞાન,
પ્રભુ પ્રગટે પ્રેમથકી એ, કરે ધન્ય કૃપાથી પ્રાણ.

દેશકાળ દિશા-પ્રદિશામાં જ્ઞાત અજ્ઞાત સ્થાને હવામાં,
કોઇ બિંદુ બતાવો એવું પરમાત્મ રહિત હો તેવું.

હરિ વ્યાપક વિશ્વસ્વરૂપ વસે ચરાચરમાં અનૂપ,
સર્વાતીત સંપૂર્ણ વિરક્ત જાણે વિરલા જ્ઞાની ભક્ત.

પ્રેમે પાવક પેઠે પ્રકાશે જીવે ભક્ત જો એમની આશે,
અણુ પરમાણુમાં વિરાજે બની વિશ્વ વિશ્વભંર હાસે.

એવાં વચનો સાંભળી બ્રહ્મા હરખાયા,
અશ્રુ વહ્યાં આંખે, થઈ રોમાંચિત કાયા.

ભાવવિભોર બની કરી પ્રશસ્તિ પ્રેમથકી,
વૃત્તિ એમની સ્થૂળ ના વિષયે રહી ટકી.

શરણાગતવત્સલ સુરનાયક હે જય જયજય સુખદાતા,
સંતનહિતકારી જય અસુરારી મંગલ વિશ્વવિધાતા;

લક્ષ્મીના સ્વામી પૃથ્વીપાલક દેવોના સંરક્ષક હે,
કર્મ અલૌકિક લીલા અદ્ભુત, રહસ્ય જાણી કોણ શકે ?

છો પૂર્ણ કૃપાળુ સ્વરૂપ ન્યાયુ દયાતણા ભંડાર તમે,
કરો અનુગ્રહ શરણાગત પર સ્તવન કરીએ આજ અમે.

જય જય અવિનાશી ઘટઘટવાસી વ્યાપક પરમાનંદ,

ઇન્દ્રિયાતીત અગમ અવિચળ હે સુર નર સંતન વંદ; માયાથી પર હે મુક્તિપ્રદાયક, ચરિત્ર દિવ્ય તમારાં, સંપૂર્ણ સચ્ચિદાનંદ તમોને વંદન લક્ષ અમારાં.

વૈરાગ્ય જ્ઞાન સંપન્ન તમારા ચરણકમળ અનુરાગી જે મોહમુક્ત યોગીન્દ્રવૃંદ કૃતકૃત્ય બન્યું બડભાગી

તે ધ્યાન તમારું ધરે અહર્નિશ, ગુણને ગાય તમારા, અંતરને કરો સદા સમલંકૃત, દોષ જુઓ ને અમારા.

સૃષ્ટિને સરજી ત્રિવિધ ગુણમયી વિવિધ એકલે હાથે, ના સાથી તેમ સહાયક રાખ્યો કદી જેમણે સાથે;

તે પાપનાશ કરનારા કરજો રક્ષા રોજ અમારી, ના ભક્તિભાવ અને આરાધન, આશા એક તમારી.

હે ભવભયભંજન મુનિમનરંજન વિપત્તિને હરનારા, મન વચન કર્મથી આવ્યા સ્નેહે શરણે અમે તમારા.

ના સરસ્વતી કે શેષ વેદ કે ઋષિઓ તમને જાણે, છો દીનજનોને પ્રિય ગણનારા વેદો એવું માને;

ભવસાગરમંદર સુંદર મંગલગુણમંદિર પ્રભુપ્યારા, હે સુખના ધામ કરીએ વંદન ચરણે ચારુ તમારા.

સિદ્ધો ને દેવો ઋષિઓ વંદે ચરણકમળને નેહે,
ભયભીત બધા છે કૃપા કરી દો રક્ષો પરમાત્મા હે.

દેવો ને પૃથ્વીતણો ભય સઘળો જાણી,
પ્રેમપ્રાર્થનાને સુણી દિવ્ય થઈ વાણી.

ગગનગિરા ગંભીર ત્યાં એકાએક થઈ,
શોક ભ્રાંતિ સંદેહ ને ચિંતા સર્વ શમી.

ભયને ત્યાગો સિદ્ધ મુનિ તથા દેવ સઘળા;
પ્રાર્થના સુણી પ્રેમથી તારી આર્ત ધરા.

માનવ રૂપે અંશ સહ સૂર્યવંશમાં હું
પ્રગટ બનીશ હરીશ ને દુઃખદર્દ સઘળું.

તીવ્ર તપ કર્યું કશ્યપ મુનિએ પત્ની સહિત પ્રશાંત અરણ્યે,
દશરથ ને કૌશલ્યા રૂપ ધારી પ્રગટ્યા તે બહુમૂલ.

કશ્યપ રાજ અયોધ્યાના બની શ્વાસ લે છે અધુના;
એમના ગૃહે જન્મ લઈશ, અન્ય બંધુસહ પ્રગટ થઈશ.
પરમશક્તિ લક્ષ્મી મારી તે પણ અવતરશે ન્યારી.

ધરતીકેરો ભાર હરીશ, નિર્ભયતા સૌનેય ધરીશ,
માટે નિશ્ચિંત બનો દેવ, કરો પરસ્પર સંપે સેવ.

બ્રહ્મગિરાથી થઇ પ્રસન્ન પાછા વળ્યા દેવતા ધન્ય,
હૃદય એમનાં શાંત થયાં, જીવનધારણ ધન્ય બન્યાં.

પૃથ્વીને પણ સમજાવી દેવોએ ધીરજ આપી,
સ્વલ્પ સમયમાં પ્રભુ પોતે રહેશે ક્લેશ બધા કાપી.

પૃથ્વી નિર્ભય ગઇ બની, શમી જ્વાળ સૌ પ્રાણતણી,
શ્રદ્ધા અંતરમાં જાગી, સિતાર આશાની વાગી.

પૃથ્વી પર પ્રગટે તમે વાનરતન ધારી,
સેવા શ્રીહરિની કરો ભક્તિથી ભારી.

દેવોને એવું કહી બ્રહ્મા પછી ગયા
બ્રહ્મલોકમાં, દેવ સૌ કૃતસંકલ્પ થયા.

દેવ ગયા પોતાને ધામ, વિધાતા બનેલા જે વામ
અનુકૂળ થયા તે જાણે, વાણી તો જ સુણી કાને.

કર્યો વિશેષ વિલંબ નહીં, વિશ્વાસ લઇ હૃદયમહીં
વાનરદેહ ધરી જન્મ્યા મંડિત કરી પ્રસન્ન મહીં.

અતુલિત બળ ને પ્રતાપવાળા વીર હતા એ વાનર સારા,
ગિરિતરુ નખનાં શસ્ત્ર સજી પ્રભુને કેવળ રહ્યા ભજી.

ધીર બુદ્ધિવાળા એ સર્વ વસવા લાગ્યા ધારી ગર્વ

प्रतीक्षा करी प्रभुनी नीत प्रभुचरणोमां करतां प्रीत,
गिरिमां वनमां इरी रक्षा सेनाथडी सुसज्ज थया.

*

14. જન્મની ભૂમિકા

સુંદર ચરિત્ર સર્વ કહ્યું, સુણો હવે જે શેષ રહ્યું;
અવધપુરીમાં દશરથરાજ જનહિતકેરાં કરતા કાજ,
રઘુકુળમણિશા ખ્યાત મહાન ધર્મધુરંધર ને વિદ્વાન,
ગુણના નિધાન પ્રભુના ભક્ત, બુદ્ધિ રાખતા પ્રભુમાં સક્ત.

પત્ની કૌશલ્યા સમી વિનયી શુચિ અનુકૂળ,
શ્રીહરિના પદકમળના પ્રેમથકી ભરપૂર.

એક વાર રાજાતણા મનમાં ઝ્લાનિ થઇ
વીત્યાં વરસો લગ્નને તોયે પુત્ર નહીં;

વસિષ્ઠ મુનિ પાસે ગયા ઉદ્ધિગ્ન તરત એ,
સુખદુઃખની વાતો કહી પ્રશમીને ગુરુને.

કહ્યું વસિષ્ઠે એમને સમજાવી સપ્રેમ,
જ્ઞાની છે તોપણ તમે તજો ધૈર્યને કેમ,

ધીરજને ધારણ કરો થોડા દિવસ તમે,
તે જ થાય છે જે સદા ગમતું શ્રીપ્રભુને.

ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત ને ભક્તન ભય હરનાર
ચાર પુત્ર તમને થશે શાંતિ પરમ ધરનાર.

વસિષ્ઠે પછી સૂચવી શૃંગી મુનિ પાસે
યજ્ઞ કરાવ્યો વિધિ સહિત પુત્રેષ્ટિ નામે.

મુનિએ અર્પી ભક્તિથી આહુતિ યજ્ઞમહીં,
ચરુને લઈ હાથમાં પ્રગટ્યા અગ્નિ તહીં.

બોલ્યા, દશરથ કાર્ય સૌ કપરું સિદ્ધ થયું.
વસિષ્ઠના અનુગ્રહ થકી જીવન ધન્ય બન્યું.

હવિષ્યાન્નને, પ્રેમથી હવે વહેંચી દો,
યોગ્ય ભાગમાં; ભાવિમાં ઉત્તમ ફળને લો.

અગ્નિદેવ એવું કહી અદૃશ્ય થયા એ,
હર્ષ સમાયો ના ઉરે રાજા દશરથને.

પરમાનંદે મગ્ન એ બન્યા વિચાર કરી,
ભાવવિભોર હૃદય બન્યું, અશ્રુ રહ્યાં સરી.

રાજાએ રાણી બોલાવી, કૌશલ્યાદિ તરત ત્યાં આવી;
કૌશલ્યાને અડધો ભાગ ધર્યો ખીરનો ધારી રાગ.

બાકીના બે ભાગ કર્યા, પ્રાણવાન તે ઉભય ઠર્યા;
કૈકેયીને અર્ધો એક, બે ભાગે વહેંચીને શેષ,
અનુમતિ પામી અન્યતણી ધર્યા સુમિત્રાનેય અશેષ.

થયો સર્વ રીતે પરિતોષ પામી પ્રસાદને નિર્દોષ.
હર્ષિત સર્વે સુખ પામી રહી કશીયે ના ખામી.

શ્રીહરિ આવ્યા ઉદરમહીં તે દિનથી કૃતકૃત્ય મહી
સુખી બની, સંપત્તિતણો સમાજે રહ્યો પાર નહીં.

શોભા શીલ તેજની ખાણ રાણીથી વધુ મંગલ વાણ
સુશોભિત બન્યા દિવ્ય મહેલ પામીને હેતતણી હેલ.

યોગ લગ્ન ગ્રહ વાર ને તિથિ સમસ્ત અનુકૂળ
બન્યાં ચરાચર પુલકિત રામ જન્મ સુખમૂળ.

*

જન્મ

તિથિ નવમી ને ચૈત્ર માસ, શુચિ મુહૂર્ત અભિજિત ખાસ,
શુકલ પક્ષ વળી મધ્યાહન, સમશીતોષ્ણ ને હવામાન.

કાળ પાવન શાંતિપ્રદાતા, અનુકૂળ બનેલા વિધાતા;
વાયુ શીતળ વાવા લાગ્યો, મંદ સૌરભથી ભર જાગ્યો;
સંત દેવતા થયા પ્રસન્ન, પામ્યા આહલાદ સૌ અવસન્ન.

પુષ્પ ઉપવને મધુ ખીલ્યાં, સરિતાએ સુધારસ ઝીલ્યા.
ગિરિ મણિથી બન્યા મંડિત જેમ પ્રજ્ઞા પામીને પંડિત.

જોઈ અવસર બ્રહ્મા ચાલ્યા, દેવતાઓ વિમાનોમાં મહાલ્યા,

વ્યોમ દેવસમૂહે ભરાયું, ગીત ગંધર્વગણથી ગવાયું.

સુર ગંધર્વ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી લાગ્યા સજાવવા સૃષ્ટિ,
સ્તુતિ કરવા લાગ્યા સર્વ આવ્યું હોય જેવી રીતે પર્વ.

સુરસમૂહ સ્તુતિને કરી પહોંચ્યા દિવ્ય સ્વધામ,
પ્રગટયા પ્રભુ વિશ્વંભર અખિલ વિશ્વવિશ્રામ.

થયા પ્રગટ કૃપાળુ દીનદયાળુ કૌશલ્યાહિતકારી,
હરખી માતા એ મુનિમનહારી અદભુત રૂપ નિહાળી;

આનંદ આપતા ક્લેશ કાપતા આકર્ષક ધનશ્યામ,
આભૂષણ માળા ધારણ કરતા શોભાસાગર રામ.

બે કરજોડી માતા બોલી સ્તુતિ કરું કેમ અનંત,
માયા ગુણ જ્ઞાનાતીત અમાની વેદ કહે ભગવંત.

કરુણા સુખ સાગર ગુણના આગર, ગાય સદા શ્રુતિ સંત,
પ્રેમી ભક્તોના મુજ હિત માટે પ્રગટ થયા શ્રીકંથ.

માયાથી નિર્મિત રોમરોમમાં અનંત છે બ્રહ્માંડ ભર્યાં,
મુજ ઉદરમાં રહ્યા તોય તમે પ્રભુ કરતાં અહેતુકી કરુણા.

માતાનું એવું જ્ઞાન ઓળખી સ્મિત ભગવાને દિવ્ય કર્યું,
ગતજન્મની કથા સર્વને કહીને માતાનું અજ્ઞાન હર્યું.

માતાની ડોલી મતિ તો બોલી, તમે રૂપ આ ન્યારું
મુજને પ્રિય એવી શિશુલીલાથી ધરો સુખ મને પ્યારું.

એ સ્તવન સાંભળી રડવા લાગ્યા શિશુ સ્વરૂપ સુરભૂપ;
જે ચરિત ગાય તે પ્રભુપદ પામે, પડે ન માયાકૂપ.

વિપ્ર ઘેનુ સુર સંત સહિત મનુજ શરીર ધર્યું
સ્વેચ્છાથી પ્રભુએ અને સાર્થક વચન કર્યું.

માયા ગુણ ઇન્દ્રિય ને મનથી પર ભગવાન
ભક્તોને માટે બન્યા શિશુ શીલ તણી ખાણ.

શિશુના રડવાની પ્રિય વાણી સુણી ગઈ દોડી સૌ રાણી,
હરખ ભરેલી દોડી દાસી, થયા પ્રસન્ન સકળ પુરવાસી.

દશરથ બ્રહ્માનંદે લીન પુત્રજન્મથી બન્યા અદીન;
મનમાં પ્રેમ પરમ જાગ્યો, જન્મ સફળ સહસા લાગ્યો.
રોમાંચ થયાં તરત તને, બુદ્ધિ ધીરજ કેમ ધરે ?

સુણતાં નામ થતું કલ્યાણ જેનું પ્રગટયા તે ભગવાન,
બોલ્યા નૃપતિ પ્રસન્ન બની ઘડી ધન્ય આ પર્વતણી.

ગુરુ વસિષ્ઠ પરમ વિદ્વાન આવ્યા પ્રેમ સહિત નૃપદ્વાર,
રૂપરાશિ બાળક ગુણવાન અનુપમ, કેમ કરાય વખાણ.

જાતકર્મસંસ્કાર સૌ કર્યા રાજવીએ,
સુવર્ણ ગૌ મણિ વસ્ત્રને દીધાં બ્રાહ્મણને.

દાન વિવિધ રીતે કર્યા દીનજનોને તેમ,
ઉમંગ એ અવસરતણો વ્યક્ત કરાવે કેમ ?

*

ધજા તોરણ તેમ પતાકા ધારી નગરે ધરી નવી આભા;
શણગાર્યું એને જે પ્રકારે એનું વર્ણન કેમ કરાવે ?

થઈ વ્યોમથી પુષ્પની વૃષ્ટિ, બ્રહ્માનંદે ભરાઈ સૃષ્ટિ.
સ્ત્રીઓ મસ્ત ઉમંગે મ્હાલી, જ્યાં ત્યાં ટોળે વળીને ચાલી.

સ્વાભાવિક શૃંગાર સજીને શીશ સ્વર્ણકળશ ધરીને,
થાળ મંગલ સામગ્રીવાળા ભરી રાજદ્વારે આવી બાળા.

લીધાં ઓવારણાં સ્નેહભીનાં કરી આરતી ભાવભરી ત્યાં;
સૂત બંદીજનો ગાયકોએ ગુણ ગાયા રઘુવરના એ.

દાન સર્વસ્વનું દીધું રાજે, એની આગળ ઇન્દ્રયે લાજે;
જ્યાં ત્યાં ચંદન કેસર સોહે, કસ્તુરી જોઈને મન મોહે.

વાગ્યાં વાઘો નગરમાં પ્રગટાવી આનંદ
શોભાસાગર પ્રગટતાં પ્રેમ મધુરતા ચંદ.

કૈકેયી ને સુમિત્રા શાણી બડભાગ બની બંને રાણી,

પ્રગટાવીને સુંદર પુત્ર ચાલુ રાખ્યું કુળનું સૂત્ર.

સુખસંપત્તિ સમય સમાજ વર્ણવી શે શકે સર્પરાજ,
કહે શારદા કેવી રીતે તે, કવિ કલ્પના એની કરે શે ?

પુરી સોહે એવી રીતે રાત પ્રભુને મળવા આવી પ્રીતે,
દેખી સૂર્યને સંકોચ સાથે બની સંધ્યા સુંદર જાણે.

ધૂપ અગરનો અંધારું જાણે સંધ્યા કેરું ન્યારું,
હતું અબીલ એની રતાશ, સૌને લાગતું 'તું અતિપ્યારું.

મણિસમૂહ મંદિરકેરા હતા તારલા જાણે અનેરા,
રાજપ્રસાદકેરો કળશ જાણે ચંદ્રમા ચારુ પ્રત્યક્ષ.

થતા વેદધ્વનિ હર્ષ્યમાંહી સુણી તલ્લીન બનતા રાહી,
જાણે પંખીનો એ કલરવ કર્યો કુદરતે ઉત્સવ..

જોઈ કૌતુક સૂરજ ભૂલ્યો, મહિનો થયો ક્યારે પૂરો
તેની પડી ખબર ના કેમે, પરિપ્લાવિત બનેલો પ્રેમે.

એક માસ સૂરજતણો દિવસ સમાન થયો,
રથ સાથે સૂરજ રસે રોકાઈ જ રહ્યો.

પરંતુ એના મર્મને કોઈ સમજ્યું ના,
પડે રાત ક્યાંથી થયો સૂર્ય અસ્ત ના ત્યાં.

જાણી મર્મ શક્યું ના કોઈ, ચાલ્યો સૂરજ સંજોગ જોઈ;
માણી ઉત્સવ સુરમુનિનાગ ગયા ઘેર બની બડભાગ.

ગયા શંકર કાકભુશુંડિ ઋષિ સાથે મનુષ્ય રૂપે ત્યાં;
કહ્યો શંકરે ઉમાને ભેદ, કોઈ ઓળખી અમને શક્યું ના.

પૂર્ણાનંદે પ્રકુલ્લ ને પ્રેમે ભાન ભૂલી ફર્યા અમે કેમે;
જાણે દિવ્ય ચરિત્રને એ જ કૃપા રામની જેને હંમેશ.

ગજ ને રથ હેમતુરંગ હીરા ગાય ને ચીર અનંત
અર્ધ્યુ સૌનેય ઇચ્છાનુસાર દાન પર્વપ્રસંગે અપાર.

આશિષ આપી સૌ રહ્યા પામીને પરિતોષ,
જીવો સૌ ચિરકાળ સુત તુલસી પ્રભુ નિર્દોષ.

પ્રસન્નતાપૂર્વક રહ્યા દિવસો વીતી એમ,
રાતદિવસ ચાલી રહ્યાં સુખદ સ્વપ્નની જેમ.

નામકરણના સમયને સમીપમાં જાણી,
બોલાવ્યા ભૂપે મહામુનિ વસિષ્ઠ જ્ઞાની.

મુનિવરનું પૂજન કરી નૃપે સપ્રેમ કહ્યું,
નામકરણ માટે મને મન છે હવે થયું.

નામ વિચાર્યું તે કહો કૃપાળુ મને;

વસિષ્ઠ બોલ્યા નામ છે અનેક પ્રિય મનને.

સ્વમતિ પ્રમાણે હું કહું જે સુખના ભંડાર,
સાગર પરમાનંદના સૌને સુખ ધરનાર;

એક જ કણથી અર્પતા જગને જીવન જે
શાંતિપ્રદાયક ધારણે રામ નામને તે.

વિશ્વ ભરણ પોષણ કરે સત્યપરાયણ જે
ભરત નામથી વિશ્વમાં પ્રખ્યાત થશે તે.

જેના કેવળ સ્મરણથી નાશ શત્રુ પામે
શત્રુઘ્નતણા તે ભલે ઓળખાય નામે.

શુભ લક્ષણના ધામ ને જે છે સર્વાધાર
રઘુવરપ્રિય હો તેમનું લક્ષ્મણ નામ ઉદાર.

*

કહ્યો વસિષ્ઠે વિમલ વિચાર વેદતત્વ નૃપ આ સુત ચાર,
મુનિઘન જનસુખ શિવના પ્રાણ, બન્યા પ્રેમવશ બનતાં બાળ.

શિશુસ્વરૂપમાં સુખ માન્યું, સાકેત ધરા પર જાણ્યું;
ભક્તોના સર્વસ્વ છતાં પ્રગટ્યા સાધારણ બનતાં.

શૈશવથી સ્વામી માની પોતાના હિતકર જાણી,
રામચરણમાં કરતા પ્રીત જોડ્યું સતત લક્ષ્મણે ચિત્ત.

ભરત તથા શત્રુઘ્ન ઉભય સ્નેહભરેલા શાંત સદૃય,
સ્વામી સેવક સખા બની રમતા રાખી પ્રીત ઘણી.

શ્યામ ગૌર સુંદર બે જોડી જોતી જનની તૃણને તોડી
નજર ન લાગે જેથી લેશ, ચિત્તાકર્ષક સુતનો વેશ.

રૂપ શીલ ગુણ કેરા ધામ ચારે સુત અદ્ભુત કૃતકામ,
તોપણ વિશેષ સુખના ધામ શોભાસાગર સૌથી રામ.

હૃદય અનુગ્રહ-ઈન્દ્રપ્રકાશ, કિરણ સમાન મનોહર હાસ,
જનની સમીપ કરતાં વાસ સંબોધે સ્નેહસ્વરે ખાસ.

વ્યાપક બ્રહ્મ નિરંજન નિર્ગુણ એક અજોડ,
પ્રેમભક્તિવશ અજ છતાં કે કૌશલ્યાગોદ.

*

નીલકમળ વારિદ-ગંભીર કોટિ કામમય શ્યામ શરીર,
અરુણ ચરણપંકજ નખજ્યોત કમળે જ્યમ મોતી ખદ્યોત.

વજ્ર ધજા અંકુશની રેખ સોહે ચરણે ચારુ સુરેખ.
નૂપુર શબ્દ સુણી મુનિમન મોહે વિસરી જાયે તન.

ઉદર ત્રિવલ્લી, કટિ પર કંદોરો પહેર્યો સપ્રેમ,
નાભિપ્રદેશ પ્રશાંત વિશાળ કોઈ વિરલા પામે પાર.

અનેક આભૂષણથી યુક્ત ભુજા વિશાળ અલૌકિક પુષ્ટ;
હૃદય સિંહનો નખ સોહાય, મણિમાળાથી મન મોહાય.
ઉર પર સુંદર વિપ્રચરણ, અશરણના એ એક શરણ.

કંઠ શંખશો ચિબુક પ્રસન્ન, વદન છવાયો દિવ્ય મદન,
અધર લાલ દંતતણી હાર, નાક તિલકની છટા અપાર.

સુંદર શ્રવણ સુચારુ કપોલ, અતિપ્રિય મધુર તોતડા બોલ,
નીલકમળશાં નેત્ર વિશાળ, ભ્રુકુટિ વક્ર કેરા રમે ભાલ.

સ્નિગ્ધ દીપ્ત વાંકડિયા વાળ વ્યવસ્થિત વળી ધારી માળ;
પીત વસન પહેર્યું તન પર, ચાલે ઢીંચણથી કે કર.

રૂપ વર્ણવે કેમ જ વેદ, કહી શકે કેમ કરી શેષ,
તે જ શકે સમજી જાણે સ્વપ્ને જે દેખે ધ્યાને.

સુખના સાગર મોહ પર જ્ઞાનગિરાગોતીત
શુચિ શિશુચરિત કરી રહ્યા લઈ લક્ષમાં પ્રીત.

દશરથ કૌશલ્યાતણો જન્માંતરનો પ્રેમ,
પ્રભુએ એથી વશ થઈ વરસાવેલી રેમ.

પિતૃ એમ જગના શ્રીરામ સૌને સુખ દેતા સુખધામ,
અવધપુરીનાં અનુરાગી વાસી બન્યાં સૌ બડભાગી.

રામચરણની રતિ માણી તેની ગતિ ઉત્તમ જાણી.
રઘુવરથી જે વિમુખ બને તેની દુર્ગતિ ના છાની.

રઘુપતિવિમુખ મનુષ્ય કરે યત્ન કરોડો પણ ન તરે,
જીવ ચરાચર વશ જેને માયા છે વશ તે પ્રભુને.

ભ્રુકુટિવિલાસ નચાવે તેને; સુખ ને શાંતિ ગમે છે જેને,
પ્રભુને છોડી કોને તે સ્મરે ભજે સ્વપ્નમહીયે ?

છળને છોડી ભજન કરે મનક્રમવચને ધ્યાન ધરે,
ભવસાગરને તે જ તરે પ્રભુ તેના પર કૃપા કરે.

દિવસરાત ક્યાં ચાલતાં પડતી ખબર નહીં,
કૌશલ્યા પ્રેમે મગન સુખમાં રહ્યાં વહી.

રમાડતાં ખોળે લઇ પુત્રપ્રેમવશ માત,
ઝુલાવીને પારણે કૃતાર્થ કરતાં જાત.

*

એક વાર રઘુવરને સ્નાન કરાવતાં કરતાં શૃંગાર
પારણાંમહીં પોઢાડી સત્વર સ્વલ્પ સમય કાઢી

ઇષ્ટદેવ કુળના ભગવાન આરાધવા કરીને સ્નાન
માતાએ નૈવેદ્ય ધર્યું, ભોજનખંડ પ્રયાણ કર્યું,

પાછા ફરતાં પૂજાસ્થાન પ્રગટયા હોયે શ્રીભગવાન

આરોગતા નિહાળ્યા એમ ભોજન રઘુપતિને સપ્રેમ.

ભયભીત બની માત ગયાં, આશ્ચર્યચકિત ખૂબ થયાં,
પારણામહીં દૃષ્ટિ કરી, સૂતેલા સુત ત્યાંય વળી.

જોયા ભોજન કરતા રામ ફરી વાર મંગલ કૃતકામ;
કાળજામહીં કંપ થયો, ઘૈર્યતણો ના બંધ રહ્યો.

બે બાળકને બે સ્થળમાં જોયા તે બુદ્ધિભ્રમ આ ?
કૌશલ્યાએ કર્યો વિચાર, રહસ્યનો ના પાખ્યાં પાર.

વ્યગ્ર નિહાળી માતને હસી પડ્યા શ્રીરામ,
અદભૂત અખંડ રૂપને વદનમહીં સુખધામ

જોયું ત્યારે એમના, રોમેરોમ વળી
કોટિ કોટિ બ્રહ્માંડને નીરખ્યાં રહ્યાં ફરી.

વિરાટ એવા રૂપને વિલોકી તરત માત
વિસ્મય પામી, ના શકી સમજી કોઈ વાત.

અનેક રવિશશિ ચતુરાનન, ગિરિવર સરિત સિંધુ મહી કાનન,
કાળ કર્મ ગુણ જ્ઞાન સ્વભાવ જોયું જે ન સુણેલ અગાઉ.

પ્રભુનો એવો પરમ પ્રભાવ.

જોઈ પ્રબળ અતિપ્રબળ માયા રહી એહની કંપી કાયા.

માયાથી જે નાચે નાચ તે જીવોને જોયા સાચ.

ભક્તિનુંય કર્યું દર્શન કરી કૃપાનું જે વર્ણન
માયાથી મુક્ત કરે જીવ ધરે પ્રભુતણું મધુ સ્પર્શન.

રોમાંચ થયાં એ ભાળી, કુંઠિત બની સકળ વાણી;
લોચન સત્વર બંધ કરી શીશ રહી પ્રભુચરણ ધરી.

અવલોકી જનનીની એ આર્ત અવસ્થા શ્રીહરિએ
બાલસ્વરૂપ ફરી ધાર્યું બની ગયા તરત જ ચારુ.

માતાથી સ્તુતિ પણ ન થઇ, મનમાં જાગી ભીતિ ગઇ,
જગતપિતાને સુત માન્યા મળ્યા છતાં પણ ન પ્રમાણ્યા;
હરિએ પણ સાંત્વન અર્પ્યું, સંતપ્ત હૃદય સંતર્પ્યું.

કૌશલ્યાએ પ્રાર્થના વારંવાર કરી,
હવે મને માયા કદી વ્યાપે નહીં જરી.

*

બાલચરિત રઘુનંદને બહુવિધ પછી કર્યાં
અંતર આનંદે સકળ સેવકતણાં ભર્યાં.

અલ્પ સમયમાં બંધુ સૌ મોટા ગયા બની
સ્વજનોનો સુખ આપતાં લીલાથકી ધણી.

મંડન સંસ્કારો કર્યાં સૌને ગુરુવરે,

દક્ષિણા વળી મેળવી બહુવિધ વિપ્રવરે.

પરમ મનોહર બંધુ એ લીલાને કરતા
લાગ્યા સઘળે વિહરવા સુખ અક્ષય ધરતા.

મન કર્મ અને વચનથી અગોચર કહ્યા જે
દશરથના આંગણમહીં વિચરે પ્રભુજી તે.

ભોજનસમયે સ્નેહથી રાજા બોલાવે
ત્યારે સુહૃદસમાજને છોડી ના આવે.

કૌશલ્યાને દેખતાં કયાંયે ચાલ્યા જાય,
ત્યારે માતા પકડવા સત્વર ઉત્સુક થાય.

વેદ નેતિ શબ્દે કહે, પામે શિવ ના અંત,
પકડી કેમ શકાય એ, સમજી ન શકે સંત.

એ જ ધૂલિધૂસર તને આવે પ્રેમથકી
બેસાડે નૃપ ખોળલે ત્યારે ધન્ય બની.

ભોજન કરતાં ચપલ મન અવસર અલ્પ મળ્યે
દહીંભાતવાળા મુખે દોડી હાસ્ય કરે.

*

બાલચરિત શુચિ સરળ સોહાય, શારદ શેષ શંભુ શ્રુતિ ગાય;
એમનો નથી જેને રાગ માનો તે સૌને કમભાગ.

કૌમાર્યમાં પ્રવેશ કરી બ્રહ્મસૂત્રને રહ્યા ધરી;
પછી પહોંચી ગુરુને ઘેર વિદ્યાને પામ્યા સૌ પેર.

ચાર વેદ છે જેના શ્વાસ તે પ્રભુને વિદ્યાની આશ
આશ્ચર્ય ખરે એ ભારે, કર્યો એમણે ગુરુકુળવાસ.

વિદ્યાવાન શીલ ગુણવાન નિપુણ બન્યા સર્વે વિદ્વાન;
નૃપલીલામાં આપ્યું ધ્યાન જાણ્યું એનું પણ વિજ્ઞાન.

ધનુષબાણ હાથે સોહે, દેખી રૂપ જગત મોહે;
બંધુ સર્વ જ્યાં જ્યાં રમતા મુગ્ધ સર્વને ત્યાં કરતા.

કોશલપુરવાસી નર વૃદ્ધ બાલ કે નાર
પ્રિય પ્રાણથકી લાગતા સૌને રામ દયાળ.

મિત્ર બંધુ સાથે સદા વન મૃગયા રમતા,
પાવન મૃગને મારતાં સ્વૈરપણે ભમતા.

જે મૃગ મરતાં વાગતાં રામચંદ્રનાં બાણ,
સ્વર્ગલોકમાં શીઘ્ર તે કરતાં સર્વ પ્રયાણ.

નગરજનોના સુખતણા સંજોગો કરતા,
વેદપુરાણોને સુખી શિક્ષાને ધરતા.

અન્ય બંધુઓને વળી દેતા એ ઉપદેશ,

ધર્મતણી મર્યાદને ના તજતા લવલેશ.

પ્રભાતસમયે ઊઠતાં માત તાત ગુરુને
પ્રણામ કરતા પ્રેમથી માગી આશિષને.

સેવાનાં કરતા પછી જનહિતકેરાં કામ,
હર્ષ પ્રગટતો નૃપઉરે જોતાં એ અભિરામ.

વ્યાપક અકળ અનીહ અજ નિર્ગુણ શ્રીભગવાન
નામરૂપથી રહિત જે શરણાગતના પ્રાણ

ભક્તો માટે વિવિધ એ લીલાને કરતા,
શાશ્વત દૈવી પ્રેરણા જનમનને ધરતા.

15. વિશ્વામિત્રની વાત

ચરિત રામનું એ મેં ગાયું, હવે કથા આગળની ગાઉં,
ધ્યાન દઇને સુણજો તે, નવીનવી ઘટનાને લાવું.
અભિનવ રસસરિતામાં ન્હાઉં, ભક્તિરસ પીઉં ને પાઉં.

વિશ્વામિત્ર મહામુનિ જ્ઞાની જંગલમાં અતિ મંગલ માની,
વસતા આશ્રમ કરતાં એક પરમાત્મામાં રાખી ટેક.

કરતા યોગ યજ્ઞ જપને સ્વાધ્યાય પ્રખરતમ તપને,
સુબાહુ રાક્ષસ ને મારીચ બનાવતા બંને ભયભીત.

નિશાચરો દોડી આવી કરતા ઉપદ્રવ સતાવી,
થતો યજ્ઞનો એથી ભંગ ઉદ્દેગ થતો શોક અનંત.

ગાઘિતનયમન ચિંતા વ્યાપી, હરિ વિણ મરે ન રાક્ષસ પાપી;
મુનિએ મનમાં કર્યો વિચાર પ્રગટયા હરિ હરવા ભૂમિભાર.

અવધપુરીમાં તો જઈ દર્શન દિવ્ય કરું,
ધર્મ યજ્ઞ રક્ષાર્થ હું નૃપને શીઘ્ર મળું.

જ્ઞાન વિરાગ સકળ ગુણધામ પ્રભુને મળી બનું કૃતકામ.
સકળ મનોરથ જઉં બની નિહાળતાં રઘુનંદન રામ.

કરતાં વિવિધ મનોરથો જતાં ન લાગી વાર,

સ્નાન કરી સરયૂજલે ગયા રાજદરબાર.

મુનિનું સુણી આગમન રાજ ચાલ્યા લેતાં વિપ્રસમાજ,
સન્માન કર્યું કરી પ્રણામ, લાવ્યા હર્મ્યમહીં સુખધામ.

ચરણ પખાળી પૂજા કરી પોતાને અતિ ધન્ય ગણી,
ભોજન રસભરપૂર કરાવ્યું, રહ્યા મુદિત મુનિ ધન્ય બની.

સુત ચારેયે કર્યા પ્રણામ શોભાસાગર સુખના ધામ,
ભાન ભૂલ્યા દેખીને રામ મુનિવર નિર્મળ ને નિષ્કામ.

મુખમંડળની શોભા ઓર પૂર્ણચંદ્રને જુએ ચકોર
સંમોહનવશ એમ થયા જોતાવેંત જ મગ્ન બન્યા.

પ્રસન્ન ને પરિતુષ્ટ બની દશરથ બોલ્યા મુગ્ધ થઇ,
કૃપા કરી ના આવી કદી, ધન્ય દિવસ આ ધન્ય ઘડી.

શુભાગમન સત્કર્મથકી સદા થાય છે સંતતણું,
શુભાગમનનો હેતુ કહો, અર્પું જે પણ તમે ચહો.

અસુરસમૂહ કરે હેરાન, મુનિવર વદ્યા શાંતિથી વાણ,
અંતરમાં રાખીને આશ કામના લઇ આવ્યો ખાસ,
અર્પો રામ અને લક્ષ્મણ અરણ્યમાં કરવા રક્ષણ.

નિશિચરનાશ કરાય તો મખ તપ સાધન થાય,

ઋષિમુનિ નિર્ભય સૌ વસે ચિંતા સૌની જાય.

અજ્ઞાન અને મોહને ત્યાગી હર્ષ ધરી,
કામના વિરલ આજ દો મારી પૂર્ણ કરી.

ધર્મ સુયશ સત્કર્મની પ્રાપ્તિ તો કરશો,
જીવન લક્ષ્મણ રામનાં મંગલથી ભરશો.

અતિ અપ્રિય એ સુણતાં વાત કંપ્યુ અંતર, પડતાં રાત
દ્યુતિ હણાય સૌ દિવસતણી મુખ તેમ ગયું મ્લાન બની.

વાર્ધક્યમહીં પામ્યો પુત્ર સાચવવા કુળકેરું સૂત્ર,
વિચાર્યું તમે તે ન જરી, વદી વચનને શાંતિ હરી.

મુનિવર, ધરતી ધેનુ ધનતણો ભંડાર ભલે માગો,
સર્વસ્વ ધરું સહર્ષ આજે દેહપ્રાણ પણ માગો.

વિપળ માત્રમાં અર્પું સઘળું છોડીને અનુરાગો,
જ્ઞાની પરમપ્રાજ્ઞ કહેવાઓ વિવેકજગમાં જાગો.

પુત્રો સૌ પ્રિય પ્રાણસમાન, રામ પ્રાણકેરા પણ પ્રાણ,
અર્પી કેમ શકાય કહો કૌમાર્યે સપ્રેમ અહો.

નિશાયરો ક્યાં ધોર કઠોર ક્યાં ને સુંદર પરમકિશોર,
પ્રેમરસભરી વાણી સુણી પામ્યા હર્ષ પ્રશાંત મુનિ.

વશિષ્ઠમુનિએ વચન કહ્યાં રાજા ગતસંદેહ થયા.

બોલાવી સુતને સપ્તેમ ઉપદેશ ધર્યો કરવા ક્ષેમ;
મુનિવર આ છે મારા પ્રાણ, સદા રાખજો વનમાં ધ્યાન.

પિતા ઉભયના હવે તમે જનક ભલેને થયા અમે.
પ્રાણથકી પણ ગણજો પ્રિય, સ્વપ્ને ના કરશો અપ્રિય.

આશિષ આપીને નૃપે સૌંધ્યા સુત ઋષિને.
જનનીભવન જઈ ઉભય ચાલ્યા પ્રણમીને.

પુરુષસિંહ બે વીર એ મુનિભયને હરનાર
કૃપાસિંધુ સ્થિરબુદ્ધિના મુનિને સુખ ધરનાર

જગના કારણનાય એ કારણ, મુનિ સાથે
ચાલ્યા પ્રસન્ન ચિત્તથી ધનુષ લઈ હાથે.

લાલ નેત્ર ઉર બાહુ વિશાળ, નીલકમળ તન શ્યામ તમાલ,
કટિ પર પીતાંબર સોહે, ધનુષબાણથી મન મોહે.

શ્યામગૌર સુંદર બે ભ્રાત, વિશ્વામિત્ર વળી સંગાથ,
મુનિને મહાનિધિજ મળી, તીવ્ર તપસ્યા સર્વ ફળી.

તાડકા જતી માર્ગમહીં, ભય એને લવલેશ નહીં,
દોડી આવી સરોષ ત્યાં શબ્દ સાંભળીને ક્ષણમાં.

એક જ બારે પ્રાણ હર્યો રામે એને મોક્ષ ધર્યો.
જોઇને મુનિ થયા પ્રસન્ન દિવ્ય ભાવમાં બન્યા મગન.

ઋષિએ નાથ પરમ જાણી વિદ્યાનિધિ સરખા માની
વિદ્યા આપી કૃપા કરી રઘુનંદનને શાંતિ ધરી.

ક્ષુધાતૃષ્ણા ન કદી લાગે, નવજીવન નિશ્ચિન જાગે,
એ વિદ્યાથી કરે નિવાસ તનમાં અતુલિત વીર્યપ્રકાશ.

આયુધ અર્પીને સકળ આશ્રમમાં લાવ્યા,
ભક્તોના પ્રિય સમજતાં દર્શાવી માયા

કંદમૂળ ફળને ધર્યા ભાવભક્તિ સાથે,
સ્વીકાર્યા સૌ સ્નેહથી ભક્તોના નાથે.

*

પ્રભાતકાળ થતાં શ્રીરામ બોલ્યા મુનિવર હે નિષ્કામ,
નિર્ભય બનતાં યજ્ઞ કરો, ચિંતા સઘળી હવે હરો.

ઋષિમુનિઓનો યજ્ઞ થયો, રામે રક્ષણભાર ગ્રહ્યો,
મારીચ મિત્રમંડળીસંગ યજ્ઞતણો કરવાને ભંગ

સમાચાર સુણતાં આવ્યો, પરંતુ લેશ ન એ ફાવ્યો;
અસુરશ્રેષ્ઠ મુનિદ્રોહી એ આવ્યો તરત જ દોડીને,
રામે એને લક્ષ્ય કરી બળ દર્શાવ્યું દિવ્ય ફરી.

इला विनानुं मार्युं बाण सो योजन सागरनी पार
अथी राक्षस हर पडयो, काणयोग प्रतिक्षण नडयो.

सुबाहुने पर पावक बाण मार्युं हणवा माटे प्राण.
असुरसैन्य संहार कर्यो, वीर लक्ष्मणे गर्व हर्यो.

निशाचर बधा मारी अम कर्युं मुनि ने द्विजनुं क्षेम.
निर्भयता सहनेय धरी, अशांति सौनी सङ्ग हरी.

रहा टिवस त्यां कें श्रीराम करवा दीनजनोनां काम;
ऋषिमुनिओअे कही कथा पुराणनी विस्मरी व्यथा.

काणे कीडा अम करी, प्रारब्ध रह्युं शीघ्र इरी.
विश्वामित्रे अेक सवार कहुं रामने दीनदयाण,
धनुषयज्ञ ज्यां जनक करे पधारवुं त्यां घटे भरे.

समाचार अे सुएतां राम चाल्या मुनि साथे कृतकाम,
लीलातनु धार्युं तेने लीला करवी रहे तमाम.

मार्गमहीं आश्रम जेयो, आतम अवलोकी मोह्यो;
भग मृग जुवजंतु ना त्यां, मानवनी तो वात ज क्यां.

शिला निहाणी प्रश्न कर्यो, मुनिअे उत्तर तरत धर्यो,
सविस्तर बधी कथा कही, अश्रु आंभथी रहां वही.

गौतमनारी शापवश पथ्थर तन धारी
यरणकमणरज याहती संकटनी मारी.

कृपा करी रधुनाथ तो सदगतिने आपो,
इर्ष अहल्याने धरो कष्ट कठिन कापो.

*

16. અહલ્યાનો ઉદ્ધાર

પદસ્પર્શે પાવન શોકનસાવન તપોમૂર્તિ તરત જ પ્રગટી
દેખી રઘુનાયક જનસુખદાયક કર જોડી સપ્રેમ રહી;

અતિપ્રેમ થવાથી અધીર બની ને રોમાંચિત તન છેક થયું,
મુખમાંથી શબ્દ શક્યા ના પ્રગટી, મનડું ભાવવિભોર બન્યું.

અતિશય બડભાગી જેવી જાગી ચરણોમાં પ્રણિપાત કર્યા,
એ સાધ્વીનાં નેત્રદ્વયમાંથી આહલાદતણાં અશ્રુ સર્યાં.

ધીરજને ધારી પ્રભુને જાણી રામકૃપાવૃષ્ટિ પામી
નિર્મળ વાણીથી કરી પ્રશસ્તિ જ્ઞાનગમ્ય જય બહુનામી,

હે જગપાવન પ્રભુ મનભાવન રાવણરિપુ ભક્તનસુખ હે,
રાજીવલોચન ભવભયમોચન પાહિ પાહિ આવી શરણે.

મને શાપ મળ્યો જે સુખદ થયો તે, અનુગ્રહ જાણ્યો એને,
ભવભયમોચન શ્રીહરિને જોયા એથી નિર્મળ નેને;

છે એક પ્રાર્થના, અધિક જ્ઞાન ના, વર માગું બસ એક,
પદપદ્મપ્રેમરસપાન કરે મનમધુપ સદા સવિવેક.

જેથી સુરસરિતા પરમ પવિત્રા પ્રગટી, શિર પર શિવે ધરી,
જે પાવન ચરણકમળને પૂજે બ્રહ્મા ઉર અનુરાગ ભરી,

તે ચારુ ચરણનું દર્શન સ્પર્શન વંદન મુજને મળી ગયું
સૌભાગ્યશાલિની બની એ થકી દુર્દેન્ય બધું આજ ટબ્યું.

સ્તુતિ એવી કરતાં પ્રભુપદ પડતાં વારંવાર અહલ્યા એ
ઇપ્સિત વર પામી શાંતિ સદાની ગઇ દિવ્યલોકે હર્ષે.

દીનબંધુ પ્રભુ રામ છે કારણરહિત કૃપાલ,
તુલસી શઠ ભજ એમને તજી કપટ જંજાળ.

*

17. જનકપુરમાં

ચાલ્યા રામલક્ષ્મણ મુનિસંગ ગયા જ્યાં જગપાવની ગંગા.
કરી દર્શન આનંદ પામ્યા, તાપ તન ને મનના શમ્યા.

ગાધિપુત્રે કથા સંભળાવી ગંગા કેવી રીતે જગે આવી;
રામે ઋષિઓ સાથે કર્યું સ્નાન આપ્યું દાન ધર્યું ને ધ્યાન.

પછી ચાલ્યા મુનિવૃંદ સાથે આવ્યા જનકપુરની વાટે,
દેખી સુંદરતા પુરકેરી વાગી હર્ષતણી જાણે ભેરી.

વાવ ફૂપ નદીસર કેવાં, જળ એમનાં અમૃત જેવાં,
મણિમંડિત સોપાન દીસે, ગુંજે ભ્રમર પુષ્પે અતીશે.

ફૂજે વિવિધ રંગનાં વિહંગ કીડા કરે જાણે કે અનંગ.
ભાતભાતનાં પ્રગટયા પદ્મ રાખ્યું એમણે કાંઈ ન છદ્મ.

મંદ શીતળ સૌરભવાળો વાય વાયુ સુખેભર ન્યારો
લઈ લહરીને રમે સંગ એનો રસનો થાયે ના ભંગ.

સુમનવાટિકા બાગ વન વિપુલ વિહંગ નિવાસ,
ફૂલે ફાલે પલ્લવિત સોહે ચારે પાસ.

પુરસૌન્દર્ય એવું સોહાય મન જોઈજોઈને મોહાય,
એનું વર્ણન કેમ કરાય, જડ લોચન તોય લોભાય.

જ્યાં ત્યાં ચારુ બજાર અટારી મણિમય ને અદભુત ન્યારી.
હોય બ્રહ્માએ પોતે બનાવી જાણે સુંદરતાથી સજાવી.

હોય જાણે કુબેર ધનિક બેઠા સંપત્તિવાળા વણિક.
શેરી સોહામણી ચૌટાં ચારુ, છાંટયું દ્રવ્ય સુવાસિત ન્યારું.

ઘર સુંદર મંગલ કેવાં ચીતર્યાં રતિનાથે એવાં
અર્પે આહલાદ આકર્ષક મન આત્માને સંતર્પક.

પુરનાં નરનારી પવિત્ર શીલ સુંદરતાજ સચિત્ર;
ધર્મવાન જ્ઞાની ગુણવંત, નવ ઉદાત્તતાનો અંત.

અતિ અનુપમ જનકનિવાસ ત્યાંના આહલાદ શ્રેષ્ઠ વિલાસ
દેખી દેવને વિસ્મય થાય બુદ્ધિ પંડિતનીય ડઘાય.

રમ્ય રાજપ્રાસાદનો કોટ એની શોભાતણી ના ખોટ,
ત્રિભુવનની સુંદરતા જાણે બની કેન્દ્રિત એના પ્રાણે.

સુવર્ણ મણિજડિત છે પડદા હર્મ્યમહીં,
ધવલ ધામ સમતા કરે કોઈ ધામ નહીં.

સીતાનું સુંદર સદન પ્રાસાદ પુનિત તે
શોભે સર્વથકી અધિક, વર્ણવી શકું શે ?

રમ્ય પ્રાસાદકેરં દ્વાર, વજ્ર જેવાં કઠોર કમાડ;

નૃપ ભાટ નટોની ભીડ માગઘોની શમે ત્યાં પીડ.

અશ્વશાળા અને ગજશાળા મન મુગ્ધ કરે છે વિશાળા,
અશ્વ હસ્તિ ને રથે ભરેલી રહે સર્વકાળે ઉભરેલી.

શૂર સેનાપતિ ને સચિવ સૌનાં ધામ સુરમ્ય અતીવ,
સોહે રાજપ્રાસાદના જેવાં સાપડે સ્વર્ગમાંય ના એવાં.

ભાળી આંબાવાડી એક ન્યારી, આજ્ઞા કૌશિકની શિવ ધારી,
મુનિવૃંદ સાથે રહ્યા રામ રઘુનાથ કૃપાકેરા ધામ.

મહર્ષિ વિશ્વામિત્રના સુણી આગમનને
પ્રબંધ સ્વાગતનો કર્યો પ્રિય મિથિલાપતિએ.

શતાનંદ ગુરુ સચિવ ને શુચિ શૂર લઠ સંગ
વળી શ્રેષ્ઠ ભૂદેવને ધારી દિવ્ય ઉમંગ

મિથિલાપતિ મળવા ગયા સાદર મુનિવરને,
મનાવી રહ્યું પુર સકળ મંગલ ઉત્સવને.

મુનિપદમાં મૂકી શીશ પામ્યા મિથિલાપતિ આશિષ.
કર્યા વિપ્રવૃંદેય પ્રણામ, થયા પુલકિત નૃપના પ્રાણ.

વારંવાર પૂછ્યા સમાચાર, નૃપે ઉત્તર આપ્યા સાભાર;
ફૂલવાડીને પેખીને પ્યારે આવ્યા રામ ને લક્ષ્મણ ત્યારે.

શ્યામ ગૌર શરીર કિશોર સુકુમાર એ ચિત્તના ચોર
સુખ લોચનને ધરનારા શાંતિ આનંદને ભરનારા

વિશ્વામિત્રની પાસે વિરાજ્યા, સર્વે સુખી બન્યા વણમાગ્યા,
આંખે અશ્રુબિંદુ ઉભરાયા, તન રોમાંચિત થયાં સારાં.

મનોહર મધુરવી મૂર્તિ પામ્યા જોઇને નૂતન સ્ફુર્તિ,
થયા વિદેહ જનક વિદેહી થતાં ભાવનાકેરી પૂર્તિ.

પ્રેમમગન મન જાણતાં વિવેક ધૈર્ય ધરી
જનકે ગદગદ સ્વરે કહ્યું પુનઃ પ્રણામ કરી.

કહો કોણ આ સુંદર બાળ, મુનિકુળતિલક નૃપકુળપાળ,
નેતિનેતિ જે નિગમ કહે, મુનિવર જેનો મર્મ લહે,

તે જ તત્વ આ ઉભયતણું સ્વરૂપ ધારી મૂર્ત બન્યું,
પરબ્રહ્મ સ્વયં પ્રગટ થયા ભક્તોકાજ કૃપાળુ બન્યા ?

સહજ વિરાગરૂપ મુજ મન મુગ્ધ બનીને વિસરે તન,
ચકિત ચંદ્રથી બને ચક્રોર એમ અનુભવે રસને ઓર.

ગુણજ્ઞ ભાવે પ્રશ્ન કરું, જિજ્ઞાસાને સત્ય ધરું,
સત્ય સ્વરૂપ કહો મુજને ઉભય કિશોરોનું પ્રણયે.

જોતાંવેંત જ અતિ અનુરાગ અનુભવી બને મન બડભાગ,

પરમ બ્રહ્મસુખને ત્યાગે મૂર્તિ મધુર જોવા માગે.

વિશ્વામિત્રે કહ્યું સપ્રેમ તમે યથાર્થ જણાવ્યું એમ.
વચન અસત્ય તમારાં ના, તમે મર્મ ના સમજો કાં ?

પ્રિય છે સૌને આ જગમાં, સૌની રમી રહ્યા રગમાં.
રામ સુણીને મંદ હસ્યા પરંતુ શબ્દ કહ્યા ન કશા.

રઘુકુળમણિ દશરથના પુત્ર, મુનિએ બદલ્યું વાર્તાસૂત્ર,
મુનિહિત માટે વન આવ્યા, નૃપતિએ સસ્નેહ વળાવ્યા.

રૂપ શીલ બલ ધામ બે બાંધવ લક્ષ્મણ રામ;
રક્ષા યજ્ઞતણી કરી હતી અસુર સંગ્રામ.

પરાક્રમ જગત એમનું પૂર્ણપણે જાણે,
દાનવ દેવો એમના પ્રભાવને માને.

મુનિવર, દર્શન ચરણનું આજ મળ્યું મુજને,
પુણ્યપ્રભાવ અનંત એ પ્રગટયો પૂર્ણપણે.

શ્યામ ગૌર બે બંધુવર આકર્ષક કેવા,
હર્ષ અર્પતા હર્ષને સ્વયં દિવ્ય એવાં.

પ્રીતિ પરસ્પર એમની પાવન મનભાવન,
વાણી ન શકે વર્ણવી કરતાં અવગાહન.

સ્નેહ એમનો સહજ છે જીવબ્રહ્મની જેમ,
પ્રસન્ન મન રાજા વદ્યા વળી વચનને એમ.

વારંવાર જુએ રસે જનક રામને એ,
રોમાંચિત કાયા થઇ હર્ષ વધ્યો હૃદયે.

મુનિને બડભાગી ગણી કરી પ્રશસ્તિ તેમ
લાવ્યા સૌને નગરમાં જનક પછી સપ્રેમ.

સર્વ સમય માટે સુખદ પ્રાસાદ હતો એક,
નિવાસ આપ્યો ત્યાં નૃપે સંતોષથકી છેક.

ઋષિ સાથે રઘુવંશમણિ જમી કરી વિશ્રામ
બેઠા મધ્યાહનોત્તર સમયે આત્મારામ.

*

18. નગરદર્શન

લક્ષ્મણના અંતરમાં ખાસ મિથિલાને જોવા અભિલાષ,
ભય કિન્તુ હતો રામતણો મુનિકેરો સંકોચ ઘણો.
તેથી વાત શક્યા ન કહી, મનની તે મનમાં જ રહીં

અંતર્યામી પણ શ્રીરામ કરનારા શરણાગત કામ,
જાણી એનો ભાવ ગયા, વચનો હસતાં મધુર કહ્યાં.

ઇચ્છે પુર જોવા લક્ષ્મણ, પામે સંકોચ તપોધન,
આપો આદેશ મને જો નગર બતાવી આવું તો.

મુનીશ્વર વદ્યા નીતિ રામ જાણો રક્ષો તમે તમામ;
ધર્મસેતુના પાલક છો સજ્જનના સુખદાતા છો
સદા પ્રેમથી વશ બનતા, અભય આર્તજનને ધરતા.

ઉભય ભ્રાત સુખધામશા નગરમહીં વિહરો,
મધુર મુખાકૃતિ દર્શને લોચન સફળ કરો.

નગરજનોને ધન્યતા દર્શનથી અર્પી
પાછા આવો સ્નેહથી સૌને સંતર્પી.

મુનિના પદમાં કરી પ્રણામ, ચાલ્યા અભય ભ્રાત રસધામ.
લોચનને શુચિ સુખ દેતા, મનને લુબ્ધ કરી લેતા;
બાલવૃંદ સુરતા ખોઇ ચાલ્યાં સુંદરતા જોઇ.

પીતવસ્ત્ર કટિ પર ભાથુ કરમાં ધનુષબાણ ચારુ,
ચંદનલેપન સ્નિગ્ધ શરીર, શ્યામ ગૌર જોડી રણધીર.

સિંહસમી ગ્રીવા અતિપુષ્ટ, બાહુ વિશાળ લોચનો તુષ્ટ
રક્તકમળશાં રસભરપૂર, મુખ પર શશાંક સરખું નૂર.

વદન વિલોકી શાંતિ મળે, અભિનવ રસની ધાર ઢળે,
છાતી પર ગજમુક્તામાળ વચનો સુમધુર શાંત રસાળ.

શ્રવણે સુવર્ણકેરાં ફૂલ ચિત્ત બને દેખી મશગૂલ.
ચારુ ભુકુટિ દ્રષ્ટિ ન્યારી મંગલ મનહર ને પ્યારી.

તિલક-રેખ કેરું દર્શન જગવે સત્વર આકર્ષણ
મહોર શોભા પર મારી એવી એ દીસે ન્યારી.

ટોપી સુંદર શોભતી શિર પર કુંચિત કેશ,
સર્વાંગ ઉભય સુંદર, કુરૂપતા ના લેશ.

જાણ્યું નગરજને ઉભય આવ્યા રાજકુમાર
નિહાળવા મિથિલાપુરી સુંદરતા અવતાર.

ગૃહકાર્યોને ત્યાગતાં દોડ્યાં સૌ ત્યારે
દોડે જન્મદરિદ્ર જ્યમ સુવર્ણનિધિ માટે.

સુંદર સુમધુર ભાળી ભ્રાત લોચનફળ પામ્યાં સાક્ષાત,

યુવતી ભવનઝરૂખે આવી રામરૂપ જોતી અનુરાગી.

વઢે પરસ્પર વચન સપ્રેમ કોટિ કામની કાંતિ જ જેમ
પ્રગટ થઈ આ બની યુવાન, મુગ્ધ બને છે જોતાં પ્રાણ.

સુરનર અસુર નાગમુનિ ક્યાંય સૌન્દર્યની ન આવી છાંય,
સાંભળવામાં આવું રૂપ આવ્યું ક્યાંયે નથી અનૂપ.

વિષ્ણુ ચતુર્ભુજ શિવનો વેશ અમંગલ જણાયે હંમેશ,
બ્રહ્માનાં મુખ ચાર કહ્યાં, અન્ય દેવ કોઈ ન મહા
સમતા જેની સાથ કરાય, સુંદરતા આ અધિક મનાય.

કિશોરવય સૌન્દર્યમય શ્યામ-ગૌર સુખધામ,
વારી રૂપ ઉપર ભલે જાય કોટિ શત કામ.

એવો માનવ કોણ સખી, રૂપ ન રાખે હૃદય લખી,
રૂપ નિહાળી ના મોહાય આશ્ચર્યચકિત જે ના થાય.

સખી સસ્નેહ અન્ય બોલી, રહસ્યને નાખું ખોલી,
રાજા દશરથના સુત બે સાંભળવામાં આવ્યું એ;

યુગ્મ મરાલ બાલ જેવું જોયું ના ત્રિભુવન એવું.
મુનિ કૌશિકને અભય કર્યા, યુદ્ધે અગણિત અસુર હણ્યા.

શરીર ચિત્તાકર્ષક શ્યામ, લોચન લોલ ધરે આરામ,

સુબાહુ મારીચ મદ મોચન રઘુકુળને કરતા રોશન.

ધનુષબાણ કર સુખની ખાણ દર્શકને દે રસની લહાણ,
કૌશલ્યાસુત એ અભિરામ રામ એમનું રસમય નામ.

ગૌર વર્ણના પાછળ જે કિશોર વયના સુંદર છે,
ઉત્તમ વેશ કર્યો ધારણ, ધનુષબાણ રક્ષાકારણ
અનુજ રામના લક્ષ્મણ એ જનની ધન્ય સુમિત્રાને.

મુનિનું કાર્ય કરી કરી ઋષિપત્ની ઉદ્ધાર
ધનુષયજ્ઞ જોવા ઉભય આવ્યા સુકુમાર.

સદગતિ સૌને અર્પતા કરી ક્લેશથી પાર,
સુણતાં હર્ષાન્વિત બની ગુણજ્ઞ સઘળી નાર

*

દેખી રામના મુખની કાંતિ પામી સુંદરી કોઈક શાંતિ
બોલી યોગ્ય વૈદેહી માટે વર મોકલ્યા વિશ્વના નાથે.

મિથિલેશ જો આને નિહાળે પણ પોતાનું તો ના પાળે,
હટપૂર્વક કરે વિવાહ, છોડે અન્ય અંતરની ચાહ.

કહ્યું કોઈએ, આમને જાણ્યા નૃપે ક્યારના પૂર્ણ પ્રમાણ્યા,
મુનિસાથ કર્યું સન્માન આપી સૌથી વધારે ધ્યાન.

કિન્તુ ત્યાગી પ્રતિજ્ઞા હજુ ના, અવિવેકની વૃત્તિ હઠી ના,

તોય પામશે સીતા સુફળ વિધાતાની કૃપાથી આ વર.

દૈવ સંયોગ એવો કરે જો પ્રજા સઘળી કૃતાર્થ બને તો,
પછી રામ કદી અહીં આવે, મને કલ્પના એ બહુ ભાવે.

દર્શન દુર્લભ ઉભયનું દેવોનેય ગણાય,
પુણ્ય પૂર્વનાં હોય તો એવો યોગ પમાય.

બોલી અન્ય કહ્યું તે ઠીક, લગ્ન સર્વનું સાધશે હિત.
વળી કોઈએ એવું જણાવ્યું, ધનુ શંકરકેરું રૂપાળું
ક્યાં એ કુલિશથીય કઠોર ક્યાં આ કોમળ શ્યામ કિશોર.

મને દીસે ના શક્યતા કોઈ, ત્યારે સન્નારી બીજી બોલી,
ભલે દેખાવે હોય કિશોર સુણ્યો મેં તો પ્રભાવને ઓર.

જેના ચરણકમળની રજ પામી સત્વર બનતાં અનધ
કરી ઉદ્ધાર શકી અહલ્યા, ધનુ શંભુનું તોડશે તે ના ?

જે બ્રહ્માએ છે સરજી સીતા અતિસુંદર શાંત પુનિતા,
તેણે સરજી રાખ્યો વર શ્યામ, કહ્યું સૌએ જય શ્રીરામ.

સુલોચના હર્ષિત બની નારી વિધુવદના
સુમનોને વરસી રહી સ્નેહે સ્વાગતનાં.

ઉભય બંધુ જ્યાં જ્યાં ગયા ત્યાં ત્યાં પરમાનંદ

પ્રસરતો બધે સર્વને મળતી શાંતિ અનંત.

*

પૂર્વદિશામાં ઉભય ગયા, ધનુષ્યયજ્ઞનું સ્થાન મહા
નિર્મિત આકર્ષક જોયું, સ્થાપત્યથકી મન મોહ્યું.

ઢાળી ત્યાં શુભ છત સુવિશાળ વેદિકા વળી શ્રેષ્ઠ રસાળ.
અવલોકી એ સર્વ રહ્યા, પ્રશસ્તિકેરાં વચન કહ્યાં.

ચોદિશ કંચનમંચ વિશાળ વિરાજવાના જ્યાં મહિપાલ,
તેની પાછળ ચારે કોર મંચસમૂહ સોહતા ઓર.

નગરજનોને માટે ખાસ આસન રાખ્યાં ત્યાં ચોપાસ;
વિશાળ ઉજ્જવળ ઉત્તમ ધામ વિવિધ રંગના શોભાઠામ
સ્વતંત્ર સ્ત્રીઓકાજ કર્યાં સ્વર્ગથકી વધુ સુખદ તમામ.

મિથિલાનાં શિશુએ સરસ સ્થાન બતાવ્યું એ,
પાખ્યાં હર્ષ નિહાળતાં બંને બાંધવને.

સ્નેહ સમજતાં સર્વનો, રામે કર્યાં વખાણ
યજ્ઞસ્થાનનાં, સર્વનું કરવાને કલ્યાણ.

રામે લક્ષ્મણને કરી પ્રશસ્તિ સ્થાનતણી,
લક્ષ્મણનું અંતર રહ્યું ભાવવિભોર બની.

નિમિષમાત્રમાં જેમનો પામીને આદેશ

માયા ત્રિભુવનને રચે પરિશ્રમ વિના લેશ

માયાપતિ શ્રીરામ તે ચક્રિત બની જોતા
ધનુષયજ્ઞના સ્થાનને દેહભાન ખોતાં.

ભક્તોના હિતકાજ તે લીલા એમ કરે,
દીનબંધુ દીનોતણી અશાંતિ ભીતિ હરે.

અદભુત રચના દેખતાં મુનિ પાસે આવ્યા,
વિલંબ ખૂબ થઈ જતાં ભય થોડો પામ્યા.

જેમના ભયે સર્વદા ભય ભયને પણ થાય
સ્મરણ કર્યાનું જેમનું ભય ભક્તોતણો જાય

તે પ્રભુ દર્શાવી રહ્યા ભયથી ભજનપ્રભાવ;
મૃદુ મધુ શબ્દે એમણે શિશુને કર્યા વિદાય.

વિનય પ્રેમ ભય ધારતાં સંકોચ સહિત બે
પ્રણમ્યા મુનિને સાદર છેવટ બાંધવ એ.

મુનિઆજ્ઞા થતાં સંધ્યાસમયે કર્યું સંધ્યાવંદન ઉભયે.
કથા ઇતિહાસ તેમ કહેતાં વીતી રાત ઘણી રસ લેતાં.

જ્યારે શયન મુનિવરે કીધું સેવાકાર્યને આરંભી દીધું,
પ્રેમે પાયને દાબવા લાગ્યા બની ભક્ત ગયા વણમાગ્યા.

તપયોગ કરે વૈરાગી જેના ચરણતણા અનુરાગી
તે જ મુનિના ચરણને સેવે ગણી જીવનને બડભાગી.
ધર્મમર્યાદાને જે સ્થાપે ધર્મમર્યાદ તે ન ઉઠાપે.

વિશ્વામિત્રે કહ્યું વારંવાર ત્યારે પ્રસન્નતાથી અપાર
કર્ત્યું શ્રીરઘુનાથે શયન, બન્યું છેક સમાહિત મન.

લક્ષ્મણે પગ દાબ્યા ત્યારે રઘુનાથના ભાવથી ભારે
આપ્યો આદેશ સૂવા માટે ત્યારે સૂતા જઈને નિરાંતે.

ઉરમાં ધારી ચરણને સૂતા લક્ષ્મણ એ;
જાગ્યા બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં યોગી જેમ જ ને.

જગન્નાથ શ્રીરામ પણ મુનિ પહેલાં જાગ્યા,
સર્વભાવથી સાદર પ્રથમ પગે લાગ્યા.

સ્નાનાદિ કરી મુનિપદે પ્રેમે કરી પ્રણામ
ચાલ્યા પૂજાપુષ્પને માટે લક્ષ્મણ રામ.

જોયો વિશાળ એમણે નૃપનો સુંદર બાગ,
વસંતઋતુ ત્યાં વિહરતી કરી અમર અનુરાગ.

નવપલ્લવ ફળફૂલથી શોભિત સુરદ્રુમશાં
મનમોહન વૃક્ષો વિવિધ લતામંડપો ત્યાં

જોયાં પોપટ ચાતક કોયલ વળી ચકોર
સુમધુર સ્વરથી નર્તતા વિહરતા વળી મોર.

મધ્યભાગમાં શોભતું સરોવર સુખદ એક
મણિનાં મધુ સોપાન ત્યાં નિર્મલ નીરે છેક.

સરસિજ બહુરંગી સરસ, કુજે વારિવિહંગ,
ગૂંજે ભ્રમર પ્રસન્નતા પ્રગટાવી નવરંગ.

પ્રસન્ન નીરખીને બન્યા પરમ રમ્ય એ બાગ,
રામના હૃદયમાં થયો અકલ્પ્ય અદ્ભુત રાગ.

કરી પ્રસન્ન સકળ માળીગણ, લેવા લાગ્યા ફૂલ મુદિતમન.
સીતા તે સમયે ત્યાં આવી સ્વર્ણપાત્ર પૂજાનું લાવી.

સંગ સખી સૌ સુંદર શાંત ગાતી સુમધુર સ્વરથી ગાન;
સરોવરમાંહી સ્નાન કર્યું તનમનઅંતર એથી ઠર્યું.

સરવરની છેક હતું પાસ પાર્વતીતણું મંદિર ખાસ,
વર્ણન એનું કેમ કરાય, જોતાંવેંત જ ચિત્ત ધરાય.

પ્રસન્ન મનથી મંદિરમાં પૂજા કરી પ્રણયથી ત્યાં
નિજ અનુરૂપ સુભગ ગુણવાન પતિની કરી કામના પ્રાર્થ.

સખી એક સૌને ત્યાગી બનતાં જાણે બડભાગી

પુષ્પવાટિકા તરફ ગઈ જોતાંવેંત જ મુઘ્ધ થઈ.

જોયાં લક્ષ્મણ તેમજ રામ એક ગૌર ને બીજા શ્યામ,
સીતા પાસે સત્વર આવી સુખમય સમાચાર લાવી.

રોમાંચ તને નેત્રમાં જોયું સૌએ નીર;
કારણ એના હર્ષનું સમજાયું ન લગીર.

પૂછ્યું કારણ એહની દશા અકળ જોઈ
ત્યારે એણે ભાવથી કહ્યું અશ્રુ લોઈ.

જોવા આવ્યા બાગ કુમાર, કિશોર વય સૌન્દર્ય અપાર,
કેમ કરીને કરું વખાણ, લોચનને ના વદવા વાણ.

તેથી તે શકતાં ન કહી; વાણી લોચન વિના રહી
તેથી તેણે ના નીરખ્યા, કેમ શકે તે પૂર્ણ કહી ?

હરખી સખી સુણીને વાણી, સીતાની જિજ્ઞાસા જાણી
કોઈ વદી એ રાજકુમાર મુનિની સાથે આવ્યા કાલ.

રૂપમોહિની નાખી એવી પ્રજા બની છે પાગલ જેવી,
એમની જ સૌ કથા કરે સ્વરૂપકેરું ધ્યાન ધરે.

દર્શન કરવા યોગ્ય કુમાર, પામે કો મહિમાનો પાર;
સીતાને એ વચન ગમ્યાં, લોચન આતુર છેક બન્યાં.

પ્રીત પૂર્વની કોણ કળે, અજ્ઞાત છતાં માર્ગ કરે.

વચનો નારદનાં સ્મરી ઊપજી પ્રીત પુનિત,
ચકિત ચતુર્દિશ દેખતી મૃગલી જેમ સભીત

સીતા ચાલી અનુસરણ સખીતણું કરતાં;
લોલ લોચનો બાગમાં બધે રહ્યાં ફરતાં.

*

19. સીતાનું દર્શન

કડાં ધૂધરી નૂપુરસ્વર સુણી વદ્યા રસભર રધુવર,
લક્ષ્મણ મુજને લાગે એમ વિશ્વવિજયનો મનથી જેમ
કંદર્પે સંકલ્પ કર્યો પ્રભાવ એનો પરમ ફર્યો.

એમ કહી રામે જોયું મુખમંડળ મધુરું જોયું,
સીતાનું મુખમંડળ ઓર ચંદ્ર લોચનો બન્યાં ચકોર.

લોચન લોલ સુસ્થિર થયાં, સમાધિસુખમાં સરી રહ્યાં,
પલકાર બધા બંધ પડ્યા, અંતરને સંસ્કાર અડ્યા.

શોભાથી સુખ પામ્યા રામ બની રહ્યું અંતર કૃતકામ.
પ્રશંસા કરી પ્રીત રહી, વચન ન આવ્યું વદનમહીં.

બ્રહ્માએ સૌન્દર્યતણી હોય નિપુણતા પ્રગટ કરી
મૂર્તિમંત સીતા એવી અનુપમ રસેશ્વરી જેવી.

સુંદર વધુ સૌન્દર્ય કરે, રસને પણ રસ અધિક ધરે,
સુંદરતાના સદનમહીં દીપકશિખા જ હોય જલી,
દીઠું અદભુત એવું રૂપ સીતાનું સુખસભર સ્વરૂપ.

ઉપમા કેમ કરી આપું, કયા અલંકારે માપું,
ઉપમા કવિજનતણી અપૂર્ણ વર્ણન કરી શકે ના પૂર્ણ.

સીતાના સૌન્દર્યનું વર્ણન ઉરે કરી
રામે પોતાની દશા રસમય ધ્યાન ધરી,

પવિત્ર મનથી અનુજને ઉદ્દેશી વચનો
વખતને વિચારી કહ્યાં હરતાં ભ્રમ મનનો.

સીતા આ છે જનકની ધનુષયજ્ઞ કારણ
ગૌરીપૂજન કાજ છે આવી મનભાવન.

પુષ્પવાટિકામાં ફરી કરતી દિવ્ય પ્રકાશ,
રેલે રસને હૃદયમાં રેલી બધે સુહાસ.

અલૌકિક નિહાળી ખરે સુંદરતા એની
સહજ પુનિત મુજ પ્રાણમાં ક્ષોભ થયો ગેબી.

કારણ એનું સત્ય તો વિઘાતા જ સમજે,
સુખકારક શુંભ અંગ પણ માટું આ ફરકે.

રઘુવંશીનો સહજ છે પ્રસિદ્ધ શુદ્ધ સ્વભાવ
મનમાં એના હોય છે પાપવિચાર અભાવ.

કદી કુમાર્ગે ના કરે પ્રયાણ મન એનું,
આસક્ત કુકર્મે બને જીવન તો શેનું ?

મારા મનનો છે મને પૂર્ણ ખરે વિશ્વાસ,

સ્વપ્ને પણ પરનારની કરી ન એણે આશ.

શત્રુ જેમની પીઠને રણમાં જુએ નહીં,
પરસ્ત્રી આકર્ષી શકે જેને નહીં કહીં;

નિરાશ યાચકને કદી જે ન કરી શકતા,
એવા નરપુંગવ મળે અધિક નહી જગમાં.

વાત રામ કરતા છતાં મોહાયેલું મન
સીતાનું ન તજી શક્યું ક્ષણને માટે તન.

મુખસરોજ મકરંદનું કરે મધુપ સમ પાન,
પુલકિત બનતો એ થકી પવિત્ર પ્રેમળ પ્રાણ.

*

ચતુર્દિશ જુએ ચકિત થઇ ચિંતન સીતા એ જ કરી
શોધે લોચન ઉભય કિશોર ચાલ્યા ક્યાં ચિત્તતણા ચોર.
પેખે જ્યાં મૃગશાવક નેન દેખે શ્વેતકમળ સપ્રેમ.

લતાઓથમાં ઉભય કુમાર જોયા ત્યાં સુંદર સુકુમાર;
લલચાયાં લોચન કૃતકામ જોઇ રૂપ અકળ અભિરામ.

દિવ્ય ખજાનો ગયો મળી ઓળખ એની તરત થઇ
અનુભવી રહ્યું અંતર એમ, હરખાયાં નયનો મધુ તેમ.

મુગ્ધ થઇ સ્તબ્ધ બની આંખ, ફૂટી પંખીને હો પાંખ

નીરખી એવો થયો ઉમંગ, ચાલ્યું ચિત્ત રામની સંગ.

તજ્યા પાંપણોએ પલકાર, મળ્યો એમને રસનો સાર;
ભાવે તનમન બન્યાં વિભોર, જુએ શરદનો ચંદ્ર ચકોર
સીતા એમ નિહાળી રહી રધુનંદનને ભાવભરી.

હૃદયે ધારી રામ રસાળ બંધ કર્યાં પાપણનાં દ્વાર;
સીતાએ ના કશું કહ્યું, જીવનનું સુખ શ્રેષ્ઠ લહ્યું.

જાણી એને ભાવવિભોર સંકોચ થયો સત્વર ઓર
સખી છતાં ના કશું વદી જોતા રસની મૂર્તિ ઘડી.

ત્યાં જ લતામંડપ થકી પ્રગટયા બંને ભ્રાત
પ્રગટે નિર્મળ ચંદ્ર બે જેવા એકીસાથ

વાદળસમૂહને કરી દૂર એમ લાગ્યા,
પ્રકૃતિ પ્રાણે અવનવાં કામણ મધુ જાગ્યા.

*

શોભાધામ હતા બંને વીર, કાંતિ કમળશી પીત ને નીલ.
મોરપંખ શિરે ચારુ સોહે, વચ્ચે કુસુમકળી મન મોહે.

ભાલે તિલક ને પ્રસ્વેદબિંદુ, કર્ણે ભૂષણ શોભાસિંધુ.
વક ભ્રમર ને વાંકા કેશ, લાલ નૂતન કમળશાં નેત્ર.

ચારુ નાસિકા ચિબુક કપોલ, હરે હાસ હૈયાને લોલ;

શોભા મુખની કહી ના જાય, જોઇ કામ અનેક લજાય.

હૈયે સોહે મણિની માળ, ગ્રીવા શંખ સમાન રસાળ;
ભુજા સંમોહન શક્તિશાળી, વામ કરમાં ફૂલો માળ ન્યારી.

કટિ તનુ સિંહસમી વળી પીતાંબરધારી,
શ્રીગુણના ભંડારશા મધુ મંગલકારી

રઘુકુળભૂષણ રામને જોતાંવેત સખી
પોતાને ભૂલી ગઇ બનતાં મુગ્ધ ઘડી.

સખી ચતુર ધીરજ ધરીને લાગી સીતાને કહેવા ફરીને,
ધરો પાર્વતીનું પછી ધ્યાન; શીલ સૌંદર્યકેરા પ્રાણ
કોટિ કામને કરતા અસાર જરી જુઓ એ રાજકુમાર.

આંખ ખોલી સીતાએ ત્યારે, પેખ્યા રાજકુમારોને પ્યારે
નખશીશ જોઇ રામશોભા, કિન્તુ સ્મરતાં પિતાની પ્રતિજ્ઞા
મન પામ્યું એનું અતિ ક્ષોભ, થયો કેમે નહીં સંતોષ.

સ્નેહવશ સીતાને જોઇ સખી બોલી મોહિની ખોઇ,
જવું યોગ્ય છે આપણે આજે, કાલે આવીશું આ મધુબાગે.

ગૂઠ શબ્દો સુણીને સીતા પામી સંકોચ સહજપુનિતા.
ધરી ધીરજ છેવટે ચાલી મૂર્તિ રામની હૃદય ધારી.

વિલંબ ખૂબ થયો છતાં મન ના હજુ માન્યું,
ભાગ્ય અધિક અનુકુળ ના પોતાનું જાણ્યું.

વિહંગ વૃક્ષ મૃગ બાગનાં જોવાને બહાને
જોતી પાછળ જાનકી પ્રેમ ભરી પ્રાણે.

રૂપ રામનું નીરખતાં વધતો પ્રતિપળ પ્રેમ,
સંસ્કારો આત્માતણા કામ કરે ના કેમ ?

શિવધનુને ભારે જાણી કલ્પના કરીને મનમાની
રઘુનંદન હૃદયે ધારી ચાલી સીતા પ્રાણને વાળી.

સુખ સ્નેહ શોભા ગુણખાણ થઈ રામને જ્યારે જાણ
ચાલી બાગથી કે સુકુમારી અનુભૂતિ કરાવી ન્યારી

સ્નેહશાહી બનાવી ત્યારે મૃદુ પ્રાણના ચારુ ચિતારે
ધારી ભાવથી એને ભાલે કરી ચિત્રિત ચિત્તદીવાલે.

સીતા માત ભવાની મંદિરે આવી ભાવથી પગલે ધીરે,
વંદી ચરણકમળમાં માનાં કર્યા ભાવને વ્યક્ત મજાના.

જયજય ગિરિવરરાજકિશોરી, જય મહેશમુખચંદ્રચકોરી.
જય ગણપતિ-કાર્તિકની માત જગજનની વિદ્યુત ધૃતિ માત્ર.

આદિ મધ્ય તવ ના અવસાન, પ્રભાવથી સૌ વેદ અજાણ;

ભવભવ સ્થિતિ કરતી સંહાર વિશ્વમોહન સ્વૈરવિહાર.

સતી સ્ત્રીઓમાં માત તુજ થતી પ્રથમ ગણના,
સહસ્ર શેષ સરસ્વતી સમજે ના મહિમા.

અનંત મહિમાને શકે વર્ણવી નહીં તે
માનવ યત્ન કરે છતાં વર્ણવી શકે શે ?

સેવ્યાથી સ્નેહે તુજને શ્રદ્ધાથી ભરપૂર મને
સુલભ થાય છે ચારે ફળ, બની જાય જીવન ઉજ્જવળ.

ભજીને તારાં ચરણકમળ માનવ દેવ તથા મુનિવર
સુખી શાંત ને ધન્ય બને પુરારિપ્રિય વરદાયિની હે!

જાણે માત મનોરથ મારા, વસે સર્વ ઉરનગરે ન્યારા;
પ્રગટ કર્યાં ના એથી મેં, વદી જાનકી વંદીને.

વિનય પ્રેમવશ માત થઈ, કંઠે સરકી માળ રહી,
મંદ મધુર એ મૂર્તિ હસી આશિષને અર્પવા કશી.

માન્યો એને મહાપ્રસાદ કૃપાતણો મંગલ વરસાદ;
વચનને સુણી માતતણાં શમી ગયો સઘળો અવસાદ.

સીતા અર્પું આશીર્વાદ, મિથ્યા થશે ન મારી વાત,
મનોકામના પૂર્ણ થશે, નારદવચન સત્ય બનશે,

મન લાગ્યું જેમાં પ્રતિપળ મળશે શ્રેષ્ઠ તને તે વર.

મન જેમાં લાગી ગયું જેમાં સ્નેહ કરી
સ્વભાવસુંદર શ્યામ વર રહેશે તને મળી.

કૃપાસિંધુ સર્વજ્ઞ તે સ્નેહ શીલ જાણે,
સ્વલ્પ સમર્પણ સ્નેહનું અધિક કરી માને.

સખી સાથ સીતા પરમ પામી આશીર્વાદ.
હરખી મંગલ વરસતાં અનુગ્રહનો વરસાદ.

પૂજી ગૌરીને પછી પ્રેમે વારંવાર,
સીતા પ્રસન્ન ચિત્તથી ચાલી તરત બહાર.

સમજી સર્વપ્રકાર એ ગૌરીને અનુકૂળ,
પ્રગટયું સીતાના ઉરે ઉલ્લાસ તણું પૂર.

વામ અંગ ફરકી રહ્યું મંજુલ મંગલમૂળ,
ચિત્ત થયું સાર્થક થઈ ચાહમહીં ચકચૂર.

*

કરતા સીતાશોભા વખાણ ગુરુપાસ ગયા પ્રેમપ્રાણ;
રામે કૌશિકને બધું કહ્યું, સ્તોત્ર સ્વભાવિક રીતે વહ્યું.

હતો એમનો સરળ સ્વભાવ, વિશ્વામિત્રનો ગાઢ પ્રભાવ,
છળ સ્પર્શી શકતું ના કેમે, હતો અવિશ્વાસનો અભાવ.

પુષ્પો પામી કરીને પૂજા, હતા દેવ કોઈ ના દૂજા,
શુભાશીર્વાદ અર્પ્યા સ્નેહે જાણે કરુણા કરી હો મેહે.

મનોરથ સફળ સૌ થાવ, ગીત જીવનનું સુખે ગાવ;
રામ-લક્ષ્મણ આનંદ પામ્યા પામી શ્રેષ્ઠ એવો શિરપાવ.

કરી ભોજન મુનિવર જ્ઞાની લાગ્યા કહેવા કથાને પુરાણી;
થતાં શાંત ત્યાં સંધ્યાકાળ છૂટા પડ્યા બે રાજકુમાર.

પૂર્વે પ્રગટયો ચારુ ચંદ્ર એવો પ્રગટયો સીતામુખચંદ્ર,
રામ પેખી એને સુખ પામ્યા, શેષ સંકલ્પ સત્વર શામ્યા.

કર્થો મનમાં એમ વિચાર ચંદ્ર ચારુતાનો અવતાર
તોય સીતાના મુખના જેવો એને કેમ કરીને કહેવો !

જન્મ સિંધુમાં બંધુ વિષ મંદ દિને સકલંક
સીતામુખ સમતા કરે ચંદ્ર કેમ આ રંક ?

વધે ઘટે વિરહીને બાળે, દુઃખ અંતરને દે અકાળે,
રાહુ એને ગ્રસે ગ્રસે એમ પ્રેમી પ્રાણને અજ્ઞાની જેમ.

ચક્રવાકને શોક કરાવે, કમળોને દ્રોહથી ડરાવે,
ઘણા અવગુણ એનામાં એમ, જેમ સુગંધ વિનાનું હેમ,
પરિપૂર્ણ કહેવાય કેમ ?

વૈદેહીના વદનની ઉપમા આપું ચંદ્ર તને કવિતામાં,
અનુચિત કર્યાનો તો દોષ દીસે મુજને, કરીશ ન રોષ.

સીતાવદનની વર્ણવી કાંતિ આવી ગુરુ પાસે પામ્યા શાંતિ;
મુનિચરણે કરીને પ્રણામ આજ્ઞા પામી કર્યો વિશ્રામ.

જાગી ગયા પ્રગટતાં પ્રભાત, કહ્યું પ્રેમથી લક્ષ્મણ ભ્રાત,
ઊગ્યો પ્રાચીમાં પેલો અરૂણ દેતો પદ્મને લોકને સુખ.

ચક્રવાકને જીવન દેતો, વ્યથા વિયોગની હરી લેતો;
ત્યારે લક્ષ્મણે કોમળ વાણ કહી સાંભળો આપીને ધ્યાન.

અરૂણોદયથી કુમુદ સૌ પામ્યાં આ સંકોચ.
તારાગણના તેજનો ખૂટ્યો સઘળો કોશ.

એમ આગમનથી થયા રાજા સૌ ભયભીત,
તમારા ઉદયથી બન્યા નિર્બળ ને ચિંતીત.

નૃપનક્ષત્ર દે અજવાળું પણ ધનુનું ના ટાળે અંધારું;
રાત વીતતાં ચક્રવાક પદ્મ મધુકર પામે ઉલ્લાસ

ભક્ત પ્રેમી તમારા તેમ ધનુ તૂટતાં પામશે ક્ષેમ,
સુખસાગરે સ્નાન કરીને થશે ધન્ય છેવટે સપ્રેમ

સૂર્ય ઊગ્યો ટલ્યો અંધકાર, શ્રમ વિના પ્રગટ્યો પ્રકાશ,

ઉડુગણો અદૃશ્ય થયા છે, નભ નવું નવીન હવા છે.

સૂર્યે પ્રગટ બનીને તમારા દર્શાવ્યો છે પ્રતાપને ન્યારા;
મહિમા અન્ય રાજાને બતાવ્યો, વીરતાનો વિવાદ શમાવ્યો.

ધનુ તોડવાની પ્રક્રિયા તો માત્ર અભિનય છે મહિમાનો,
જેથી જગત તમોને જાણે સર્વશ્રેષ્ઠ બલિષ્ઠ પ્રમાણે.

સુણી લક્ષ્મણનાં વચનો એ કર્યું મંગલ મધુ સ્મિત રામે,
કરી સ્નાન ગુરુ પાસે આવ્યા, લાગ્યા આજ્ઞા પ્રમાણે કામે.

જનકે શતાનંદને ત્યારે મોકલ્યા મુનિ પાસે પ્યારે,
સુણી સંદેશ પામ્યા આનંદ વિશ્વામિત્ર તપસ્વીવંદ્ય.

શતાનંદના ચરણમાં રામે કર્યા પ્રણામ,
મુનિએ ત્યારે જનકનાં વચનો કહ્યાં તમામ.

*

20. સીતાના સ્વયંવરમાં

વિશ્વામિત્રે જનકના આમંત્રણ અનુસાર,
ધનુષયજ્ઞ જોવા કર્યા રઘુવરને તૈયાર.

કહ્યું લક્ષ્મણે આપનો અનુગ્રહ જેના પર,
તેને યશ શકશે મળી ભલે હો સ્વયંવર.

મુનિઓ પામી હર્ષ સૌ આપી આશીર્વાદ,
રામસાથ ચાલ્યા પછી જોવા કૃપાપ્રસાદ.

રંગભૂમિ પર રામ ને લક્ષ્મણને લાવ્યા,
મળતાં એવી માહિતી નગરજનો આવ્યા.

ગૌણ ગણી ગૃહકાર્યને જોવા લક્ષ્મણ રામ
આબાલવૃદ્ધ ઊમટયાં નેહથકી નિષ્કામ.

દેખી ભારે ભીડને શુચિ સેવક જનકે
કહ્યા પ્રમાણે આપવા લાગ્યા આસનને.

મૃદુ વિનીત વચનો વિવિધ પરિચારકે વદી
સમુચિત સ્થાને સર્વનો કર્યો પ્રબંધ પછી.

આવ્યા બંને રાજકુમાર રૂપ તેમ ગુણના ભંડાર,
મનોહર હતાં ખૂબ શરીર, સુદર્શન હતા બંને વીર.

તારામંડળ વચ્ચે બે પૂર્ણ ચંદ્ર પ્રગટેલ નભે
સોહી સુંદર એમ રહ્યા નૃપતિમંડળની મધ્યે.
જેની રહી ભાવના જેમ પ્રભુમૂર્તિ દેખાઇ તેમ.

જોયું નૃપે મહારણધીર વીરરસે કે ધર્યું શરીર,
ડર્યા કુટિલ નૃપ દેખી રામ, મૂર્તિ ભયાનક લાગી શ્યામ.

અસુરો છળથી વેશ ધરી નૃપતિતણો જે રહ્યા ભળી
પ્રગટ તેમને કાળસમા દેખાયા રઘુવીર મહા.

નગરજનોએ માનવજાત અલંકારશા બંને ભ્રાત
વરસાવી સુખશાંતિ રહ્યા જોયા ભવ્ય સ્વયંવરમાં.

નારી હર્ષાન્વિત બની નિજ મતિ રુચિ અનુસાર
જોવા લાગી મૂર્તિમાં પ્રગટેલો શૃંગાર

અનુપમ સોહી હો રહ્યો એવો કરી વિચાર;
દૃષ્ટિથી પામી નહીં માધુર્યતણો પાર.

વિદ્વાનોએ વિરાટરૂપ પ્રભુને પેખ્યા દિવ્યસ્વરૂપ,
બહુ મુખ કર પગ લોચન શીશ વર્ણવેલ વેદમહીં ઇશ.
જનકતણા પરિવારે તેમ પ્રિય કોઇક સ્વજનની જેમ.

જનકસહિત જોતી રાણી નિજ શિશુની જેમ જ શાણી.
પ્રીતિ વખાણી જાય નહીં, રાગે હૃદય રહેલું વહી.

રીતિ કથાય ન પ્રીતિતણી પ્રાણમહીં જે હોય વણી.

પરમ તત્વમય સહજ પ્રકાશ શાંત શુદ્ધ સમ દિવ્ય અગાધ
યોગીજને નિહાળ્યા એમ મૂલાધાર જગતના જેમ.

હરિભક્તોએ ઇષ્ટ સ્વરૂપ જોયું સુખદ પ્રશાંત અનૂપ,
સીતાનો સુખસ્નેહભર્યો ભાવ જાય કેમ ન કહ્યો.

અનુભવે છતાં કેમ કહે; કવિજન રહસ્ય કેમ લહે.
અવર્ણનીય અગોચર જે સ્વરમાં કોણ સમાવે તે ?

હતો જેમનો જેવો ભાવ પેખ્યા એવા કોશલરાવ.
દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ કહી, બની વાત એ સત્ય રહી.

રાજ્યા રાજસમાજમાં કોશલરાજ કિશોર
સુંદર શ્યામલ ગૌર તન, વિશ્વલોચન ચોર.

સહજ મનોહર મૂર્તિ બે, કોટિ કામની ઉપમા દે
તોપણ લાગે તુચ્છ ખરે એવા લાવણ્યભર્યા એ.

શરદપૂનમના ચંદ્રથકી વદન ચારુ રસપૂર્ણ અતિ;
નીરજ નયન ગમે મનને, સમતા કરી શકે ન મતિ.

દૃષ્ટિ દિવ્ય ને મધુર ખરે કામદેવનું હૈયું હરે,
હૃદયને રુચે શાંતિ ધરે, વર્ણન એનું કોણ કરે?

મુદ્દ કપોલ શ્રુતિ કુંડલ લોલ, ચિબુક અધર સુંદર મધુ બોલ.
ચારુ ચંદ્રકિરણોથી હાસ, ભ્રમર નાસિકા મનહર ખાસ.
તિલક કળાત્મક ભાલ વિશાળ, આકર્ષક અલિગણથી વાળ.

મુકુટ મસ્તકે પુષ્પકળી એની વચ્ચે સરસ ધરી;
ગરદન પર ત્રણ રેખ જણાય, ત્રિભુવનનું સૌન્દર્ય પમાય.

કંઠે મૌક્ટિક માળ ને સોહે તુલસી હાર,
સિંહસમા ઊભા રહ્યા બલનિધિ બાહુ વિશાળ.

પીતાંબર કટિ પર ભાથું કરમાં બાણધનુષ પાછું;
નખથી શિખા સુધી સૌ અંગ સુંદર ધારે ઓર જ રંગ.

જનતા જોઈ સુખી થઈ, એકાગ્ર બની આંખ ગઈ;
થયો જનકને હર્ષ અપાર, મુનિપદ ગ્રહ્યા પુનિત તત્કાળ.

સવિનય કથા સમસ્ત કહી રાજાએ પરિતોષ લહી.
રંગભૂમિ પ્રતિ કર્યું પ્રયાણ રામ-લક્ષ્મણે ખેચ્યું ધ્યાન.

મુનિને સ્થાન બતાવ્યું સમસ્ત, બન્યા લોક જોવામાં વ્યસ્ત.
જ્યાં પણ જતા બે રાજકુમાર વિસ્મય સૌને થતો અપાર.

અભિમુખ સૌએ જોયા રામ મર્મ ન સમજ્યા કિન્તુ તમામ.
રંગભૂમિની રચના રમ્ય, આનંદ કર્યો પ્રગટ અદમ્ય
વિશ્વામિત્રે વદતાં એમ, માન્યું જનકે સુણતાં ક્ષેમ.

સર્વ મંચથી સુંદર ઉજ્જવળ મંચ વિશાળ
બેસાડયા ત્યાં બંધુને મહિપાલે મુનિ સાથ.

*

પ્રભુ પેખી બધા નૃપ હાર્યા જેમ પૂર્ણેન્દુ પ્રગટયે તારા;
સૌના મનમાં થયો વિશ્વાસ થશે સફળ ન આપણી આશ,
ધનુ તોડશે રાઘવ સાચે, ચિત્ત ભ્રમણામાં ના રાચે.

રઘુનંદન કંઠમાં માળા સીતા સ્નેહે આરોપશે ન્યારા
શિવધનુષ તૂટયા પહેલાં, માનો મારાં વચનો કહેલાં.

યશ વીર્ય ને તેજ પ્રતાપ ખોઈ ભોગવતાં અભિશાપ
લઈ મનના મનોરથ મનમાં ચાલો પોત પોતાના ધરમાં.

અવિવેકી અજ્ઞાની માની હસી બોલ્યા બીજા નૃપ વાણી,
ધનુ તોડે કોઈ કરી ચાહ તોય કઠિન ખરે જ વિવાહ,
ધનુ તોડયા વિના સુકુમારી પામી કોણ શકે તો ન્યારી.

હોય કાળ ન કેમ કરાળ સીતા માટે કરીશું ના વાર,
યુદ્ધે જીતી લઈશું એને સુકુમારી વરીશું કેમે.

ધર્મપ્રેમી પ્રભુભક્ત શાણા, સુણી શબ્દોના તાણાવાણા,
લાગ્યા હસવા રાજવી અન્ય બોલી વચનો ધન્ય ધન્ય.

દર્પ દૂર નૃપનો કરી કરશે રામ વિવાહ,

દશરથસુતને જીતવા કોનામાં ઉત્સાહ.

આત્મશ્લાઘામાં મિથ્યા મરો મા, સ્ત્રી સીતાને સામાન્ય ગણો ના;
મનના મોલ્કે ભૂખ ના ભાગે, ઘટે પાણી પીવું તૃષા જાગ્યે.

જગદંબા જાનકીને જાણો, રામ જગતપિતા પરમાણો,
ભરી લોચન નેહે નિહાળો, ભ્રમ ક્લેશ અશાંતિને ટાળો.

બંધુ સુખદ સદગુણભંડાર બંને શિવના ઉરે વસનાર;
વાળ વાંકો શકે કોણ કરી, ભાગ્ય એમને ગયું વરી.

છોડી સુધાસમુદ્ર સમીપ કરી મૃગ મરીચિકા પ્રીત
દોડી શાને મરો જલ કાજે, બુદ્ધિમાનને એવું ના છાજે.

અમે જીવનનું ફળ પામ્યા, ક્લેશ દર્શનથી સર્વ શામ્યા;
અનુરાગભર્યા ભૂપ એમ બોલી જોવાને લાગ્યા સપ્તેમ
રઘુનંદનરૂપ અનૂપ તૃપ્તિ પામ્યા ના દેખી સ્વરૂપ.

દેવ વિરાજી વ્યોમ વિમાને જોતાં વારીવારીને જાણે
ગીત ગાઇ કરે પુષ્પવૃષ્ટિ; દીસે સાર્થક સઘળી સૃષ્ટિ.

સુયોગ્ય અવસર સમજતાં સીતાને જનકે
તેડી સાદર લાવવા કહ્યું પ્રસન્ન મને.

*

સીતાશોભા ન જાય વખાણી, લાગે સીમિત વૈખરી વાણી,

દિવ્ય રૂપને ગુણની ખાણ જગદંબિકા એ જગપ્રાણ.

ઉપમા સર્વ મને લઘુ લાગે પ્રાકૃત સ્ત્રીને અપાતી રાગે,
અંગને જ મહત્વનું માને જે ના આતમને પણ જાણે.

એવી સીતાને આપી ઉપમા પડે કુકવિ કો અપયશમાં;
કથી યુવતી સુંદર એવી જેને ઉપમા સીતાની દેવી ?

સરસ્વતીદેવી છે વાચાળ, પાર્વતી છે સુંદરતા સાર
કિન્તુ એમનું અર્ધ શરીર અર્ધ શરીરમાં વસે શિવ.

રતિ પતિને તનુ વિણ જાણી કહે દુઃખી મહાહાનિ માની;
વિપ્ર વારુણી બાંધવ જેના સુખી દીસે રમા મને તે ના;
એને વૈદેહી જેવી ના જાણું કેવી રીતે અધિક તો માનું ?

સૌન્દર્યની સુધાનો હો સિંધુ, ફૂર્મ પરમ સુંદર હો વિષ્ણુ
મંદરાચલ હોય શૃંગાર રજ્જુ સૌન્દર્યનું કદીકાળ,

કરે કંદર્પ મંથન પોતે, બધી શક્તિઓ દેવી જોતે,
એથી પ્રગટે લક્ષ્મીદેવી સુખસૌન્દર્યના મૂળ જેવી.

તોપણ કવિ સીતાસમી એને ના કહેશે,
સીતા વિશેષ સુંદરી એનાથી રહેશે.

સીતા સાથ સખીરી શાણી ચાલી મનહર વદતી વાણી;

સુંદર સાડી સુભગ શરીરે, જગજનની ચાલે ધીરે.

શોભા અતુલિત અનુપમ એવી પૃથ્વીપટ પર પ્રગટી દેવી;
અંગપ્રત્યંગે આભૂષણ, નવ દેખાય કોઈ દૂષણ.

રંગભૂમિમાં સીતા પધારી, જોઈ રૂપ મોહ્યાં નરનારી;
બન્યાં દર્શનમાત્રથી મુગ્ધ, બન્યાં કોઈક શુદ્ધ પ્રબુદ્ધ.

દેવતાએ વાદ્યોને વગાડ્યાં, ગીત અપ્સરાઓએ જગાડ્યા;
પુષ્પવૃષ્ટિ કરીને પ્રેમે ભક્તિભાવ દર્શાવ્યો કેમે.

સોહે હાથમહીં જયમાળા આંખે ગંગાયમુનાની ધારા;
જોવા લાગ્યા બનીને ચકિત, સૌએ વિચાર્યું સૌને ઘટિત.

સીતા ચકિતચિત્તે લાગી જોવા રામને જોઈને ભાન ખોવા;
મુનિ પાસ વિરાજેલા જોયા, ભાવો પ્રેમરસે બધા ધોયા.
જૂનો જાણે ખજાનો લાધ્યો, સ્થિર નેત્ર થયાં, સ્નેહ વાધ્યો.

ગુરુની ઉપસ્થિતિ વળી જનસમાજ સુવિશાળ,
જોઈ સીતાને થયો પણ સંકોચ લગાર.

રઘુવરને રાખી હૃદય સખી તરફ જોયું,
લાગ્યું સીતાને કશું જાણે કે ખોયું.

રઘુનંદનનું રૂપ ને સીતાનું લાવણ્ય

સ્તબ્ધ બની પેખી રહ્યાં નરનારી સૌ ધન્ય.

વિચારે છતાં ભાવને કથતાં સંકોચાય,
વિનય વિધાતાને કરે માની એ જ ઉપાય.

વિધિ, તમે જ જલદી હરો જડતા જનકતણી
અર્પો સન્મતિ એમને અનુગ્રહથી ઘણી

વિચાર્યા વિના જે થકી તજે પ્રતિજ્ઞા રાજ,
વિવાહ સીતા-રામનો કરે ઉમંગે આજ.

વખાણશે સર્વે વળી સૌને એ ગમશે,
હઠાગ્રહ કર્યાથી હૃદય વ્યર્થ સદા બળશે.

પ્રતીતિ સૌને છે થઈ સુયોગ્ય વર છે આ,
રામ શ્યામસુંદર વિના કોઈ ઉત્તમ ના.

બોલાવ્યા બંદીજનો જનકે પછી સપ્રેમ,
પ્રતિજ્ઞા કરી યાદ ને યાદ કરાવ્યો નેમ.

બંદીજન બોલ્યા વચન સુણો સકળ મહિપાલ,
પ્રતિજ્ઞા કહીએ અમે ભુજા પ્રસારી વિશાળ.

*

નૃપભુજબળ ચંદ્ર છે ચારુ, ધનુ શંકરકેરું રાહુ,
એ છે ભારે પ્રબળ કઠોર, જામે દર્શક ચારે કોર.

રાવણ બાણાસુર સમા વીર આવ્યા ધનુષ પાસે અધીર,
જોતાંવેંત એને ગયા પાછા સ્પર્શવાની કરી ના આશા.

શિવધનુષ્ય આજે કઠોર તોડી દેશે કરીને શોર
ત્રિભુવનના વિજયી એને સીતા વરશે સત્વર સ્નેહે.

વીરતાના અભિમાની ભૂપ સુણી શબ્દો રહ્યા ના ચૂપ;
ઊઠ્યા કમર કસી અકળાઇ ઇષ્ટદેવને શીશ નમાવી.

આવી આવેશમાં ધનુ જોયું એને ઉઠાવવા બળ ખોયું,
તોય હાલી શક્યું ના અલ્પ, એની શક્તિ હતી ના સ્વલ્પ.

વિવેકવાન ગયા નહીં ધનુષ્યની પાસે;
શરમાઇ ચાલ્યા ગયા આવેલા આશે.

વીરોનું બળ પામતાં અધિકાધિક ભારે
થતું ગયું ધનુ શંભુનું, કોણ કહો ધારે ?

દસ સહસ્ર લાગ્યા ભૂપ એકસાથ ઊચકવા ધનુષ,
તોય હાલી શક્યું ના એમ કામી વચને સતી મન જેમ.

સર્વે નૃપનો થયો ઉપહાસ જેમ વૈરાગ્ય વગર સંન્યાસ,
કીર્તિ વીરતા ને જય ભારી ગયા ધનુષના હાથે હારી

થયા નિસ્તેજ હારેલા રાજ બેઠા પોતપોતાને સમાજ;

દેખી સૌને જનક અકળાયા, મુખે નૈરાશ્યના શબ્દ આવ્યા.

દ્વીપ દ્વીપના ભૂપતિ આવ્યા સુણી મારી પવિત્ર પ્રતિજ્ઞા,
આવ્યા દેવ ને દાનવ ધરી તન માનવનાં વીર વળી.

તોય ધનુષને તોડતાં વિજયશ્રી વરતાં
રાજકુમારી કીર્તિને મનપસંદ વરતાં

સાર્થક જીવન શૌર્યથી કરવાને કોઈ
વિરંચિએ જાણે ઘડ્યો વીર નથી જોઈ.

લાભ ગમે કોને નહીં આવો મેળવવો,
તોય કરે સંધાન ના એવો વીર મળ્યો.

તોડવાતણી વાત તો ધનુને દૂર રહી,
હઠાવી શક્યું ભૂમિથી કો તિલમાત્ર નહીં.

અભિમાની કોઈ બની હવે ન કરશો ક્રોધ,
વીરહીન પૃથ્વી થઈ થયો છે મને બોધ.

આશાને છોડી હવે ગૃહપતિ થાવ વિદાય,
લખ્યો વિધાતાએ નથી સીતાતણો વિવાહ.

પ્રતિજ્ઞા તજું તો પછી થાય સુકૃતનો નાશ,
વૈદેહી અવિવાહિતા રહે એ જ છે આશ.

પ્રતિજ્ઞા કરી પ્રથમથી હાંસીપાત્ર ના થાત
વીરહીન ધરતી બની જો હું જાણી જાત.

શબ્દ જનકના સાંભળી દુઃખી બન્યાં નરનાર;
લક્ષ્મણના મનમાં રહ્યો રોષતણો ના પાર.

ભૂકુટિ બની વાંકી થયાં લોચન ક્રોધે લાલ,
હોઠ રહ્યા ફરકી ઉભય નીરખીને મહિપાલ.

રઘુનંદનની ભીતિથી શાંત પડેલી વાણ,
વાગ્યાં વચન પરંતુ એ સુતીક્ષણ જાણે બાણ.

રઘુનંદનના ચરણમાં મસ્તકને નામી
બોલ્યા લક્ષ્મણ વીરતાભર નિર્ભય વાણી.

રઘુવંશી સભામાં જે હોય એમાં આવું કહે ના કોય;
રઘુકુળમણિ રામને જાણી વદ્યા જનક અનુચિત વાણી.

સુણો રઘુકુળપંકજભાણ, કહું સહજ છોડી અભિમાન,
અનુશાસન હોય તમારું જગ કંદુક જેમ ઉઠાવું.

ફોડી નાખું કાયા ઘટ જેમ, મેરુગિરિને તોડું તુરી જેમ,
પ્રભુ તમારા પ્રતાપની પાસ જીર્ણ પિનાકનો શો હિસાબ.

આપો આદેશ કરું કૌતુક એમાં થાય કશી ના ચૂક,

પદ્મનાભની પેઠે ચઢાવી દોડું ચાપને આજ ઉઠાવી.

તમારી કૃપાથી જઉં સો યોજનપર્યંત
બિલાડીટોપ સમાન ને ધનુ તોડું ભગવંત.

એમ કરું ના તો કરું શપથ લઈને હું
ધનુષબાણને હાથમાં સ્વપ્ને પણ ન ગ્રહું.

બોલ્યા લક્ષ્મણ સકોપ વાણ, કંપ્યો પૃથ્વીતણો એથી પ્રાણ,
ડોલ્યા દિગ્ગજ, સઘળા લોક બન્યા ભયભીત ધારતાં શોક.

સીતા હર્ષ પામી નવ આશે, મિથિલાપતિ ન્હાયા હુલાસે,
થયો એમને સહજ સંકોચ, શક્યા સમજી લક્ષ્મણનો રોષ..

વિશ્વામિત્ર ઋષિમુનિ રામ થયા પ્રસન્ન આત્મારામ;
રામે લક્ષ્મણને સંકેતે શાંત પાડી બેસાડ્યા પ્રેમે.

વિશ્વામિત્રે સમય શુભ જાણી કહી સ્નેહછલેલી વાણી,
રામ ઊઠો ને તોડો ચાપ હરો જનકનો સંતાપ.

ગુરુવચન સુણીને રામ ઊઠી સાદર કરતાં પ્રણામ
હર્ષશોક ઉભયથી મુક્ત ચાલ્યા સિંહસમાન સતૃપ્ત.

મંચરૂપી ઉદયાચલે પ્રગટયા સૂરજ રામ
વિકસ્યાં સંતસરોજ, અલિ બન્યાં નેત્ર કૃતકામ.

*

21. ધનુષ્યનો વિજય

ગઇ નૃપની આશાનિશા નાસી, શક્યા શબ્દતારા ના પ્રકાશી;
માની મહિપક્રુમુદ કરમાયાં, શઠ ભૂપ ઉલૂક લપાયાં.

થયા શોકરહિત મુનિ દેવ ચક્રવાકસમા કરી સેવ
પુષ્પોને વરસાવી પ્રેમે, રાગ રોકી શકાયો ના કેમે.

ગુરુચરણોમાં પ્રણમી પ્રેમે ધનુ તોડવાની પછી નેમે
રામે માગ્યો મુનિઓનો આદેશ, ચાલ્યા શૌર્યનો ધારી આવેશ.

મત્તમંજુ કુંજરચાલે ચાલ્યા, હૈયાં દર્શકકેરાં હાલ્યાં;
સુખ પામ્યાં સઘળાં નરનારી, તન રોમાંચથી થયાં ભારી.

દેવ પિતૃને કરતાં પ્રણામ કર્યું સુકૃત સ્મરણ સકામ,
હોય પુણ્યપ્રભાવ અમારો, આવ્યો અવસર તો આ ન્યારો,
ધનુ ગણેશ ! શંકરકેરું તોડો રામ તો શીઘ્ર અનેરું.

સ્નેહે નીરખી રામને સીતામાતાએ
સખીવૃંદ બોલાવતાં કહ્યું આર્ત હૃદયે.

કહેવાય હિતૈષી જેઓ બની બેઠા કૌતુકપ્રિય તેઓ;
કોઇ વિશ્વામિત્રને કહે ના હઠ કરવી આવી ઘટે ના.

રામ બાળક રાજકુમાર કેમ સમજે ધનુષ્યનો સાર;

બાણાસુરે રાવણે ના સ્પર્શ કર્યો જેને, રાજાઓનો દર્પ
જેણે દૂર કર્યો તેને રામ તોડી પૂર્ણ કરે કેમ કામ ?

રાજહંસનું નાનું બાળ મંદરાચળ શે કરે પાર ?
મતિ ભૂપની મંદ પડી છે, ગતિ વિધિની અગમ્ય બની છે.

ત્યારે બોલી સખી એક રાણી ! તેજસ્વીની શક્તિ ના નાની;
ક્યાં અગસ્ત્ય ને સિંધુ અપાર છતાં યશ ફેલાયો સંસાર,
શોષી એમણે લીધો એને, સુણી અચરજ થયા ના કેમે.

રવિમંડળ લઘુ દેખાય તોય સામાન્ય ના કહેવાય,
એના થતાં ઉદય વિસ્તાર હઠે ત્રિભુવનનો અંધાર.

મંત્ર પરમ લઘુ વશ છતાં કરતો વશ સઘળા
અંકુશ મત્ત ગજેન્દ્રની મુક્તિને હરતો.

કામે કુસુમનાં ધનુષબાણ લઈ ત્રિભુવનનો હર્યો પ્રાણ,
એમ સમજીને સંશય છોડો, ધનુ તૂટશે વિશ્વાસ જોડો.

સુણી શબ્દોને થઈ પ્રતીતિ મટયો ખેદ ને વાધી પ્રીતિ;
દેખી રામને સીતાએ ત્યારે કરી પ્રાર્થના ભયભીત પ્રાણે.

રહી સીતા દેવોને મનાવી બનો પ્રસન્ન શંભુભવાની !
સેવા સફળ તમારી કરો ધનુષ્યની ગુરુતા હરો.

વરદાયક ગણપતિ દેવ, કરી સ્નેહે તમારી સેવ,
સુણી પ્રાર્થના સત્વર મારી હરો ભાર ધનુષનો ભારી.

રઘુવર તનને પેખતાં પ્રાર્થતી ધરી ધીર,
ભરી લોચને પ્રેમજલ પુલકાવતી શરીર.

શોભા રામની આંખે ભરીને પણ પિતાનું યાદ કરીને,
થયો સીતાના મનમાં ક્ષોભ, લાગ્યો પ્રાણને કેવો લોભ;

લાગી હઠ કઠોર પિતાની લાભહાનિને સમજ્યા વિનાની.
કોઈ મંત્રી સલાહ ના આપે, ભયને લીધે ભ્રાંતિ ના કાપે;
વિદ્વાનોની સભામાં આવું થાય અનુચિત નિંદા નઠારું.

ધનુ કુલિશચક્રી ક્યાં કઠોર, મૃદુ ગાત્ર ક્યાં શ્યામ કિશોર,
કેમ ધીરજ હૃદયે ધારું કેમ ભીતિ કે સંશય ટાળું;
શિરીષ પુષ્પ પાંખડીએ હીરો વીંધે કેમ મળીને વીરો ?

શંભુચાપ તારો જ આધાર, હવે વરસ કૃપાતણી ધાર,
તારી જડતાને જન પર નાખી રઘુવીરને લક્ષમાં રાખી
બન છેક જ હલકું આજે મારી પ્રાર્થના સુણવી છાજે.

કર્યો સીતાએ સંતાપ, થતી ઉરમાં અશાંતિ અમાપ,
જતી નિમિષ સો યુગ જેવી બની દશા દયનીય એવી.

જોતી ધરતી તરફ ને જોતી રામ વળી,

ચંચળ સીતાનાં નયન લોલ રહેલ ફરી,

વિધુમંડળના પાત્રમાં કામદેવનાં બે
મીન હોય ખેલી રહ્યાં એવાં લાગ્યાં એ.

*

વાણીરૂપી ભ્રમરીને મુખકમળે પકડી,
દેખીને લજ્જા નિશા મુખમાં એ અટકી.

અશ્રુ આંખનાં આંખના ખૂણામાં જ રહ્યાં
જેમ સુવર્ણ કૃપણતણું ના વપરાય જરા.

વ્યાકુળતા વધતાં થયો સીતાને સંકોચ,
ઘૈર્ય ધરી વિશ્વાસથી પ્રગટાવ્યો સંતોષ.

તનમનવચને પણ હશે મારું જો સાચું
ચરણસરોજે રામના મન મુજ હો રાચ્યું

સર્વહૃદયવાસી સદા કરશે તો ભગવાન
મુજને દાસી રામની જાણીને મુજ પ્રાણ.

જેને જે પર સત્ય સનેહે, મળે તેને તે નિસ્સંદેહ.

રામને નિહાળી કર્યું તન પ્રેમે અર્પણ,
જાણી રામ ગયા બધું દેખી મુખદર્પણ.

ગરુડ નાના સર્પ પર દૃષ્ટિપાત કરે
તેમ એમણે ધનુષ પ્રતિ જોયું એ જ પળે.

રઘુકુળમણિને લક્ષ્મણે નિહાળતા કોદંડ
દેખી આવેશે કહ્યું દબાવતાં બ્રહ્માંડ.

દશિકુંજર હે કમઠ હે વરાહ તેમજ શેષ
ધરતીને ધીરજ ધરી ધારો બળે અશેષ

જેથી હાલે તે નહીં વચન સુણો મારાં,
શિવધનુષ્યને તોડવા રામ ચહે ન્યારાં.

*

રામ ચાપ સમીપ પધાર્યા ત્યારે દર્શકે દેવ સંભાર્યા,
પુણ્યકર્મ કર્યા નિજ યાદ, ટળી ગયો સૌનો અવસાદ.

શંકા સૌની સૌનું અજ્ઞાન, મહીપતિતણું અભિમાન
ગોર દેવતાકેરો ગર્વ, કલૈબ્ય ઋષિમુનિઓનું સર્વ,

જનકનો બધો પશ્ચાત્તાપ, વિપરીત વૈદેહી વિષાદ,
વળી દારુણ દુઃખ દાવાનળ રાજરાણી વ્યથા વડવાનળ,

સર્વ નૌકા શંકરધનુ કેરી પામી નિશ્ચિતતાને અનેરી
જઈ એની ઉપર વિરાજ્યાં, રઘુવરને નિહાળી લાજ્યાં.

રામશક્તિસાગરનો પાર બેઠાં પામવા કરી નિરધાર

કિન્તુ સફળ થયાં ના કોઈ શક્યાં નાવિકને ના જોઈ.

ચિત્રાંકિતશા દર્શકો દેખી રામ રહ્યાં;
સીતા વ્યાકુળ દેખતાં રઘુવર આર્ત થયા.

દેખી સીતાને વ્યાકુળ ખૂબ ક્ષણ કલ્પશી વીતી અખૂટ;
મરે વારિ વિના જો તૃષાર્ત પછી મળતાં શું સુધાતડાગ !

કૃષિ સુકાયે શું વરસાદ, કાળ વીત્યે શું પશ્ચાત્તાપ;
એવું સમજી સીતા પ્રતિ જોયું, પ્રીતિ પેખી અધિક મન મોહ્યું.

કર્યા ગુરુને પ્રણામ મનોમન, ધનુને ઉપાડી લીધું તત્ક્ષણ;
ચાપ ચપલાની પેઠે ચમક્યું વ્યોમે તેજમંડળશું દમક્યું.

લીધું સાંધ્યું ખેચ્યું ચાપ સર્વ એથી રહ્યા અજ્ઞાત;
રામ ઊભા રહેલા જોયા, દર્શકોનાં મધુર મન મોહ્યાં.

રામે ચાપને વચ્ચેથી તોડ્યું, જાણે શસ્ત્ર સંહારક છોડ્યું
એવો સઘળો થઈ રહ્યો શોર ભય પેદા કરીને કઠોર.

છંદ

એના કઠોર અવાજથી લાગી ધરિત્રી હાલવા,
અશ્વો સૂરજના માર્ગ મૂકી વિપથ લાગ્યા ચાલવા;
ખળભલ્યું જગ, હાથી દિશાના સર્વ ચિત્કારી કહ્યા,
સુર અસુર મુનિએ શ્રવણ બંધ કર્યા, જન પડ્યા ભ્રાંતિમાં.

સૌને પ્રતીતિ થઈ ગઈ કે ચાપ તોડયું રઘુવરે
ત્યારે કર્યા જયકાર સૌએ દિવ્ય અભિનંદન સ્વરે.

શંકરચાપ જહાજ, રામ બાહુબળ સાગર,
ડૂબ્યો સકળ સમાજ ચઢ્યો પ્રથમ જે મોહવશ.

નાખ્યા ધરતી પર અનુખંડ, થયો હર્ષ દર્શકને અનંત;
કૌશિકરૂપી પયોનિધિ પાવન પ્રેમવારિ પ્રમત્ત સુહાવન,

પેખી પૂર્ણેન્દુ જેવા રામ ચિત્તાકર્ષક ને ધનશ્યામ
વીચિમાળશાં થયા રોમાંચ, એના ભાગ્યને આવી ના આંચ.

વાગ્યાં વાદ્ય વ્યોમે બધું જોઈ, નાચી દેવાંગના સૂઘ ખોઈ,
સિદ્ધ મુનિવર બ્રહ્માદિ દેવ કરવા લાગ્યા સ્તવન સ્વયમેવ;

આશીર્વાદ સહિત મધુરંગી પુષ્પ વરસાવ્યાં માળાઓ તેમ.
ગીત કિન્નરે મધુમય ગાયાં, સુખી સૌ કોઈ સુખમાં નહાયાં.

બધે વ્યાપી રહ્યો જયકાર ધનુભંગના સ્વરથી અપાર;
કહેવા લાગ્યાં મુદિત નરનારી રામે તોડયું શંકરધનુ ભારી.

બંદી માગધ સૂત ગણ વદ્યા બિરદ મતિધાર;
ન્યોછાવર સૌએ કર્યા હયગય ધન મણિ ચીર.

*

ઝાંઝ પખાજ ઢોલ ને શંખ, શરણાઈ નગારાં મૃદંગ,

વાઘ વિવિધ રસાત્મક વાગ્યાં, ગીત સુંદરીએ મધુ ગાયાં.

સખી સહિત આનંદી રાણી સૂકા ધાને પડે જેમ પાણી;
રાજા શોક તજી સુખ પામ્યા, તર્કવિતર્ક સર્વ વિરામ્યા;
તરતાં શ્રમિત થયેલા કોઈ જેમ આધાર ભૂમિનો જોઈ.

બન્યા નિસ્તેજ સઘળા ભૂપ દીપ દિવસે થતા જેમ ચૂપ.
મુખ સીતાનું વર્ણવું કેમ, સ્વાતિજળ પામી ચાતકી જેમ.

પેખે ચંદ્રને જેમ ચક્રોર પેખે લક્ષ્મણ ભાવવિભોર
તેમ રામને દિવ્ય કિશોર, ધનભંડારને જેમ ચોર.

શતાનંદ આદેશથી વૈદેહી ચાલી,
રામ તરફ અભિનવ રસે ઉમંગમાં મ્હાલી.

સંગ સખી સુંદર ચતુર ગાતી મંગલ ગાન;
અપાર શોભા અંગની બાલસિંહની ચાલ.

સખી સાથ સીતા સોહે કેવી શોભા મધ્ય મહાશોભા જેવી,
કરસરોજમાં જયમાળા એમાં વિશ્વવિજયની ધારા.

તન સંકોચ મનમાં આહલાદ ગુપ્ત પ્રાણમાં પ્રેમપ્રસાદ,
કોઈ જાણી શક્યું ના એને; ભર્યા પગલાં સીતાએ કેમે.

જઈ સમીપ રામને જોયા, રોમેરોમ એવાં તો મોઢ્યાં

હાલી કે ના શકાયું લેશ ચિત્રાંકિત જેવી કોઈ રેખ.

કહ્યું સમજુ સખીએ જ્યારે જયમાલા આરોપવા ત્યારે
બંને હાથથી કર્યો પ્રયાસ, મળી સફળતા ના ખાસ.

નાળ સાથ બે કમળ જેમ ચંદ્રને માળ દેતાં હો તેમ
બંને હાથ સીતાના સોહ્યા, સખીએ ગીતના સ્વર છોડ્યા.

ત્યારે રઘુવરકંઠમાં આરોપી જયમાળ,
પુષ્પવૃષ્ટિ દેવે કરી કરતાં જયજયકાર.

શરમાયા સૌ રાજવી સૂર્ય નિહાળી જેમ,
લજ્જા પામી કુમુદગણ સંકોચાયે તેમ.

*

વાગ્યા સઘળે વાદ્ય અપાર, પ્રસન્નતાનો રહ્યો ન પાર,
શઠનાં અંતર થયાં ઉદાસ, પરંતુ જે પામેલ પ્રકાશ

સુરનર કિન્નર નાગ મુનીશ જય જય જય પ્રભુ કરુણાધીશ
બોલી પામી પ્રેમપ્રસાદ અર્પી રહ્યા શુભાશીર્વાદ.

નૃત્યગાન કરવા લાગી દેવાંગના સકળ રાગી
અર્પણ કરતાં પાવન પુષ્પ વ્યકત કરી આનંદ અનૂપ.
પંડિત બોલ્યા વેદધ્વનિ બંદી બિરદાવલી ઘણી.

પૃથ્વી સ્વર્ગ તથા પાતાળ બ્રહ્માંડમહીં શીઘ્ર વિશાળ

એ પ્રસંગનો થયો પ્રસાર પલટાયો જાણે કે કાળ.
નરનારીએ કરી આરતી કર્યાં દાન બનતાં સમુદાર.

સુંદરતા તેમજ શૃંગાર થયાં એકઠાં કરતાં પ્યાર
જોડી રામ તથા સીતાની સોદે એવી સુખદ રસાળ.

ગૌતમનારીને સ્મરી ચરણસ્પર્શ ન કર્યો
કથા સાંભળી મુક્તિની ભયનો ભાવ ભર્યો.

રઘુનંદન મનમાં હસ્યા સીતાની ત્યારે
પ્રીત પૂર્ણ નિર્દોષતા વિચારતાં ભારે.

કુર મલિન-મન રાજવી સીતાને જોઈ,
અભિલાષા કરતાં થયા ક્રોધભર્યા ક્રોઈ.

બખ્તર પહેરી મંદગતિ એ સઘળાય અભાગ
કરવા માડ્યા મત્તશા જેમતેમ બકવાદ.

ક્રોઈ બોલ્યા તરત કે સીતાને પકડી
રાખો રાજકુમારને બંધનમાં ઝકડી.

ધનુષ તોડવાથી કશો હેતુ નહીં સરશે,
રાજકુમારીને સુખે કોણ વરી શકશે ?

જનક સહાયક જો બને તેને પણ જીતો.

સજ્જન એ સુણતાં વદ્યા, ંડ પૂર્ણ ંદીધો

તમે છતાં શરમાવ ના, લજ્જા પામી લાજ;
તમારાથકી યશ નહીં પામે રાજસમાજ.

બળ પ્રતાપ ને વીરતા પ્રતિષ્ઠા ધનુષસાથ
ગયાં રસાતળમાં બધાં, લાગ્યું કશું ના હાથ.

ઁર્ષા મદને ક્રોધને ત્યાગી આંખ ભરી
દર્શનને શ્રીરામનાં લો સપ્રેમ કરી.

રોષ પ્રબળ પાવકસમો લક્ષ્મણનો જાણો,
શલભ બનો ના એ મહીં, લેશ હવે માનો.

ભાગ ગરુડનો યાહે કાગ, શશ સિંહતણો માગે ભાગ,
કારણ વિના કરીને ક્રોધ કલ્યાણતણી કરતા શોધ,

ચહે સંપદા શિવદ્રોહી કીર્તિ લોલુપ જન મોહી,
કામી જો નિષ્કલંકતા, પામી શકે ન તો જગમાં.

પ્રભુપદવિમુખ પરમગતિ યાહ તેમ લાલસા મનની માંહી
સફળ નહીં તે શકે થઈ, શાંતિ આપશે વળી નહીં.

સુચ્યો સીતાએ શોરબકોર, તૂટ્યો ના સુરતાનો દોર,
પહોંચી ગઈ જનની પાસ, રામ ગયા મુનિ પાસે ખાસ.

સુણી નૃપતિનાં દુષ્ટ વચન થયું સીતાનું વિષણ્ણ વદન,
રાણીઓને ખેદ થયો, ઉત્તેજિત બન્યા લક્ષ્મણ.

અરુણનયન ભૂકુટિ ચપલ જોઈ રહ્યા સકોપ;
ગજગણ પ્રમત્ત પેખતાં થયો સિંહસમ રોષ.

*

22. પરશુરામનો મેળાપ

વ્યાકુળ બની સકળ પુરનાર દેવા લાગી નૃપને ગાળ;
એ સમયે સુણી શિવધનુભંગ આવ્યા ભૃગુકુલકમલ પતંગ.

કરે આક્રમણ બાજ કદી તેતર લપાય ભીત બની
એમ રાજવી એ સઘળા જોતાંવેંત અશાંત બન્યા.

પરશુરામનું ગૌર શરીર, નેત્ર એમનાં પ્રદીપ્ત ધીર;
ભસ્મ લેપને દીપે કાય, ત્રીપુંડ સોહે ભાલ વિશાળ.

શીશ જટા શશિવદન રસાળ રોષથકી સહજ બન્યું લાલ;
તપસ્યાથકી દિવ્ય ગહન પરમ વિમળ દેખાય નયન.

વૃષભ કંઠ ઉર બાહુ વિશાળ યજ્ઞોપવીત માળ મૃગછાલ,
મુનિનાં વસ્ત્ર ધનુષ ને બાણ ફરશી ખભે ખેંચતી ધ્યાન.

શાંત વેશ કરણી કઠિન અવર્ણનીય સ્વરૂપ,
મુનિતનધારી વીરરસ રહ્યા નિહાળી ભૂપ.

ભૃગુનંદનનો વેશ કરાળ વિકળ બન્યા જોતાં જ ભૂપાલ,
પિતા સહિત પોતાનાં નામ કથવા લાગ્યા કરી પ્રણામ.

સિંહને નિહાળી તત્કાળ મૃતપ્રાય બને જેમ મરાળ
બની ગયા એવા ભયભીત સમીપસ્થ દેખતાં કાળ.

જોતા પ્રેમથકી તોપણ પૂર્ણ થતું જોતાં જીવન.
જનકે પહોંચી કર્યા પ્રણામ સીતા સાથ ગણી કૃતકામ.

આશીર્વાદ તરત આપ્યા વૈદેહીને વણમાગ્યા.
પાછી સખી સમેત ફરી; ત્યાં તો સાદર ભાવ ભરી

મળ્યા મહામુનિ વિશ્વામિત્ર પદસરોજમાં કરતાં પ્રીત
નમન કરાવ્યાં વારંવાર ઉભય બંધુ પાસે તત્કાળ.

રૂપ અપાર મારમદમોચન જોતાં નયન ન તૃપ્ત થયાં
રઘુનંદનનું સ્વરૂપ પામી સ્થિર સુખમય કૃતકત્ય બન્યાં.

જ્ઞાત છતાં અજ્ઞાતની પેઠે પ્રશ્ન કર્યો,
ભીડ આટલી કેમ છે તે તો જનક, કહો.

વ્યાખ્યો ક્રોધ શરીરમાં તોપણ સ્વસ્થ બની,
પૂછ્યો પ્રશ્ન હૃદયતણી વ્યથા સમસ્ત વણી.

સમાચાર સઘળા સુણ્યા મિથિલાપતિ મુખથી
ધનુષખંડ જોયા વળી ધરતી પર દુઃખથી.

પરશુરામ રોષે વચન કઠોર તરત વદ્યા,
કહે મંદમતિ જનક આ કોણે ખંડ કર્યા.

ધનુષભંગ કરનારને શીઘ્ર બતાવી દે

નહિ તો સમસ્ત રાજ્યનો નાશ વહોરી લે.

ભયથી બોલ્યા રાજવી એક શબ્દ પણ ના,
કુટિલ ભૂપ સંકટથી મલકાયા મનમાં.

સુરમુનિ નાગ નગરતણાં તેમજ નર નારી
કરવા લાગ્યાં શોક સૌ ભીતિથી ભારી.

સીતાની માતા કરી પશ્ચાત્તાપ વદ્યાં,
વિધિએ બદલી વિપળમાં જીવનકેરી કથા.

શુભના સ્થાને અશુભની સરજાઈ સૃષ્ટિ,
સીતાય વિલોકી રહી વિપત્તિની વૃષ્ટિ.

ભૃગુપતિ સ્વભાવ સાંભળી ચિંતા ઘણી થઈ,
નિમીષાર્ધ પણ કષ્ટથી કલ્પ સમાન ગઈ.

વખત વિલોકી, લોકને સીતાને ભયભીત
જાણી રઘુનંદન વદ્યા હર્ષવિષાદાતીત.

*

નાથ શંભુધનુ ભંજનહાર હશે તમારો દાસ જ બાળ,
આપો મને તરત આદેશ; ધાર્યો તમે તપસ્વીવેશ.

પરશુરામ બોલ્યા કે દાસ કરે દાસનું કાર્ય જ ખાસ,
દુશ્મનનું જે કરતા કામ તે તો લે યુદ્ધતણું નામ.

તોડ્યું જોશે શિવનું ધનુષ ભલે ગમે તે હોય પુરુષ
શત્રુ સહસ્રાર્જુન જોવો; દોષિતને દંડ જ દેવો.

સમાજથી અલગ બને એ ભૂપ અન્ય જીવિત રહે કે.
લક્ષ્મણ હસી સુણી વચનો બોલ્યો તરત જ મર્મવચન.

શૈશવમાં ભગવંત અમે તોડ્યા ચાપ અસંખ્ય સુખે
ત્યારે ક્રોધ કર્યો ન તમે, ઉદ્વિગ્ન બન્યા કેમ હવે ?

આ ધનુ પર મમતા શાને, વચનો એ પડતાં કાને,
બોલ્યા સકોપ ભૃગુનંદન કરાવતા અરિદળ કંદન

હે નૃપબાળક કાળવશ જેમતેમ બોલે,
શિવધનુ ના સંસારનાં અન્ય ધનુષ તોલે.

કહી લક્ષ્મણે હસતાં વાણ, સુણો દેવ ધનુ સકળ સમાન,
જીર્ણ ધનુષ તોડ્યાથી શો હાનિ-લાભ તે તમે કહો.

રામે અભિનવશું જોયું એને માત્ર અડી જોયું,
ત્યાં તો તૂટી તરત ગયું, દોષ એમને કેમ દઉં ?

કારણ વિના કરો છો ક્રોધ, બોલ્યા મુનિવર બાળ અબોધ,
જાણ્યો મારો નથી સ્વભાવ લોકોત્તર તેં પૂર્ણ પ્રભાવ.

હણું નહીં બાળક સમજી, માને મુજને મુનિ તપસી ?

બાળબ્રહ્મચારી ક્રોધી હણું ક્ષત્રિયોને શોધી.

વિશ્વવિદિત ક્ષત્રિયકુળદ્રોહી છતાં હું રહ્યો છું નિર્મોહી;
ભુજબળથી મેં ભૂમિને કરી ભૂપ વિનાની દાનમાં ધરી.
સહસ્ર બાહુભુજ છેદનહાર પરશુ તરફ જો ભૂપકુમાર.

માતતાતને શોકવશ કરતો નહીં કિશોર,
અર્ભક ગર્ભતણાં હણે પરશુ આ અતિઘોર.

લક્ષ્મણ સ્મિત સાથે વધો મુદ્દ સત્વર વાણી,
મુનીશ પોતાને ગણે યોદ્ધા અભિમાની.

વારંવાર બતાવતા પરશુ વળી મુજને
ફૂંકમાત્રથી ગિરિશિખર કરવા દૂર ચહે.

કાચું ફળ કોળાતણું નથી અહીં કોઇ
મરી જાય કે તર્જની અંગુલિને જોઇ.

નિહાળતાં મેં હાથમાં પરશુ તેમ ધનુબાણ
કહ્યા શબ્દ સામાન્યશા સહજ ધરી અભિમાન.

ભૃગુસુત મુનિ માની કથન સહુ શાંતિથી હું,
દેવ ભક્ત ભૂદેવ પ્રતિ શૌર્ય બતાવું શું !

શૌર્ય બતાવે એમને કુળ માટું ન કદી,

પાપ એમને મારતાં રહેતું નિત્ય નડી.

એમના થકી હારતાં ભારે અપયશ થાય
માટે મારો તોય હું પડું તમારે પાયા.

વચન તમારું એક છે કોટિ વજ્ર સમાન,
ધારો વ્યર્થ જ પરશુને તમે ધનુષ ને બાણ.

અનુચિત હો કાંઈ કહ્યું ક્ષમા કરો મુનિ ધીર
ભૃગુવંશમણિ ક્રોધથી બોલ્યા ગિરા ગંભીર.

*

મંદબુદ્ધિ આ કૌશિક, બાલ એના માથે ભમી રહ્યો કાળ;
કુળઘાતક છેક કુટિલ અજ્ઞ નિરંકુશ ભયહીન.

સૂર્યવંશ રાકેશકલંક, એના અપરાધનો ના અંત;
ક્ષણમાં થશે કાળનો ગ્રાસ, નથી જીવનકેરી આશ.

એને ઉગારવાને માગો મારા મહિમાજગે તો જાગો,
બળ રોષ પ્રતાપ મહારો જરા વર્ણવો અનુપમ ન્યારો.

કહ્યું લક્ષ્મણે મુનિવર, કરણી તમે વર્ણવી છે મનહરણી,
કોણ વર્ણવે યશને તમારા, તમે ફેરવી એમની માળા.

હજુ પામ્યા ના હો સંતોષ ખોલો આત્મશ્લાઘાનો ક્રોશ,
રોકી રોષને કષ્ટ સહો ના, અપશબ્દો બોલીને રહો ના.

વીરવ્રતી અક્ષોભ ઓ ધીરજવાન તમે,
ભયને લીધે રાજવી તમને દેવ નમે.

શૂર સમરમાંહી લડે બોલે વ્યર્થ નહીં,
કાયર પ્રતાપને કહે રિપુને રણે લહી.

બોલાવો ઓ મારી કાળ હાક જામે મારે માટે વિના વાંક;
સુણી લક્ષ્મણ શબ્દ કઠોર પરશુરામે પરશુ ગ્રહી ધોર

કહ્યું જનતા મને ના દે દોષ, બાળ કટુભાષી છે વધ જોગ;
જાણી બાળક આને બચાવ્યો કિન્તુ કાળ હવે એનો આવ્યો.

કહ્યું કૌશિકે ના ગુણદોષ જુએ બાળકોના મુનિલોક.
પરશુરામ વદ્યા પરશુ હે તું જ ઉત્તર બાળકને દે.

કરુણારહિત ક્રોધી હું તોયે ગુરુદ્રોહી દોષી કેવું બોલે,
માર્યા વિના છોડી દઉં એને વિશ્વામિત્ર તમારા જ સ્નેહે.

નહિ તો ખંડેખંડ એના કરી મુક્ત ગુરુના ઋણથી બની
કર્થું ક્યારનું હોત પ્રયાણ, રાખ્યું કિન્તુ તમારું ધ્યાન.

વિશ્વામિત્ર વિચારતા મુનિને ફૂલની માળ
લાગે છે તે માળ ના પણ ખાંડાની ધાર.

કાષ્ટ નથી પણ કુલિશ છે કિશોર ઉભય કઠોર,

અજાણ છે મુનિ એટલે કરતા અનુચિત શોર.

કહ્યું લક્ષ્મણે કોણ સ્વભાવ જાણે નહીં તમારો પ્રભાવ;
માતાપિતાના ઋણને વાળ્યું હવે ઋણ ગુરુનું નિરધાર્યું.

દિન વીત્યા ઘણા વધ્યું વ્યાજ, ભરપાઈ કરી દઉં આજ;
તમે તેનો બતાવો હિસાબ આવો આવશે ના પછી લાગ.

સુણી કટુ વચનોને એવાં મુનિ સંતપ્ત સૂર્યના જેવા
લઈ પરશુ થયા તૈયાર, થયો સઘળો એથી હાહાકાર.

તમે ભૃગુશ્રેષ્ઠ પરશુને ધારો તોય સ્વપ્ને મને ના ડારો;
નૃપદ્રોહી હે, બ્રાહ્મણ માની કરું રક્ષા દયાપાત્ર જાણી.

મળ્યો રણમાં તમોને ના વીર થયા ધરના તમે રણધીર;
કર્યો અનુચિત સૌએ પોકાર નથી વાદવિવાદમાં સાર.

પરશુરામ ક્રોધાગ્નિમાં આહુતિ સમ સઘળાં
વચનો લક્ષ્મણનાં બન્યાં કર્કશ મર્મભર્યાં.

રઘુવર લક્ષ્મણને તરત રોકી સંજ્ઞાથી,
શીતળ જળસમ વચનને બોલ્યા શાંતિથકી.

પ્રભુ કૃપાપાત્ર આ બાળ ક્રોધ કરવા યોગ્ય ના લગાર;
અલ્પ જાણતો હોત પ્રભાવ છોડી દેત તો અજ્ઞ સ્વભાવ.

ચંચળતાને બાળકની જાણી વઢે પિતૃગુરુ મધુવાણી.
વળી આનંદે અંતરમાં એ દુઃખકારક એને ના માને.

કરો અનુગ્રહ સેવક જાણી તમે સમદર્શી મુનિ જ્ઞાની
વળી ધીર સુશીલ ગણાઓ, આ તો બાળક અજ્ઞ તમારો.

સુણી વચનો થયા જરા શાંત હસ્યો લક્ષ્મણ ત્યાં તો ભ્રાંત
એથી એમને વ્યાપ્યો ક્રોધ, ચાલ્યો પાછો વાણીકેરો ધોધ.

રામ, બંધુ તારો છે ઘેલો તન ગૌર છતાં મને મેલો
પયમુખ નથી વિષમુખ, એને અલ્પ પણ નથી દુઃખ.

પાપી કુટિલ સ્વભાવનો ભારે તને અનુસરતો ના ક્યારે,
મને દેખે ના કાળ સમાન, એને ક્ષુલ્લક નીચ જ માન.

કહ્યું હસીને લક્ષ્મણે ક્રોધ પાપનું મૂળ,
એને વશ અનુચિત કરે વર્તે ને પ્રતિકૂળ.

મુનિવર, હું છું તમારો દાસ, તજી ક્રોધ કૃપા કરો ખાસ
ક્રોધે સંઘાય ના ભગ્ન ચાપ, થાક લાગશે વિરાજો આપ.

પ્રિય હોય ધનુષ્ય તમોને, તલભાર ના શંકા અમોને;
ક્રોધ ગુણવાનને બોલાવી ખંડ ધનુના દઇએ જોડાવી.

રુચી જનકને ના વાણી, ભીતિ આશંકા એમણે માની;

લાગ્યાં કંપવા નર ને નારી ભવિતવ્ય અમંગલ ધારી.

સુણી નિર્ભય લક્ષ્મણવાણી થઈ ભગુપતિની બળહાનિ,
ક્રોધે જલવા લાગ્યું શરીર, ઘટયું તપનું તેજ ખમીર.

રામ આને લઘુભ્રાત જાણી સહી લઉં મારી માનહાનિ;
મેલું મનડું સુંદર તન કેવું, સોમલ સભર કનકઘટ જેવું.

નિહાળી રહ્યા બંધુને તીરછી નજરે રામ,
લક્ષ્મણ ગુરુ પાસે ગયો તજતાં વાણી વામ.

*

અતિ વિનમ્ર મૃદુ શીતળ વાણી વદ્યા રામ જોડી જુગપાણિ;
સુણો પ્રભુ તમે સહજ સુજાણ બાળકવચન ધરો ના ધ્યાન.

વયોવૃદ્ધ ને શિશુનો એક સ્વભાવ કહ્યો જગતમાં છેક;
સંત ન એને આપે દોષ કરે અકારણ કે ના રોષ.

લક્ષ્મણે કર્યો નથી બગાડ, મારાથી જ થયો અપરાધ,
કૃપા ક્રોધ વધ કે બંધન યોગ્ય ગણો તે ભૃગુનંદન,
સેવક સમજીને મારા પર કરો, કરો ક્રોધનિકંદન.

મુનિએ કહ્યું ક્રોધ શે જાય, દેખાય નહીં અન્ય ઉપાય;
વક નજરથી લક્ષ્મણ જુએ, સુખે સ્વમાની કેમ જ સૂએ.

પરશુનો કર્યો મેં ન પ્રયોગ કરીને કર્યું તો શું ક્રોધ,

ઘડથી મસ્તક દૂર કરું ત્યારે શાંતિ અનંત વરું.

ગર્ભ સ્ત્રવે રાણીતણા પરશુસ્વરે અતિઘોર,
પરશુ એ છતાં જીવતો વેરી ભૂપકિશોર.

હાથ ચાલતો આ નથી, ક્રોધે હૃદય બળે,
પરશુ પણ કરે કામ ના, મન ના સાથ ધરે;

વિપરીત વિધાતા થયા, સ્વભાવ બદલાયો,
નહિ તો પ્રગટે પ્રાણમાં કેમ કૃપાભાવો ?

પરશુરામ શ્રીરામ પ્રતિ બોલ્યા કરતાં ક્રોધ,
શંભુધનુષ તોડી શક, કરતો મને પ્રબોધ.

તારી સંમતિથી કહે કટુ શબ્દો તુજ ભ્રાત,
વિનય કરે છે છળથકી તું જોડીને હાથ.

સંતોષે ના યુદ્ધમાં રામ નામ તો ઓડ;
પરશુ તીક્ષ્ણ તૈયાર છે બધા પૂરવા કોડ.

રઘુવરે કહ્યું ક્રોધને ત્યાગો મુનિવર હે,
પરશુ પાસ મૂકી દીધું મારું મસ્તક મેં.

સ્વામી સેવક સમરુ શું તજો વિપ્રવર રોષ,
વેશ વિલોકીને વદ્યો, બાળકનો ના દોષ.

ધનુષબાણ ને પરશુ નિહાળી કર્યો ક્રોધ બલવાન વિચારી;
જાણ્યું નામ છતાં ન પ્રમાણ્યા, પ્રકૃતિ પ્રમાણે વચન સુણાવ્યાં.

મુનિ જેમ જ જો હોત પધાર્યા હોત લક્ષ્મણે પાત્ર પખાબ્યા
રજને શિર પર સાદર ધારી કરી હોત સ્તુતિને પણ ન્યારી.
અજ્ઞાતપણે ભૂલ થઈ આપો એ પર ધ્યાન નહીં.

તમે ક્યાં અમે ને ક્યાં નાથ, પગ ને શીશતણો ક્યાં સાથ;
રામ જ કેવળ મારું નામ તમારું મહાન પરશુરામ.

ધનુષ અમારે એક જ દોર, નવગુણ પરમ તમારા ઓર;
હાર્યાં સર્વપ્રકાર અમે, ક્ષમા કરો હે વિપ્ર, તમે.

પરશુરામ ક્રોધાતુર કૃશાનુ જેમ બન્યા;
રામે મુનિવર વિપ્રવર વારંવાર કહ્યા.

વિપ્રનો અનાદર અમે ના કરતા મુનિરાજ,
એવો યોદ્ધો કોણ છે યુદ્ધમહીં જે બાથ

ભીડે અમને પામતાં કાળતણોયે સાથ,
નમે અમારું મસ્તક કોને ભયથી નાથ !

દેવદનુજ ભૂપતિ રણધીર સમાન હો કે હો વધુ વીર,
સુખથી લડશું કરતાં શોર રણમાં કાળ ભલેને હોય.

યુદ્ધથી ડરે ક્ષત્રિય જે કુળને કલંકરૂપ જ તે;
રઘુવંશીની પ્રકૃતિ ખરે રણમાં કાળથકી ન ડરે.
નીડર અમે છતાં વંદન કરતા તમને ભૃગુનંદન.

સુશતાં રઘુવરનાં વચનો દૂર થયો પડદો મુનિનો;
રામ રમાપતિ કહ્યું મુનિએ, ધારો કરમાં ધનુષ તમે,
ખેંચો તો સંદેહ મટે પરાક્રમ મને ખૂબ ગમે.

દેતાં ચાપ જતું રહ્યું અંતરીક્ષમાં એ
પરશુરામ મનમાં કરી પેદા વિસ્મયને.

પ્રભાવ જાણ્યો રામનો, પુલકિત અંગ બન્યું,
સ્નેહ સમાયો ના ઉરે, શું આશ્ચર્ય થયું !

મહોત્સવ થયો મનમહીં મહિમાને જાણ્યે,
પ્રણામ કરતાં ભાવને વહાવતાં વાણે.

છંદ

રઘુવંશકેરા કમળવનના ભાનુ જયજય દિવ્ય હે,
રાક્ષસકુળોના વિકટ વનને બાળનાર કૃશાનુ હે;
જય વિપ્ર સુરનર ધેનુના કલ્યાણ કરનારા પ્રભો,
મદમોહક્રોધ હઠાવનારા ભ્રમનિકંદન જય વિભો !

કરુણાવિનય ને શીલસરખા સિંધુ સદગુણના પરમ,
હે વચનરચનામાં નિપુણ જય વેદશાસ્ત્રતણા મરમ;

સેવકસુખદ સર્વાંગસુંદર તમારો જયકાર હો,
કાયામહીં કંદર્પ કોટિક કાંતિને ધરનાર ઓ !

એક જ વદનથી કરું ક્યાંથી પ્રશસ્તિ પ્રભુ આપની,
હે હંસ શિવમનમાનસરના પ્રશાંતિ કરો તાપની;
અજ્ઞાનથી અનુચિત તમોને કહ્યું વારંવાર મેં
હે કૃપાના માંગલ્યમંદિર ક્ષમા કરજો સર્વ તે.

જયજય રઘુકુળકેતુ જય, જય રઘુનંદન રામ,
બોલી તપવા વન ગયા ભૃગુપતિ કરી પ્રણામ.

કુટિલ રાજવી ભીતિથી ગયા પછી ભાગી,
કાયર ના આપી શક્યા સલાહ વણમાગી.

દેવ વગાડી વાદ્યને વિભુ પર વરસ્યા ફૂલ,
પ્રસન્ન નરનારી બન્યાં, મટી મોહમય શૂળ.

*

23. દશરથને ખબર આપે છે

ગડગડ કરી વાગ્યાં વાજાં, સુખસાગરમાં ડૂબ્યા રાજા.
જન્મદરિદ્રે ધનભંડાર જામે મેળવી લીધો અપાર.

એવો આનંદ અંતરે વ્યાપ્યો; હર્ષ સીતાનેયે વણમાપ્યો,
થયો; ચંદ્રના ઉદયે ચકોરી સમી સુખી બની એ કિશોરી.

સજ્યા મનહર મંગલ સાજ સૌએ કરતાં જયકાર અવાજ;
સુલોચના સુવદના સન્નારી મધુ કોયલના સ્વરવાળી
તોળે મળી ગાવા ગાન કરતાં પ્રેમે પીયૂષનું પાન.

કરી કૌશિકમુનિને પ્રણામ બોલ્યા જનક કૃપાથી તમામ
થયું કાર્યસાફલ્ય મહારું, ઋણ કેમ તમારું વાળું ?

રામે ધનુને કૃપાથી તોડ્યું ભાગ્ય આજે મારી સાથે જોડ્યું,
કર્યો મુજને પરમ કૃતાર્થ, મારે માટે આવ્યા બંને ભ્રાત.

હવે યોગ્ય લાગે તે જણાવો, લેવો ઘટે છે અનુપમ લ્હાવો.
ત્યારે મુનિએ કહ્યું સુણો રાજ, પૂરું થઈ ગયું બધું કાજ.

હતો ધનુને અધીન વિવાહ, ધનુ તૂટયે સંતોષાઈ ચાહ.
દેવ માનવે સૌએ જાણ્યું કાર્ય વિવાહનું પૂર્ણ માન્યું.

તોપણ કુળવ્યવહારને અનુસરતાં વ્યવહાર

પૂછી ગુરુવરને કરો વેદવિહિત આચાર.

દૂત અવધપુર પાઠવો દશરથને માટે;
મિથિલાપતિએ મોકલ્યા દૂત એ જ કાજે.

મહાજનોને નગરના બોલાવ્યા સપ્તેમ
કહ્યું નગર શણગારવા રાખી ઉત્સવ નેમ.

પરિચારકને મંડપો કરવા કાજ કહ્યું,
શિરોધાર્ય આજ્ઞા ગણી સુખ સૌએય લહ્યું.

કળાકારને પણ કહ્યું કરવા દિવ્ય વિતાન;
બ્રહ્માને વંદી સુખે આરંભીને કામ

કનક કદલિના સ્તંભને કર્યા પછી તૈયાર,
રચી એમણે અવનવી સૃષ્ટિ સદૃશ રસાળ.

લીલા મણિનાં પત્રફળ મારોકતણાં ફૂલ,
દેખી રચનાને બન્યું બ્રહ્મામન મશગૂલ.

કર્યા હરિત મણિના વાંસ ગાંઠવાળા ને સીધા ખાસ;
કરી સુવર્ણ નાગરવેલ ચારુ ઓળખવી ના સહેલ.

એની રચનાથી સૂત્ર બનાવ્યાં, વચ્ચે મૌક્ટિક મધુર સજાવ્યાં;
હીરા મારોક પાનાં પીરોજ વીંધી કોતરી કર્યાં સરોજ.

કર્ચા ભુંગ બહુરંગ વિહંગ ગૂંજે ફૂંજે જે પવનપ્રસંગ;
સર્વ મંગલદ્રવ્ય સહિત ઘડી દેવની પ્રતિમા પુનિત.

સ્તંભે પ્રતિમાની સાથે ચોક પૂર્ચા ગજમૌક્તિકના ગોખ,
એની સુંદરતાનાં વખાણ શિલ્પકળાનાં શે કરે વાણ.

કોરી સુંદર નીલમણિ કર્ચા આમ્રદ્રુમપાન
હેમમહોર રચ્યા વળી ખેંચે સત્વર ધ્યાન.

લીલા મણિમાંથી કર્ચા ફળના ગુચ્છ અનેક
બાંધ્યા રેશમદોરથી ચિત્તાકર્ષક છેક.

રચ્યાં રમ્ય તોરણ બહુરંગી જાણે અનંગની ભાવભંગી;
કેવાં કળશ પતાકા સોહે ધજા ચામરપટ મન મોહે.

દીપ મનહર મણિમય કેવા, વર્ણન થાય વિતાન ના એવા;
જેમાં હોય વૈદેહી કુમારી કથી વર્ણવે કવિમતિ ન્યારી ?

વર રૂપ ગુણ સાગર રામ એવો મંડપ ખલુ કૃતકામ;
શોભા જનકના હર્મ્યના જેવી પ્રતિગૃહને વરેલી કેવી !

દેખી મિથિલાપુરીને જેણે ચૌદ ભુવન તુચ્છ ગણ્યાં તેણે,
ક્ષુદ્ર ગૃહની સંપદાને જોઈ રહ્યું સુરનાયક મન મોહી.

વસતી લક્ષ્મી સ્ત્રી બની જે પુરમાં અજ્ઞાત

એના રસલાવણ્યની કવિ કેમ કરે વાત

શેષ શારદા અનુભવે વર્ણવતાં સંકોચ,
સાધારણ વિદ્વાનનો સ્વલ્પ શબ્દનો કોશ.

દૂતે દેખી અવધપુરી પાવન, પામ્યા આનંદ સ્વર્ગસુહાવન;
પત્ર દશરથને આપ્યો એક, થયો વાંચતાં ઊર્મિ-ઉદ્રેક.

વારિ લોચને તરત છવાયાં, ભાવતરંગ પ્રાણે ભરાયાં,
હૈયું હેતે ભરાઇ આવ્યું, અંગે રોમાંચ અનહદ લાવ્યું.

રામલક્ષ્મણ હૈયામાં હસતા લાગ્યા પત્રની પંક્તિમાં વસતા;
ધરી ઘૈર્યને પત્રિકામાં વાંચી, કથા જાણી સભાએ સાચી.

થયો આહલાદ સૌને અનેરો મળ્યો સંતોષ સુણતાં ઘણેરો;
આવ્યા ભરત-શત્રુઘ્ન બે ભાઈ, પૂછ્યું બંધુની ખબર છે કાંઈ ?

બંને બાંધવ કુશળ ને કયા દેશમાં છે ?

વાંચ્યો પત્ર પુનઃ નૃપે વચન સાંભળી એ.

પત્ર સુણતાં થયા પુલકિત, પ્રેમ પ્રગટ્યો અંગાંગે અધિક;
ભાવ ભાળી ભરતનો પુનિત સભા બની સમસ્ત હર્ષિત.

પૂછ્યું દૂતોને દશરથે પ્યારે બંધુ બંને કેવા છે અત્યારે;
તમે એમને સ્વયં નિહાળ્યા, મધુવચનો કદીક ઉચ્ચાર્યા ?

શ્યામગૌર ધરે ધનુબાણ જાણે કૌશિકમુનિ કેરા પ્રાણ;
તમે જાણો તો કહો સ્વભાવ, લઘુ તોપણ પરમપ્રભાવ.

આજે કેટલા દિવસે પાછા પામ્યા અમે સમાચાર સાચા;
કહો ઓળખ્યા જનકે કેમ, એ તો વિહરે છે પ્રાકૃત જેમ.

દૂત વચન સુણતાં હસ્યા બોલ્યા તેમ સપ્રેમ,
ભૂપમુકુટમણિ પ્રશ્ન એ પૂછો તમે ન કેમ ?

ધન્ય તમારા સમ નથી કોઈ પિતા અહીં
વિશ્વવિભૂષણ જેમના પુત્રે પુનિત મહી.

*

પુત્ર પ્રશ્નયોગ્ય ન તમારા સિંહ પુરુષોમાં અદભુત ન્યારા,
ત્રણ લોકના પરમપ્રકાશ, એમાં શંકાનો ના અવકાશ.

રવિ શીતળ ચંદ્ર મલિન સર્વે યશની આગળ હીન;
થઈ યોગ્યતા જોતાં પ્રતીત, સૂર્ય જોવા જોઈએ ના દીપ.

સ્વયંવરમાં ભૂપ અનેક હતા સુભટ શક્તિશાળી છેક,
શક્યા તોય ન કોઈ ફાવી શંભુધનુને શક્યા ન હઠાવી.

ત્રણે લોકે જે વીર ને માની ગયું ઊતરી એમનું પાણી;
મેરુગિરિને શકે જે ચળાવી બાણાસુર તે સમીપે આવી

કરી પ્રદક્ષિણા ગયો હારી; જેની શક્તિ ગણાયે ન્યારી

એવો ઉપાડનારો કૈલાસ બેઠો રાવણ બનતાં નિરાશ.

માત્ર રામ રઘુવંશમણિ સુણો મહા મહિપાલ,
શ્રમ વિણ તોડી ધનુ શક્યા ગજ જ્યમ પંકજનાલ.

રોષે ભૃગુનાયક ત્યાં આવ્યા બોલ્યા વચનોને મનભાવ્યાં;
દેખી રઘુવરનું પણ બળ કરી વિનય ગયા પછી વન.

રામ અતુલિત છે બળવાળા તેમ લક્ષ્મણ મહિમાવાળા
કંપે સિંહ શાવકથી હાથી એવા એમનાથી નૃપ ભાથી.

દેવપુત્ર તમારા જોઈ જોવા ગમતા હવે નવ કોઈ;
પ્રેમપ્રતાપ વીરરસવાળી લાગી દૂતની વાણી ન્યારી.

રાજા ભાવવિભોર તૈયાર થયા આપવા પુરસ્કાર,
કિન્તુ અનીતિ એને માની દૂતે ગ્રહણ કર્યું ના કાંઈ.

ગુરુ વસિષ્ઠ પાસે જઈ દૂત સાથ સઘળી
કથા કહી ભૂપે પછી સાદર પત્ર ધરી.

બોલ્યા મુનિવર અતિ સુખ પામી, પુણ્યાત્માને દુર્લભ નવ કાંઈ.
સૃષ્ટિ સુખથી ભરી એને માટે, પામે શ્રી એ વાટે ને ઘાટે.

જેમ સરિતા સાગરમાં સમાય, સિંધુને કામના ના જરાય,
ધર્મવાનની પાસે તેમ આવે સ્વેચ્છાએ સંપત્તિ ક્ષેમ.

તમે ગુરુ ધેનુ સુર સેવી વળી પાવન કૌશલ્યાદેવી,
સુખ સામેથી એટલે આવે નવજીવન મંગલ લાવે.

કોઈ ભાગ્યશાળી તમ જેવો નથી, થવાનો ના, ના થયેલો;
પુણ્ય કોનું તમારાથી ભારે સુત રામશા જેમના દ્વારે ?

વીર વિવેકી ગુણસિંધુ ચાર પુત્ર તમારા ધર્મના સાર;
સર્વકાળે તમારું કલ્યાણ, કરો તૈયાર તેથી જાન.

વસિષ્ઠના આદેશને શિરોધાર્ય માની,
સ્થાન અપાવી દૂતને ભાગ્ય પરમ જાણી,

રાણીવાસમહીં જઈ કથા કહી સઘળી,
હર્ષાન્વિત ખૂબ જ બની સાંભળતાં રમણી.

મેઘસ્વરને સુણીને મયૂરી તેમ પ્રફુલ્લિત થઈ પૂરી
રાણી સર્વ સોહી રહી કેવી, જાણે તૃપ્તિ પામી હોય દેવી.

પત્રિકાને હૃદયે લગાવી નાચી નૂતન હર્ષ જગાવી;
કીર્તિ ભૂપે વખાણી અપાર રામ-લક્ષ્મણની વારંવાર.

મુનિ કૌશિક કેરો પ્રસાદ આ છે એમનો આશીર્વાદ,
બોલી દશરથ ચાલ્યા બહાર, રહ્યો ધન્યતાનો નવ પાર.

બોલાવીને ભૂદેવને રાણી રહી ભેટ આપી મનમાની;

આપી આશિષ પામીને દાન, દાન કોનું કરે ના કલ્યાણ ?

યાચક બીજા દાનને પામી થયા પ્રસન્ન
બોલ્યા દશરથસુત સકળ જીવો કાળ અનંત.

સુંદર વસ્ત્રો ધારતા ચાલ્યા સઘળા તે,
અન્ય વગાડી જન રહ્યા નિશાન ડંકાને.

સીતા-રામ વિવાહના સમાચાર જાણી
ચૌદ ભુવન ઉત્સાહમાં મગ્ન બન્યાં ભારી.

અયોધ્યા સદા સરસ છે મંગલમયી પુરી
તોપણ અભિનવ પ્રીતથી શણગારી સઘળી.

ધજા પતાકા ચામરે ચારુ પટે અદ્ભુત
બજાર સર્વ બની રહ્યું ધરતાં અનુપમ રૂપ.

કનકકળશ મણિમાળ ને દધિ અક્ષત તોરણ
મંગલ કરી રહ્યાં અધિક મનહર વળી ભવન.

ચંદન કેસર કસ્તુરી કપૂરયુત રસથી
સુગંધિત કરી સડકને ચોક રચી સુખથી.

દ્યુતિ દામિની જેવી ધારી વિધુવદની સુલોચના ન્યારી
નિજ રૂપથી રતિનું ધ્યાન આકર્ષાને હરનારી ગુમાન,

સજી સન્નારી એવી શૃંગાર ટોળે વળી આનંદે અપાર
ગાવા લાગી મંજુ રસગાન કોયલોના લજવીને પ્રાણ.

મધુ હર્મ્યનો મંડપ કેવો બન્યો વિશ્વવિમોહન જેવો,
રાજપ્રાસાદનું વર્ણન કરે કોણ કરીને દર્શન.

દ્રવ્ય મંગલ મનહર સોહે જાણે સુંદરતા રસ દોહે;
થતી ક્યાંક મધુર વેદધ્વનિ ક્યાંક બોલાતી બિરદાવલિ.

સ્ત્રીઓ ગાતી પામીને આરામ લેતાં સીતા ને રામનું નામ;
નાનું ભવન છતાં રસ ભારે કહો કેમ સમાય કિનારે ?

શોભા દશરથભવનની કવિ શે પામે પાર
સુરશિરોમણિ રઘુવરે લીધો જ્યાં અવતાર.

*

24. જાનની તૈયારી

કહ્યું તરત ભરતને રાજે કરો હયગય તૈયાર આજે
રથ જોડીને જાનમાં ચાલો સુખસરિતામહીં સર્વ મ્હાલો.

રથ રંગબેરંગી અશ્વ થયા તૈયાર સુંદર સદ્ય
પગ ધરતી પર બધા ધારે જેમ સંતપ્ત લોહ જ બાળે.

કરે પવનકેરો અનાદર, શાંત રહે ના એકે પળ;
અશ્વ અનેક જાતિના એવા ચાલે વેગે મરુતના જેવા.

છેલછબીલા રાજકુમાર બેઠા એ પર બની તૈયાર
ધારી ભૂષણ ભરત સમાન લઈ ભાથાં ધનુષ ને બાણ.

સુંદર શૂર ચતુર હતા નવયુવાન સૌ એ,
દરેકની સાથે વળી સોઢે સૈનિક બે.

અસિકળાપ્રવર સર્વ એ ઘૈર્ય સ્થૈર્ય વાળા
યુદ્ધનિપુણ નિર્ભય સદા રઘુવરના પ્યારા.

ધારી વીરતાબિરદ વીર આવ્યા પુરને છોડી રણધીર;
અશ્વ ફેરવે વિવિધ પ્રકારે, ઢોલનાદ સુણી હર્ષ ધારે.

ધ્વજમણિ અન્ય ભૂષણવાળા રથ સારથિઓએ સજાવ્યા,
ચારુ ચામર કિંકીનીસ્વર રવિરથની હરે શ્રી સકળ.

રથે અશ્વ જોડ્યા કૃષ્ણ કર્ણ અગણિત આકર્ષક વર્ણ
ચાલે જળ પર સ્થળની જેમ, ડૂબે ચરણ રોકાય ના તેમ.

થતાં મુગ્ધ મુનિકેરાં મન, મોહે સામાન્ય કેમ ના જન;
જોઇ સર્વને અચરજ થાય, ઉરે ઉલ્લાસ કેમે ના માય.

નગર બહાર બધી મળી અવધપુરીની જાન,
શુકન થયા શુભ સર્વના પુલકિત કરતાં પ્રાણ.

અવર્ણનીય હાથી ઉપર અંબાડી શૃંગાર,
મત્ત ગજ આગળ વધ્યા સજી ઘંટની માળ

શ્રાવણમાસે અભ્રની ચાલે જેવી હાર;
શિબિકાવાહન અન્ય પણ સુંદર હતાં અપાર.

વિપ્ર વિરાજ્યા એ ઉપર શરીરધારી વેદ
હોય વિરાજ્યા એમ સૌ ભૂલી સઘળા ભેદ.

માગધ બંદી સૂત જન ગુણ ગાનારા ભાટ,
ઊંટ વૃષભ ખચ્ચરતણી કેટકેટલી જાત.

કહાર કાવડમાં ભરી ચાલ્યા વિવિધ પદાર્થ;
કોણ વર્ણવે સાજ ને લોકસમાજ કૃતાર્થ.

હૈયે હર્ષ હતો પરમ પુલકિત હતાં શરીર,

જોવા સૌ ઝંખી રહ્યા લક્ષ્મણ રઘુવર વીર.

*

ગરજે ગજ ઘંટધ્વનિ ધોર ચારે તરફ રથોનો શોર,
હણહણાટ અશ્વોના થાય, વાત સુણી ના કોઈ જાય.

ઘનને ગૌણ કરી દેનાર નિશાનડંકા બજે અપાર;
પથ્થર પણ તત્ક્ષણ પીસાય પડતાં ધૂલિમહીં પલટાય

દશરથદ્વારે એવી ભીડ; મનહર ગીત લલના ગીત
મુગ્ધ અટારી ઉપર ચઢી લેતાં મંગળથાળ ઘડી.
હરખતણું વર્ણન ના થાય, બળ ભાષાનું હારી જાય.

બે રથને તૈયાર કરી પછી સુમંત્રે ભાવ ભરી
સબળ સૂર્યના અશ્વથકી જોડી અશ્વ મુદિત મનથી
દશરથની પાસે આજ્યા, અધિક ઇન્દ્રરથથી જાણ્યા.

એક રાજકુળ ખાતર રથ તૈયાર કર્યો;
અન્ય તેજના પુંજશો અતિ સૌન્દર્યભર્યો.

વસિષ્ઠને બેસાડતાં એ રથ ઉપર નરેશ
અન્ય રથે બેઠા સ્મરી શિવ ગુરુ ગૌરી ગણેશ.

દશરથ સાથે વસિષ્ઠ એમ સોહે સુરગુરુ સાથે જેમ
પરમપ્રતાપી ઇન્દ્ર મહાન, આકર્ષે સર્વતણું ધ્યાન.

કુળરીતિ કરી વેદાચાર મંગલ સર્વ થયા તૈયાર,
સ્મરી રામ પામી આદેશ ચાલ્યા સકળ શમાવી કલેશ.

શંખ મહીપતિએ બજવ્યો, ભાગ દેવતાએ ભજવ્યો,
વરસાવ્યાં હર્ષથકી ફૂલ જનસમાજને કરી પ્રકુલ્લ.

હયગય ગાજ્યા જાગ્યો શોર, વાદ્ય વાગવા લાગ્યાં ઓર;
શરણાઈઓ ભાવવિભોર બજી રહી ત્યાં ચારેકોર.

ઘંટ ઘંટડીતણા અવાજ આવ્યા જાણે બજ્યાં પખાજ;
વિદૂષક કરી સુંદર ખેલ પીરસ્યું રંજનને નિર્ભેળ

તાલબદ્ધ નયવી રહ્યા અશ્વો રાજકુમાર,
નિહાળતા એ નિપુણ નટ કરતાં શબ્દ અપાર.

અવર્ણનીય ખરેખર જાન, શુભ શુકન બધે ખેંચે ધ્યાન;
પક્ષી ચાસ દિશામાં વામ ચારા સહિત જાય કૃતકામ.

જમણી તરફ ખેતરે કાગ સોહી રહ્યા ખેલતા ફાગ;
દર્શન થયું નકુળનું તેમ ત્રિવિધ વાયુ વાયો વર જેમ.

સૌભાગ્યવતી ઘટ ને બાળ લઈ આવતી સામે નાર;
જોવા મળતું ફરી શિયાય, ગૌ પાતી પય કરતી પ્યાર.

મગની મળી નીરખવા હાર જમણી તરફ શુભાશિષ માળ;

શ્યામ-શ્વેત શિરની ચકલી ડાબી તરફ મળી સઘળી.

પંડિત પુસ્તક સાથ બે સામા વળી મળ્યા;
મંગલ ફળ દેનાર સૌ સાથે શુકન થયા.

*

શ્રેષ્ઠ શુકન સુલભ સૌ તેને બ્રહ્મ સગુણ મળ્યા સુત જેને;
કન્યા સીતા જ્યાં વરરાજા રામ સમઘી દશરથ જનક નિષ્કામ,

એવા લગ્નને સુણતાં નાચ્યા સર્વ શુકનો આનંદે રાચ્યા;
કર્ત્યુ જાને એ રીતે પ્રયાણ ગરજ્યા ઘોડા ખેંચીને ધ્યાન.

ભાનુકુળકેતુ આવતા જાણી દીઘા સરિતાપે સેતુ બનાવી,
વચ્ચે ઉત્તમ રચ્યા આવાસ જનકે સ્વર્ગશા સમૃદ્ધ ખાસ.

શ્રેષ્ઠ શયન પામ્યા ત્યાં અશન મનવાંછિત સર્વ વસન,
નિત્યનૂતન અનુકૂળ સુખ, ભૂલ્યા જાનેયા ઘર ને દુઃખ.

ગડગડ નિશાન સાંભળી ચાલ્યા આગેવાન
ગજ રથ પદચર અશ્વ સહ વધાવવાને જાન.

શરબત દૂધ જળે ભર્યા કળશ સુવર્ણતણા
અમૃતમય પકવાન ને ભોજનથાળ ઘણા

વસ્તુ વર્ણનાતીત મધુ ઉત્તમ ફળકેરી
ભેટ મોકલી નૃપતિએ રસ સાથ અનેરી.

ભૂષણ મણિ સુંદર વસન, ખગ મૃગ હયગય તેમ
અર્ધ્યા અસંખ્ય વાહનો મંગલ દ્રવ્ય સપ્રેમ.

દધિ ફળના રસ સ્વાદુ ને અન્ય વિવિધ ઉપહાર
ભરી ભરી કાવડમહીં થયા વિદાય કહાર.

પુલકિત આનંદે બન્યા નીરખી સુંદર જાન
સામૈયું કરનાર સૌ, બજવી તરત નિશાન.

દેખી આગેવાનને જાનૈયા હરખ્યા
પરસ્પર મળ્યા પરિચિતો ભળી પ્રેમરસમાં.

મર્યાદા મૂકી મળ્યા સમુદ્ર જાણે બે,
મધુર મહોત્સવ સમ બન્યું દૃશ્ય ખરેખર એ.

*

દ્રવ્ય દશરથે સાદર લીધું, બધું યાચકજનને દીધું;
પૂજા સત્કાર પામીને ખાસ ચાલ્યા સર્વે પછી જાનીવાસ.

શુચિ સુંદર જાનીવાસ પૂરે મનવાંછિત અભિલાષ;
રંગબેરંગી કર્યા શણગાર, જોઈ કુબેર કરે વિચાર.

જાન પુરમહીં જાણી પધારી સિદ્ધિ બોલાવી સીતાએ ન્યારી
મહિમા પ્રગટ પોતાનો કરી; આજ્ઞા ભૂપતિસેવાની ધરી.

સીતાની આજ્ઞાથકી સિદ્ધિ સકળ ગઇ

જાનીવાસે સંપદા સુખ ઐશ્વર્ય લઇ.

ઇન્દ્રપુરીના ભોગ ને ભેગા કર્યા વિલાસ,
રહ્યો નહીં સ્વપ્નેય ત્યાં અગવડનો અવકાશ.

*

પેખી પોતપોતાના ઉતારા સૌએ માણી દૈવી સુખધારા;
જાણ્યો વૈભવનો નવ મર્મ, માન્યું સકળ જનકકેરું કર્મ.

રામે સીતાના મહિમાને જાણી હર્ષ અનુભવ્યો પ્રેમ પ્રમાણી;
સુણી પિતાનું શુભાગમન થયું સર્વ ચિંતાનું શમન.

મનમાં દર્શનની હતી ઇચ્છા, ગુરુઆજ્ઞાની કિન્તુ પ્રતીક્ષા,
કહ્યું સંકોચવશ ના કાંઇ, જોયા વિશ્વામિત્રે બંને ભાઇ.

પામી આનંદ આપ્યું આલિંગન, આંખ ઊભરાઇ ક્ષણ બે ક્ષણ,
સર તૃષાર્ત પાસે જાય શાંતિ તૃષાર્તને દેખી થાય
એવા ચાલ્યા દશરથને મળવા સુખશાંતિ સંતૃપ્તિ ધરવા.

પુત્રો સાથે આવતા મુનિવરને જોઇ
દશરથ સુખના સિંધુમાં ડૂબ્યા સુધ ખોઇ.

ભૂપે કર્યા દંડવત મુનિને ધારી મસ્તકે ચરણરજને;
મુનિએ ભાવથી એમને ભેટી આપ્યા આશીર્વાદ ઉરેથી

રામ લક્ષ્મણે કર્યા પ્રણામ ત્યારે દશરથ પુલકિત પ્રાણ

આપી આલિંગન પામ્યા સુખ પ્રાણ પામ્યું જાણે તન મૃત.

કર્યા વસિષ્ઠમુનિને પ્રણામ પછી લક્ષ્મણ તેમજ રામ
વંદ્યા વિપ્રસમાજને સ્નેહે, આપી આશિષ એમણે નેહે.

ભરતે શત્રુઘ્ન સહિત સપ્રેમ કર્યા પ્રણામ પૂછતાં ક્ષેમ;
રામલક્ષ્મણ ભાવભરેલા ભેટ્યા એમને સ્નેહછલેલા.

પુરજન પરિજન જ્ઞાતિજન યાચક મંત્રી મીત
મળ્યા રામ સૌને સુખે પરમકૃપાળુ વિનીત.

પેખી રામ સુખી પામી જાન, કરે પ્રીતનાં કોણ વખાણ,
નૃપ સાથે સોહે પુત્ર ચારે તન ધર્માદિ જેવિધ ધારે.

દેખી દશરથને પુત્ર સમેત પામ્યા પુરજન હર્ષ વિશેષ;
દેવો પુષ્પ વરસાવવા લાગ્યા, ગીત અપ્સરાનાં મધુ જાગ્યા,

લગ્નદિનથી વહેલી જાન આવી એથી મુદિત બન્યા પ્રાણ;
બ્રહ્માનંદાનુભવ કરી સર્વ પુરે ઊજવી રહ્યાં શુચિ પર્વ.

સુંદરતાની અવધિ છે સીતા તેમજ રામ,
સુકૃતતણી છે અવધિ આ નૃપ બંને કૃતકામ;

મિથિલાનગરીના કહી એમ રહ્યા સૌ લોક
ટોળે સર્વસ્થળે મળી ઉત્સવમગ્ન અશોક.

*

સીતા જનકના પુણ્યની મૂર્તિ, રામ દશરથ પુણ્યની સ્ફુર્તિ;
બંને નૃપે આરાધ્યા શિવ ફળ મેળવ્યું ચિરંજીવ.

કોઈ એમના સરખો થયો ના, નથી હાલ, થશેય કદી ના;
છીએ આપણે પુણ્યનાં રાશી થયાં જગ કે જનકપુરવાસી.

ભાગ્યશાળી કો આપણા જેવું, કોનું સુકૃત ઉત્તમ એવું,
સીતારામને જોયાં જણે, લગ્ન જોઈશું નેહલ નેને.

વદી કોયલકંઠથી નારી મળી સુંદર લોચનવાળી,
લાભ લગ્નનો મળશે મોટો, જગમાં નથી જેમનો જોટો
પ્રિય આંખના અતિથિ થશે એ બંને બંધુ હવેથી વિશેષે.

જનક સ્નેહવશ તેડશે સીતા વારંવાર,
કોટિ કામ કમનીય બે બંધુ અવારનવાર

લેવા એને આવશે, આતિથ્ય થશે શ્રેષ્ઠ,
જોઈ સર્વ સુખી થશું જોયે જ્યમ પરમેશ.

સખી, રામ-લક્ષ્મણ સમા બીજા કુમાર બે
શ્યામ-ગૌર સુંદર પરમ દશરથ સાથે છે.

બ્રહ્માએ નિજ હાથથી ઘડ્યા હોય એવા
ઓળખાય જલદી નહીં ભરત રામ જેવા.

લક્ષ્મણ ને શત્રુઘ્ન પણ એકરૂપ વાળા
નખશિખ છે સર્વાંગ એ અનુપમ ને ન્યારા.

મનને ગમે છતાં શકે વદન વર્ણવી ના
ઉપમા કોઈ એમની મળે નહીં જગમાં.

છંદ

ઉપમા મળે ના એમની કોવિદ અને કવિજન કહે,
બળ વિનય વિદ્યા શીલશોભ સિંધુ એ અનુપમ રહે;
નારી બધીયે વિધાતાને પ્રાર્થના પ્રેમે કરે,
ચારે વિવાહ કરે અહીં, અવસર સુખદ અમને મળે.

અશ્રુભરી આંખે કહે સઘળી સન્નારી,
પુણ્યપયોનિધિ નૃપતિ બે કૃપાળુ ત્રિપુરારી,

શંકર સર્વ મનોરથો પૂરણ એ કરશે;
એવા દિવ્ય મનોરથે ભરતી હૃદય રસે.

*

25. વિવાહ

ઋતુ હેમંત સોહમણો માર્ગશીર્ષ ને માસ
આવ્યો લગ્નદિવસ શુભ સૌ માંગલ્યનિવાસ.

બ્રહ્માએ દિન શોધતાં નારદ મુનિ દ્વારા
મિથિલાપતિને મોકલ્યો ભાવથકી ન્યારા.

જ્યોતિષીપ્રવર જનકના સંમત સર્વ થયા
મુહૂર્તને નિશ્ચિત કર્યું પ્રસન્ન અન્ય બન્યા.

ગોરજની વેળા વિમળ સકળ સુમંગલમૂળ
આવી સમીપ ને થયા શુકન સરસ અનુકૂળ.

પુરોહિત શતાનંદની સૂચનાથી સઘળા
લાવ્યા મંગલ દ્રવ્યને મંત્રી જનકતણા.

સાદર સાજ સજી બધા લેવા જાન ગયા,
વૈભવ કોશલપતિતણો પેખી ચક્રિત થયા.

વૈભવ લાગ્યો ઇન્દ્રનો એની આગળ શુષ્ક,
નરનારી અવલોકતાં થયા પૂર્ણ પરિતૃપ્ત.

વિનય સુણીને દશરથ કુળવિધિ સર્વ કરી
ગુરુ મુનિ સાધુસમાજ સહ ચાલ્યા હર્ષ ધરી.

દશરથનું ઐશ્વર્ય ને ભાગ્ય નિહાળીને
નિષ્કળ સુર બ્રહ્માદિ નિજ જીવન જાણીને,

સહસ્રવદને એમને વખાણવા લાગ્યા
વરસાવ્યાં શુભ અવસરે સુમનો વણમાગ્યાં.

શિવબ્રહ્માદિ દેવો વિમાને ચઢીને અવનવા ભાવ ઉલ્લાસે,
જોવા કાજ વિવાહને ચાલ્યા, કરી ઉત્સવ આનંદે મ્હાલ્યા.

પેખી મિથિલાપુરી થયો પ્રેમ એની સુંદરતા સુખ તેમ
લાગ્યા તુચ્છ પોતાના લોક, ક્યાંય દેખાયો લેશ ન શોક.

નરનારી સૌ રૂપભંડાર શીલધર્મ ને જ્ઞાનનાં સાર,
થયાં દેવ દેવાંગના સહેજ ચંદ્રતેજે તારાશાં નિસ્તેજ.

પેખી બ્રહ્માય વિસ્મય પામ્યા, હતા જે જે પદાર્થો ન્યારા
એમાં રચના ના એમની ભાળી, થઈ સૃષ્ટિ સ્વતંત્ર જ સારી.

કહ્યું શંકરે દેવને પામો અચરજ ના,
સીતા ને રઘુવીરનો વિવાહ અનુપમ આ.

*

લેતાં મધુમય જેનું નામ મટે અમંગલમૂળ તમામ
બનતાં સુલભ પદારથ ચાર તેજ તત્વ છે સીતારામ.

સમજાવીને સુરને એમ મ્હાદેવ ચાલ્યા સપ્રેમ;

પ્રસન્ન મન પુલકિત તનસાથ દેખ્યા દેવે દશરથરાજ.

સંગ સંત ભૂદેવસમાજ સુખ જેમ ફેર સજતા સાજ;
મોક્ષ ચતુર્વિધ ધારી અંગ આવ્યા એવા સુત પણ સંગ.

મરકત કનક વર્ણની જોડ જોઈ દેવે પૂર્યા કોડ;
રામ નિહાળી ફરીફરી વરસી સુમન પ્રશસ્તિ કરી.

રામના સુભગ રૂપને નીરખી વારંવાર,
નેત્રે પ્રગટી શિવતણા ઉમાસહિત રસધાર.

મોરકંઠ ધૃતિ શ્યામ શરીર, વીજ વિનિંદક વસનો પીત,
મંગલ સુંદર સર્વપ્રકાર, ધાર્યા વિવિધ શુચિ અલંકાર.

શરદ વિમળ વિધુ વદન રસાળ, નયન નવલ રાજીવ સમાન;
સુંદરતા નવ કહી શકાય, જોતાંવેત જ મુગ્ધ થવાય.

બંધુ મનોહર સોહે સંગ નયાવતા જે તરલ તુરંગ;
કોટિ કામથી અદભુત અંગ, રઘુવરનો આકર્ષક રંગ.

જે તુરંગ પર રાજ્યા રામ તુરંગ તે સુંદર કૃતકામ,
કામદેવ જાણે સાક્ષાત, એની ગતિની થાય ન વાત.

છંદ

ગતિ નિહાળી એની ગરુડને પણ થતી લજ્જા ખરે,

વય રૂપ બળ ગુણ ચાલથી એ મુગ્ધ દર્શકને કરે;
માણેક મોતી મણિ થકી મંડિત પ્રકાશિત જીનને,
મોહિત થતા સુર મુનિ મનુજ દેખી સુચારુ લગામને.

સોરઠા

લગામ ધૂધરીવાળી સજીને અશ્વ ચાલતો,
રામના મનની સાથે મનનો તાલ સાધતો.

મેઘ શોભી રહ્યો તારાગણ ને વીજળી વડે
નચાવી હો રહ્યો જાણે કોઈ સુંદર મોરને.

રામ અશ્વ પર થયા સવાર એનું શું લાવણ્ય અપાર,
શારદા કરે કેમ વખાણ, મુગ્ધ કર્યો શંકરનો પ્રાણ.

રમા રમાપતિ મુગ્ધ બન્યાં સંમોહિત ક્ષણવાર થયાં,
રઘુવરનું સૌન્દર્ય અનંત, બ્રહ્મા પામી શક્યા ન અંત.

સુરપતિનો આનંદ અનંત, દેવગણ થયા પરમ પ્રસન્ન;
બંને પક્ષે હર્ષ અમાપ રઘુવરકેરો કેવળ જાપ.

વિવિધ વાગવા લાગ્યાં વાદ્ય; સજી જાનને માટે સાજ
સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ તેમ ચાલી કરવા કાજે ક્ષેમ.

સજી આરતી હરખથી વધાવવાને રામ,
લલનાઓ ગજગામિની ચાલી તજતાં કામ.

વિધુવદન નારી મૃગલોચન તન ચારુ રતિમદમોચન,
ધાર્યા રંગબેરંગી ચીર સજ્યાં ભૂષણ દિવ્ય શરીર.

શણગારીને સુંદર અંગ ગાતી રસની રેલીને ગંગ;
કડાં ધૂધરી નૂપુર વાગે જાણે કોઈને આમંત્રે રાગે.

શચી શારદા લક્ષ્મી ભવાની શુચિ દેવાંગના ન શાણી
ધરી કપટ નારી વેશ સજી સુમનમાળથી કેશ

રાણીવાસમાં જઈ વિરાજી, એવું કરતાં લેશ ના લાજી,
શક્યું ઓળખી ત્યાં ન કોઈ, ગાયાં ગીતો અવસરને જોઈ.

છંદ

કો ઓળખે કોને કહો સાનંદ સર્વે વર બન્યા
પરબ્રહ્મને સત્કારવા ચાલી પરમ હર્ષિતમના;
આનંદકંદ વિલોકતાં વર આંખમાં પ્રેમાશ્રુનાં,
ફૂટયાં ઝરણ, ભાવો હૃદય પ્રગટયા સુખદ સૌભાગ્યના.

વેશ રામનો નીરખતાં હરખી સીતામાત,
સુખની એના કવિથકી કેમ કરાયે વાત.

શેષ શારદા લક્ષ હો લક્ષ વળી હો કલ્પ
કરાય વર્ણન તોય તે વર્ણન કરાય અલ્પ.

મંગલ અવસર આવ્યો જાણી લાગી પોંખવા પ્રેમથી રાણી;
વેદવિહિત કુળ-આચાર કર્યા વ્યવહાર સર્વપ્રકાર.

પંચશબ્દ ધ્વનિ ને ગાન થયાં કરતાં રસે ગુલતાન;
કરી આરતી ને અર્ધ્ય આપ્યો; રામે માર્ગ મંડપનો કાપ્યો.

કર્યો રામે મંડપમાં પ્રવેશ, બેઠા તેમ અયોધ્યાનરેશ.
અર્ધ્ય સહિત આરતી ઉતારી સુખ પામી નિહાળીને નારી

મણિ ભૂષણ વસ્ત્રની ભેટ, દેવ બ્રહ્માદિ વિપ્રના વેશ
ધારી આવેલા જોવા લાગ્યા જાણે મોહનિદ્રાથી જાગ્યા.

રઘુકુળરૂપી કમળના સૂર્યસમા શ્રીરામ
શોભા જોઈ એમની ભૂલ્યા સૌ નિજ ધામ.

નાઈ ખવાસ ભાટ નટ ભેટ મેળવીને
આશિષ દેતા વંદતાં સ્નેહે મુદિતમને.

વૈદિક લૌકિક વિધિ કરી દશરથ જનક મળ્યા,
શોભાની કવિજન શક્યા શોધી ના ઉપમા.

ઉપમા મળી ન ક્યાંય તો માની હૈયે હાર
માન્યું કે ઉપમા નથી શોધવામહીં સાર.

દેવો એ સંબંધને દેખી બની પ્રસન્ન

બોલ્યા, જે દિનથી થયું જગત સકળ ઉત્પન્ન

વિવાહ જોયા સાંભળ્યા અનેક એ દિનથી
આવા સર્વપ્રકાર ના જોયા સમ સમઘી.

પ્રીતિ છવાઇ દેવની વાણીને સુણતાં,
દશરથને લાવ્યા જનક સાદર મંડપમાં.

મંડપની રચનાથકી મુનિમન મુગ્ધ બન્યાં,
જનકે સિંહાસન વિવિધ નિજ હસ્તે જ ધર્યાં.

વસિષ્ઠ પૂજી ઇષ્ટસમ આશિષ પ્રાપ્ત કરી
પૂજ્યા વિશ્વામિત્રને પ્રીતે પરમ વળી.

વામદેવ જેવા પરમ પૂજ્ય ઋષિવરને
પ્રસન્ન મનથી આસનો અર્પ્યા ને સહુને.

પ્રીતરીતનો કાવ્યમાં કહેતાં ના'વે પાર;
શુભેચ્છા સહજ પાઠવી સૌએ વારંવાર.

*

કરી પૂજા કોશલપતિકેરી માનીને પ્રીતે અનેરી;
કહ્યું વૈભવ ભાગ્ય વિસ્તાર થયો તમારે લીધે અપાર.

પૂજી અર્પ્યા જાનૈયાને આસન, કર્યો વિવેક શોકવિનાશન;
દાન માન વિનય ને વાણી થકી જાન સકળ સનમાની.

બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ સૂર્ય દિગ્પાલ છદ્મવેશે વિરાજ્યા તે કાળ
પૂજ્ય જનકે અજ્ઞાત છતાંયે કરી આદર બેસાડ્યા ભાવે.

રામે ઓળખી એમને લીધા, થઈ એમના મનમાં દ્વિધા;
કરી માનસપૂજા પ્રેમે, થયા દેવતા સંતુષ્ટ રેમે.

રામચંદ્ર મુખચંદ્ર રસ, લોચન ચારુ ચકોર
સાદર પાન કરી રહ્યાં, પ્રમોદ એનો ઓર.

ઘડી જોઈ વસિષ્ઠે બોલાવ્યા, શતાનંદ આદર સાથે આવ્યા;
કહ્યું રાજકુમારીને લાવો થયું મુહૂર્ત મંગલ જાઓ.

સુણતાં શતાનંદની વાણી સખી સાથ આનંદી રાણી;
વિપ્રકુળની બોલાવી નારી કુળરીતિ કરાવી ન્યારી.

શ્રેષ્ઠ દેવાંગના હતી શ્યામા સર્વે સુંદરી નયનાભિરામા;
સ્ત્રીઓ સન્માનતાં સુખ પામી રહી રાણી દેવી જેવી જાણી.

સર્વે સીતાને શણગારી, સાજ અવનવા વળી ધારી,
લઈ સાદર સ્નેહથી ચાલી મત્ત કુંજરગામિની મ્હાલી.

લઈ સીતાને લગ્નમંડપમાં ચાલી દેવાંગના લલના ત્યાં,
સુણી એમનાં સ્વર્ગીય ગીત તજી મુનિઓએ ધ્યાનની પ્રીત.

કામદેવની કોયલ લાજી, રહ્યા કંકણનૂપુર વાગી,

એવી ચાલ ને એમની રીત થયાં ચંચળ સર્વનાં ચિત્ત.

સીતા વનિતાવૃંદમાં સહજ અધિક સોહે,
લલનાગણમાં શ્રી સ્વયં જાણે મન મોહે.

*

સીતાના સૌન્દર્યનું વર્ણન ના જ કરાય,
સૌન્દર્ય પરમ અલ્પ મતિ, જાણે નહીં જરાય.

રૂપરાશિ સુપવિત્ર એ સીતાને જોઇ
જાનૈયા પ્રણમી રહ્યા પ્રેમથકી મોહી.

નીરખી રઘુવરને બન્યા સૌએ પૂરણકામ,
દશરથ સુત સહ હર્ષને પામ્યા શાંતિઠામ.

શાંતિપાઠ મુનિએ કર્યા આશીર્વાદ દઇ,
આવી સીતા મંડપે રસનું મૂળ થઇ.

ગૌરીગણ પતિ વિપ્રને પૂજ્યા શ્રીગુરુએ,
દેવો પ્રગટ્યા પ્રેમથી અર્પી આશિષને.

મધુપર્કાદિ સુવર્ણનાં પાત્રે ને કળશે
ભરતા સેવક મુનિતણી આજ્ઞાથી હરખે.

સૂર્યે દર્શાવી બધી કુળની રીતિ સપ્રેમ,
આદર સહિત પૂજાતણા સર્વ પળાયા નેમ.

પૂજા દેવોની કરી મુનિઓએ સ્થાપ્યું
સુભગ સિંહાસન સ્નેહથી સીતાને આપ્યું.

સીતા ને શ્રીરામનો પરસ્પર પરમ પ્રેમ
એકમેકનું દર્શન કહી શકાયે કેમ ?

મન બુદ્ધિ વાણી થકી અનુભવ છે પર જે
કવિ ઉત્તમ પણ એહને ક્યાંથી પ્રગટ કરે ?

લેતા અગ્નિ તન ધરી આહુતિ હોમતણી,
વિપ્રવેશ વેદો વદે વિધિને લગ્નતણી.

વિશ્વવિખ્યાત જનકની રાણી સીતામાત કહું શે વખાણી;
યશ સુકૃત સૌન્દર્ય સુખ સર્વ એકત્ર કરી અદ્ભુત

વિધાતાએ બનાવી એને; આવી મુનિના સૂચનથી પ્રેમે,
ડાબી તરફ જનકના સોહે શ્રેષ્ઠ સુનયના મન મોહે.

શુચિ સુગંધ મંગલ પાણી ભર્યા કળશ સુવર્ણના આણી
સુંદર કથરોટ શ્રેષ્ઠ મણિની મૂકી રામ પાસે રાજારાણી

બની મગ્ન લાગ્યાં પગ ધોવા, આવ્યા ત્રિદેવ એને જોવા,
મુનિ વેદધ્વનિ રહ્યા કરી, રામે લીધાં સૌનાં હૈયા હરી.

છંદ

પુલકિત બનીને પાદપંકજ પખાળી પ્રેમે રહ્યાં,
નભનાં નગરનાં ગાન જયધ્વનિ ચતુર્દિશ વ્યાપી ગયાં;
જે પદસરોજ મનોજ અરિઉરસર સદાય વિરાજતાં
જેને સ્મર્યે મન વિમળ બનતું સકળ કલિમલ નાસતા.

જેનો કરીને સ્પર્શ મુનિવનિતા પરમગતિને લભી,
શિવમસ્તકે જેનો મધુર રસ વિરાજે ગંગા બની;
મન મધુપ કરતાં સેવતાં મુનિ પામતા ગતિ જેમને
સૌભાગ્યશાળી જનક ઘોતા ધન્ય બનતા તેમને.

બંને કુળગુરુએ કરાવ્યું ઉભયનું પાણિગ્રહણ,
બ્રહ્માદિ દેવ મનુષ્ય મુનિમનમાં વહ્યું રસનું ઝરણ;
સુખમૂળ વરકન્યા નિહાળી પ્રસન્ન બન્યાં દંપતી,
વેદોક્ત વિધિથી કર્યું કન્યાદાન જનકે તે પછી.

લક્ષ્મી સમર્પી સિંધુએ હરિને, પવિત્ર હિમાલયે
ગિરિજા મહેશ્વરને સમર્પી તેમ સીતા રામને.
કીર્તિ છવાઇ વિશ્વમાં; શું વિવેક જનક અધિક કરે,
એ શ્યામમૂર્તિને વિલોકી વિદેહ બનેલા ખરે.

હોમ થયો, ગાંઠો વળી, ને મંગલફેરા
ફરાઇ રહ્યા, ધ્વનિ થયા વિવિધ હર્ષકેરા.

હર્ષ દેવ પામ્યા સુણી મંગલ ગાન નિશાન,

લાગ્યા સૌ વરસાવવા સુરતરુ સુમન સુજાણ.

વરકન્યા ફરી રહ્યાં ફેરા જોતાં સ્નેહ સાથે સૌ અનેરા;
જાય વર્ણવી ના એ જોડી, ઉપમા સઘળી પડે થોડી.

રામસીતાની સુંદર છાયા મણિસ્તંભે પડે ધરી માયા;
કામદેવ ને રતિ જાણે રૂપ લઈ દેખે વિવાહ અનૂપ.

હતી દર્શન લાલસા ભારે છતાં સંકોચ બંનેને ત્યારે;
ક્ષણવાર જુએ ને લપાય, લોલ લોચન ક્લેશ કપાય.

બન્યા દર્શકો આનંદમગ્ન ભૂલ્યા ભાન બની સંલગ્ન;
મુનિ ફેરવી મંગલફેરા થયા કૃતકૃત્ય હર્ષે સવેળા.

સીતાશિર પર સીંદૂર રામે પછી લગાડયું પૂરણકામે,
શોભા અવર્ણનીય બની એ, બન્યાં ધન્ય વિલોકી બધાં તે.

રક્ત પરાગે પદ્મ ભરીને સર્પ સુધાનો લોભ કરીને
જાણે ચંદ્રનો કરે શૃંગાર, એના આનંદનો ના પાર.

બંને બેઠાં આસન પર એક, દેખી દશરથ સુખી થયા છેક;
પુણ્ય કલ્પવૃક્ષ ફળ જોઈ રહ્યું અંતર રંગથી રોઈ.

*

ત્રિભુવનમાં ઉત્સાહ છવાયો લગ્ન થવાથી રામતણું,
મંગલ મહાન મધુમય ઉત્સવ વાણીમાં હું કેમ વણું ?

વસિષ્ઠના આદેશથી થયા અન્ય લગ્ન માટે તૈયાર,
રાજા જનકે લેશ લગાડી કલ્યાણક્રિયામાં ના વાર.

કુશધ્વજની કન્યા ગુણવાળી માંડવી હતું જેનું નામ
ભરત સાથે પરણાવી એને કરતાં વિધિ સંપન્ન તમામ.

ઉર્મિલાને સકળ સુંદરી શિરોમણિ સરખી જાણી
પરણાવી લક્ષ્મણની સાથે સર્વપ્રકારે સન્માની.

સુંદર વદન લોચનોવાળી રૂપ શીલ ગુણ ખાણસમી
પરણાવી શત્રુઘ્ન સાથે શ્રુતકીર્તિ હૈયે ભરી અમી.

વરકન્યા અનુરૂપ પરસ્પર પામ્યાં હર્ષ તથા સંકોચ;
પ્રશસ્તિ કરવા લાગ્યા પુરજન, ખૂટ્યો શબ્દોકેરો કોશ.

સુંદર વર સહ સુંદર કન્યા સોહી મંડપ એક રહી,
ચાર અવસ્થા જીવહૃદયમાં જેવી વિભુ સંગાથ કહી.

મુદિત બન્યા નૃપ સુત સકળ નવવધુ સહ જોઇ
જેમ ચાર ફળ પામતાં ક્રિયા સહિત કોઇ.

છંદ

શ્રીરામ જેવી લગ્નવિધિ સઘળા કુમારોની કરી,
પહેરામણીની કથા અનુપમ જાય શી રીતે કહી;

મંડપ ભરાયો કનક મણિ કંબલ વિવિધ વસ્ત્રોથકી
રથ અશ્વ હસ્તિ દાસ દાસી વિભૂષિત ગાયો ઘણી.

આનંદ પામ્યા લોકપાલો એ બધું જોઈ ખરે,
સંતોષ સુખપૂર્વક ગ્રહ્યું એ અયોધ્યાપતિ દશરથે.
છચ્છા પ્રમાણે યાચકોએ ગ્રહણ એમાંથી કર્યું,
જે વધ્યું જાનીવાસ લાવ્યા દ્રવ્ય ઉત્તમ તે બધું.

આદર વિનય ને દાનપૂર્વક જાનને સન્માનતાં
મુનિવંદના પૂજા કરી સુરને સસ્નેહ મનાવતાં
બોલ્યા જનક સુર સાધુ જન તો ભાવને જ ચહે સદા,
બેચાર જલનાં બિંદુથી તોષાય ના અર્ણવ કદા.

જનકે નમીને બંધુ સાથે કહ્યાં દશરથને વચન,
સંબધ તમ સાથે થવાથી થયા મોટા અમે પણ;
સેવક અમોને સમજજો આ રાજ સાથે આજથી,
દાસી ગણીને પાળજો કન્યા સદા સદભાવથી.

તમને અહીં તેડાવતાં મેં ધૃષ્ટતા મોટી કરી,
અપરાધ કરજો ક્ષમા સર્વે ભાવ અંતરમાં ભરી.

સન્માન જનકતણું પછીથી અવધપતિએ પણ કર્યું,
અંતર પરસ્પર પ્રેમપૂરણ સુખ પરમ એથી લહ્યું.
સુમનો સુરે વેર્યાં નૃપતિ આવાસ તરફ પછી ગયા,

વાજિંત્ર વેદ વિજયતણા ધ્વનિ નગરમાં સઘળે થયા.

આદેશ મુનિનો મેળવી કન્યા વર સહિત સુંદરી
કુળદેવસ્થાન તરફ ગઈ ગાતાં પરમ પ્રીતે નરી.

સીતા જોતી રામને સહજ કરી સંકોચ,
મન પામે સંકોચ ના, હૈયે ઊંડી હોંશ.

તૃષાર્ત નયનો પ્રેમથી રામતને મળતાં
મનહર જાણે માનની શોભાને હરતાં.

26. વિવાહ પછી

શ્યામ શરીર સરૂપ સુહાવન, શોભા કોટિ મનોજ લજાવન;
ચરણકમળ બે રક્ત સદાય, મુનિમન મધુપે સદા છવાય.

પીત પુનિત મનોહર ધોતી હરે બાલરવિ દામિની જ્યોતિ;
કટિ કિંકિની ને સૂત્ર મનોહર, બાહુ વિશાળ વિભૂષણ સુંદર.

બ્રહ્મસૂત્ર શુચિ મંગલ સોહે, કરમુદ્રિકા સરસ મન મોહે;
શોભે વિવાહના સૌ સાજ, હૃદય હરે ભૂષણની લાજ.

મોતીમંડિત પીળો ખેસ, સુંદર ચિત્તાકર્ષક વેશ;
કાને કુંડલ કાંતિભરેલ, વદન સકળ સૌંદર્યછલેલ.

સુંદર ભુકુટિ મનોહર નાક, તિલક રુચિર રસધામ લલાટ;
મંગલ મોતી મણિમંડિત મસ્તક મોર મધુર અંકિત.

મણિમંડિત શુભ મુકુટ અમૂલ, અંગ ચિત્તને કરતાં મુગ્ધ;
એવા નીરખી નારી રામ ગાતી ગીત પરમ અભિરામ
આરતી કરી ધરતી ભેટ પ્રશંસા કરીને ભરપેટ.

કુળદેવતાતણા સ્થાનમાં વરકન્યા લાવી
સુવાસિની સ્ત્રીઓ સુખે કરતાં મનભાવી
લૌકિક વિધિને ગીતને ગાવા મધુ લાગી,

સર્વજન્મફળને રહી માણી સૌ રાણી.

વૈદેહીને શારદા ગૌરી રઘુવરને
રીત પરમ કંસારની બતાવતી પ્રણયે.

છંદ

નિજ હાથના મણિમાં નિહાળી રામની છાયા સરસ
સંતોષતી સીતા સુખદ દર્શનતણી તીખી તરસ,
એથી વિરહભયથી નજર કે હાથને ન હઠાવતી,
એ પ્રેમ એ કૌતુક વિનોદ કરી શકે શે ભારતી ?

વરકન્યા સાથે સખી ચાલી જાનીવાસ
થયા એ સમે હર્ષ ને આશિષના ધ્વનિ ખાસ.

પિતાપાસ પહોંચ્યા સૌ વધુઓ સાથ કુમાર,
શોભા મંગલ મોદની વરસી ત્યારે ધાર.

જનકપુરીમાં નિતનવા મંગલ થતા પ્રસંગ,
રાતદિવસ વીતી જતાં રેલી અદ્ભુત રંગ.

વરવધુને દેખી થતો દશરથને આનંદ;
એક દિવસ ગુરુને નમી બોલ્યા એ સાનંદ.

તમારી કૃપાથી થયો પૂર્ણકામ મુનિરાજ,
ગોદાન કરો પ્રેમથી ભૂદેવોને આજ.

વામદેવ મુનિ વાલ્મીકિ નારદ વિશ્વામિત્ર
જાબાલિસમા મુનિવરો આવ્યા ત્યારે શીઘ્ર.

પૂજી સૌને કરી પ્રણામ અર્પીને આસન અભિરામ
ચાર લાખ મંગાવી ગાય કામધેનુ સમ શીલસ્વભાવ.

અલંકૃત કરી સર્વપ્રકાર વસ્ત્રાભૂષણથકી અપાર
ભૂદેવોને કરતાં દાન દશરથ બોલ્યા મધુરી વાણ.

યાચકગણની રુચિ જાણી દશરથ રાજાએ દાની
હયગય સ્યંદન કનક વસન અર્પ્યા; આશીવાદ વચન

વદતાં યાચક થયા વિદાય સુખશાંતિ વિજય પામો રાય.
લગ્નોત્સવ ઉજવાયો એમ, શેષ પણ શકે ગાઇ કેમ ?

કૌશિકચરણે વંદતાં રાજા વારંવાર
વદ્યા, કૃપાકટાક્ષનો સુખ આ સર્વે સાર.

તમારી કૃપાનો જ છે સુખ આ સકળ પ્રસાદ,
કૃપાકટાક્ષે ભય ટળ્યો શમ્યો વળી અવસાદ.

*

સ્નેહ શીલ ઐશ્વર્ય આચાર ઉચ્ચ મિથિલાપતિના વિચાર
કરી દશરથ સૌનાં વખાણ સદા સાર્થક કરતા વાણ.

નિત્ય નૂતન આદર પ્રેમ દિવ્ય સત્કાર આનંદ તેમ;
માગે દશરથ રોજ વિદાય, રોકે જનક અનેક ઉપાય.

છૂટા પડવું કરે ના પસંદ, એમ આવ્યો દિવસોનો અંત,
સૌએ બંધાયા પ્રેમને દોર, કામ કરતું ના કોઇનું જોર.

વિશ્વામિત્રે શતાનંદે ત્યારે કહ્યું જનકને શાંતિથી પ્યારે,
છોડી શકતા દશરથને તમે ના આપો આજ્ઞા જવાની છતાં હા !

મિથિલાપતિ માની ગયા સમજીને ત્યારે,
મંત્રીને બોલાવતાં જાણ કરી ભારે.

અવધનાથ ચાહે જવા સૌને જાણ કરો;
સમાચારને જાણતાં હર્ષ શમ્યો સઘળો.

જાન કરશે હવે પ્રયાણ એવી પુરવાસીને થતાં જાણ
થઇ વ્યાકુળ વળગ્યા વાતે બની મ્લાન કમળ જેમ રાતે.

વાટે કરેલો વિશ્રામ જ્યાં જ્યાં, જનકે પહોંચાડી સામગ્રી ત્યાં ત્યાં;
સીધાં પકવાન મેવા દ્રવ્ય ખાદ્યસામગ્રીઓ પંચગવ્ય.

સુંદર શય્યા પલંગસમેત સ્વર્ગશય્યાથી સુખદ દરેક,
લક્ષ અશ્વ પચીસ સહસ્ર રથ શણગારી નખથી શીશ.

મત્ત દસ સહસ્ર ગાય ગાજે દેખી દિગ્ગજ જેમને લાજે,

ભરી શકટ કનક વસન મણિમહિષી ને ધેનુનું ધન.

અમિત ભેટવસ્તુ ધરી મિથિલાપતિએ એમ;
લોકપાલની સંપદા લાગી ક્ષુલ્લક જેમ.

*

સર્વ સામાન કરી તૈયાર કર્યો અયોધ્યાનગર વિદાય.
બની વ્યાકુળ રાણીઓ કેવી અલ્પ વારિમાં મીનના જેવી.

લેતાં ગોદમાં સીતાને પ્રેમે દીધી આશિષ સંયમે કેમે,
થજે પતિની સદા માટે પ્યારી વળી અવિચળ સૌભાગ્યશાળી.

સાસુ સસરા ગુરુસેવા ન્યારી કરજે પતિની આજ્ઞા સદા પાળી;
ભેટી વારંવાર વદી માતા રચી સ્ત્રીને શા માટે વિધાતા ?

રામ પ્રસન્નવદન તદા પામી બંધુસહાય,
ચાલ્યા જનકમહેલ પ્રતિ લેવા કાજ વિદાય.

સ્વભાવ સુંદર ચાર એ ભાઈને જોવા
નરનારી દોડ્યાં બધે લાગ્યાં ને રોવા.

આજ જવાના બંધુ એ કોઈ એમ કહે,
સામાન કર્યો ક્યારથી છે તૈયાર નૃપે.

આંખ ભરીને અતિથિનાં દેખો સુભગ સ્વરૂપ,
વિધિએ આજ્ઞા એમને કોઈ કરતાં પુણ્ય.

મૃત અમૃતને મેળવે દરિદ્ર સુરતરુ જેમ
જીવ નારકી પ્રભુપદ, દર્શન મંગલ તેમ.

નીરખી રામ હૃદયમહીં શોભા ધારી લો,
મનનો નાગ કરી મધુર મૂર્તિ કરી મણિ દો.

રૂપસિંધુ સૌ બંધુને દેખી રાણીવાસ
ઉમંગ પામ્યો, ભેટ ને કરી આરતી ખાસ.

ભાવવિભોર બની પછી રાણી વદી વચન,
ગતિ સૌની જાણો તમે, લેતા ભક્ત શરણ.

પુરજનને પરિવારને રાજાને મુજને,
પ્રાણસમી પ્રિય જાનકી છે જાગૃતિ સ્વપ્ને.

શીલ સ્નેહ સંસ્કારિતા અવલોકી એની
સેવિકા સમી સમજજો મંદિરની દેવી.

પ્રાજ્ઞશિરોમણિ ભાવપ્રિય કૃતકામ તમે તો
દોષદલન કરુણાયતન જનગુણગ્રાહક છો.

બોલી એમ ચરણ ગ્રહી રાણી, પ્રેમપંકે સમાઈ વાણી;
છલી સ્નેહથી સુણીને વાણી રામે એ સૌને સનમાની.

હાથ જોડીને માગી વિદાય, પામ્યા આશિષ લાગીને પાય;

વારંવાર કરીને પ્રણામ કર્યું બંધુની સાથે પ્રયાણ.

મધુમૂર્તિ હૃદયમાં ધારી ગઈ રાણી રઘુવર પર વારી;
ભેટી કન્યાને વારંવાર જેમ વાછરડીને ગાય.

પ્રેમવિવશ પુરજન સકળ સખી સહ રાણીવાસ,
જનકપુરે જાણે થયો કડુણા વિરહ નિવાસ.

શુક સારિકા સ્વર્ણપીંજરમાં રાખી સીતાએ પાલ્યાં પ્રણયમાં
વદી વ્યાકુળ વચન રહ્યાં તે, સીતા જનકનંદિની ક્યાં છે ?

કોનું ઘૈર્ય ટકે સુણી, બન્યાં વિકળ વિહંગ ને પ્રાણી;
દશા કહેવાય માનવની શે, કરો કલ્પના કરવી હો તે.

અશ્રુ જનકની આંખે છવાયાં, અંગ વિરહવ્યથાથી ઘવાયાં,
હતા પરમ વૈરાગી ને જ્ઞાની વાતો કરતા ઘૈર્યથી શાણી,
કિન્તુ મર્યાદા જ્ઞાનની તૂટી, પ્રેમ ધીરતાને ગયો લૂંટી

મંત્રીઓએ એમને સમજાવ્યા પ્યારે
અવસર ખેદતણો નથી પ્રતીતિ થઈ ત્યારે.

કન્યાઓને ભેટતાં સરસ પાલખીને
મંગાવી, પરિજન થયા વ્યગ્ર નિહાળીને.

મંગલ મુહૂર્તમાં સ્મરી સિદ્ધિ સાથ ગણેશ

કન્યા બેસાડી બધી બન્યા કૃતાર્થ નરેશ.

કહી નારીધર્મતણો સાર શિક્ષા આપી અનેક પ્રકાર;
આપ્યાં અસંખ્ય દાસ ને દાસી ભૂપે વિદાય વખતે હાસી.

બન્યાં વ્યાકુલ સૌ પુરવાસી થયા શુકનો મંગલરાશી;
ચાલ્યા જનક વળાવવા જાન મંત્રી ભૂદેવ સંગ સુજાણ.

વાગ્યાં વાજાં ને ચાલી જાન કર્યું દશરથે એમ પ્રયાણ,
રજ ભૂદેવની શિરે ધારી લઈ આશિષ આનંદકારી.

ગણેશને સ્મરતાં કર્યું નૃપે સપ્રેમ પ્રયાણ,
વરસાવ્યાં સુમનો સુરે, થયાં અપ્સરાગાન.

*

નૃપે ભાવથી અરજ કરી, મહાજન પાછા ગયા ફરી.
જનકને કહ્યું વારંવાર સુણ્યા સુણ્યા ન છતાં ઉદગાર.

દશરથે કહ્યાં કરી વચન, કરો નગરમાં હવે ગમન;
રથથી ઊતર્યા માર્ગમહીં, અશ્રુ રાગનાં રહ્યાં વહી.

સુધાસભર શબ્દો ત્યારે બોલ્યા મિથિલાપતિ પ્યારે,
કૃતજ્ઞતા દર્શાવું કેમ, ધરી શ્રેષ્ઠતા મને સપ્રેમ.

કોશલપતિએ જનકનું સ્વજન સાથ સન્માન
કર્યું વિનય ને સ્નેહથી, દ્રવ્યા સર્વના પ્રાણ.

મુનિમંડળને વંદતાં પામી આશીર્વાદ
વધા જનક સ્તુતિ શે કરું, ચાખ્યો કૃપાપ્રસાદ.

મહેશ મુનિ મન માનસર તમે હંસ છો રામ,
જેને માટે ક્રોધ મદ તજી બની નિષ્કામ

યોગી યોગ કરે, કદા ચિદાનંદ જેને
વ્યાપક બ્રહ્મ અલક્ષ્ય ને અવિનાશી વેદે.

નિર્ગુણ ગુણભંડાર જે તર્કાતીત સદાય
મનવાણી જાણે નહીં જેને કોટિ ઉપાય;

અનુમાન કરે વેદ ને કહે નેતિ સ્વરમાં
નિર્વિકાર સમ એકરસ સર્વ કાળ સ્થળમાં

બન્યા નેત્રના વિષય તે તમે સર્વ સુખમૂળ;
લાભ જગે સૌ જીવને થતાં ઇશ અનુકૂળ

ધરી શ્રેષ્ઠતા સર્વપ્રકાર કર્યો જાણતાં નિજજન પાર,
અપનાવી મુજને લીધો, યશ અક્ષય અઢળક દીધો.

દશ સહસ્ર શારદ ને શેષ કોટિ કલ્પલગ કહે હમૈશ
તોપણ મારી ભાગ્યકથા ગુણો તમારા પૂર્ણ તથા
કહી શકે સ્વપ્નેય નહીં, મનની મનમાં જાય રહી.

અલ્પ પ્રેમથી થાવ પ્રસન્ન, એ જ ભરોસો મારે મન.
કર જોડીને વારંવાર માગું હે પ્રભુ દીનદયાળ,
ભૂલેયૂકે મારું મન તજે તમારાં કદી નહીં ચરણ,
લઉં સદાય સસ્નેહ શરણ.

રઘુનંદન પામ્યા પરિતોષ, વિનય કરી રાખીને હોંશ,
દશરથ વિશ્વામિત્ર વસિષ્ઠ સમાન સન્માન કર્યું શિષ્ટ.

શ્રેષ્ઠતા ધરી જનકને સાદર ચાલ્યા રામ;
જનકે વિશ્વામિત્રના ચરણે કર્યા પ્રણામ.

લગાડતાં શિરનેત્ર પર પુનિત ચરણરજને
જનકે સ્નેહવચન કહ્યાં આર્દ્ર ગાધિસુતને.

મુનીશ્વર, મને છે વિશ્વાસ પૂર્ણ કરો છો સઘળી આશ,
દર્શન દિવ્ય તમારું થાય દુર્લભ સુલભ બની તો જાય.

લોકપાલ જે સુયશ ચહે સુખ માગે તોપણ ન લહે
મુજને તે છે પ્રાપ્ત થયું, અનુગ્રહનું બળ માત્ર મળ્યું.

દર્શન અનુગામી સિદ્ધિ કૃપાથકી મળતી રિદ્ધિ,
દર્શન એક તમારું સાર, ચાલ્યા જનક કહી તત્કાળ.

મુકામ માર્ગમહીં કરી સૌને દેતી પ્રાણ
પુનિત દિને પહોંચી ગઈ અવધસમીપે જાન.

નિશાનડંકા ગડગડ્યા, સુંદર વાગ્યાં ઢોલ,
ભેરી શંખ સ્વરો થયા બોલી સ્વાગત બોલ.

હયગય ગાજ્યા, ઝાંઝ ને વાગી રહ્યાં પખાજ,
શરણાઈ વાગી રહી કરતાં મધુર અવાજ.

પુરજન પુલકિત સૌ બન્યા, ઘર ને નગર બજાર
શણગાર્યાં સુંદર કર્યાં સમસ્ત પુરનાં દ્વાર.

કેસર ચંદન માર્ગમાં છાંટ્યાં, પૂર્યાં ચોક,
કેતુવિતાન કળશ થકી નગરી બની અશોક.

27. અવધપુરીમાં

રાજપ્રાસાદ સોહે કેવો કરે મોહિત મદનને એવો;
મંગલ શુકનો મનોહરતા ને રિદ્ધિ સિદ્ધિ સુખ ને સંપદાથે

એમાં છવાયાં હો તન ધારી સેવા રામસીતાની વિચારી
એવું લાગતું દેખીને એને, સીતારામ ગમે ના કોને ?

સ્ત્રીઓ ટોળે વળીને ચાલી, રતિ કરતાં મધુર બની મ્હાલી;
ગાતી સુંદર આરતી કરી વેશ જાણે કે શારદા ધરી.

સુખ રાજભવનમાં કેવું વ્યાપ્યું અનુપમ અદભુત એવું;
માતા રામની કૌશલ્યા જેવી પ્રેમમગ્ન ભૂલી તન કેવી !

શિવ ગણેશને પૂજતાં પ્રસન્ન સર્વ બની
પામી ભેટ દરિદ્ર જ્યમ ચાર પદાર્થતણી.

કનક થાળ શુચિ દ્રવ્યથી સંપન્ન લઇ માત
ચાલી કરવા આરતી વિસરીને નિજ જાત.

ધૂપધૂમે થયું નભ શ્યામ જાણે શ્રાવણવાદળ અભિરામ;
કલ્પદ્રુમની વરસ્યા દેવ માળા જાણે આકર્ષતી બગધારા.

મંજુ મણિમય તોરણો ન્યારાં ઇન્દ્રચાપ જાણે કે રૂપાળાં;
આવે જાય અટારીએ લલના જાણે ચપલા કરી રહી છલના.

પામી આજ્ઞા વસિષ્ઠની રાજે સ્મરી ગૌરીશંકર સહુ સાથે
કર્યો પ્રવેશ અવધપુરીમાં, વ્યાધ્યો ઉલ્લાસ સઘળે જરીમાં.

કર્યા એમને સૌએ પ્રણામ, થયા સુખી નિહાળીને રામ;
મણિવસ્ત્રોની ભેટ ધરીને બન્યા પુલકિત અશ્રુ ભરીને.

રાજદ્વાર આવી ગયા કુમાર સઘળા એમ
ચાલી તરત જ પોંખવા માતાઓ સપ્રેમ.

ચારે પુત્ર પેખી વધુ સાથ રહ્યું માતાહૈયું ના હાથ;
સીતારામની શોભાને જોઈ ડૂબી પરમાનંદે સૂધ ખોઈ.

માન્યું જીવન સંપૂર્ણ સાર્થ, સખી બની જોઈને કૃતાર્થ,
નિજ પુણ્યપ્રશંસા કરી રહી અંજલિ વિવિધ ધરી.

ચાર મનહર જોડીને દેખી રહી શારદા ઉપમાઓ પેખી,
લઘુ ઉપમા જ્યારે બધી લાગી, રૂપ જોઈ રહી અનુરાગી.

નિગમનીતિ કુળરીતિથી વધુ સાથે સુતને
પોંખી માત લઈ ગઈ ભાવસહિત ભવને.

હતાં સિંહાસનો ત્યાં ચાર કર્યા અનંગે જાણે તૈયાર,
ચારે યુગલ ત્યાં પ્રેમે વિરાજ્યાં માતે ચરણોને ત્યારે પખાબ્યાં

ધૂપ દીપ નૈવેદ્યથી પૂજન કરી આરતી સાથ સુશોભન,

પંખા ચામર મસ્તકે ઢોળી રહી અંતર અમૃતે બોળી.

યોગી પામે પરમતત્વ કોઇ, નિત્ય રોગી હસે સ્વાસ્થ્ય જોઇ,
જન્મદરિદ્ર પારસ પામે, આંખ અંધની લાગે કામે;
મૂક મુખમાં સરસ્વતી વ્યાપે, શૂર સમરે વિજયને ચાખે;

એ સુખ કરતાંયે અધિક સુખ પામી માતા,
લગ્ન કરીને કેમ કે આવ્યા સૌ ભ્રાતા.

પૂર્ણ થઇ સૌ કામના; પૂજી પિતૃદેવ
કહ્યું એમણે બંધુઓ કરો પરસ્પર સેવ.

વંદી સૌને ભાવથી માગ્યું ને વરદાન
બંધુ સહિત રઘુવરતણું થાય પરમ કલ્યાણ.

*

પ્રેમે વિશ્વામિત્ર પૂજા કરી વદ્યા દશરથ પદરજ ધરી,
ધન્ય મારા સમો નવ કોઇ, રહ્યો અનુગ્રહે આપના સોહી.

રાણી સાથે કરીને પ્રણામ વળી બહુવિધ એમ વખાણ
આપ્યો રાજપ્રાસાદમાં વાસ; પૂજ્યા વસિષ્ઠ મુનિને ખાસ.

રાજારાણી વધુ સહિત સર્વે રાજકુમાર
પામી રહ્યા શુભાશિષ વંદી વારંવાર.

કરી પ્રાર્થના અતિ અનુરાગે સુખસંપત્તિ રાખીને આગે

તોય મુનિએ સ્વીકાર્યું ના કાંઈ, લીધી નિમિત્તમાત્રની પાઈ.

આપ્યા આશીર્વાદ અનેક પ્રાણે પરિતોષ પામીને છેક,
રાજા એથી પામ્યા આહલાદ સુખશાંતિતણો આસ્વાદ.

ગયા ઉત્સાહથી રાણીવાસ, જોયાં નવદંપતીને ખાસ;
સુખ કોણ કહે થયું કેવું, લાગ્યું જીવન કૃતકૃત્ય જેવું.

કહી વાત વિવાહની ભાવે ગુણશીલ જનકનાં રાવે
પ્રીત રીત સંપત્તિ બડાઈ દેતાં વારંવાર વધાઈ.

ભાટ જેમ વર્ણન કર્યું, રાણી થઈ પ્રસન્ન,
કેટલાય વખતે મળ્યું જાણે જીવનધન.

પુરજન પ્રણમી રામને ચાલ્યાં ગૃહે પછી,
મંગલતા મધુતા રહી સૌના ઉરે વસી.

પ્રેમ પરમ આનંદ એ શ્રેષ્ઠતા તથા કાળ
સુંદરતા એ વિનય એ રસની મધુરી ધાર

શેષ શારદા વેદ વિધિ શંકર તેમ ગણેશ
કહી શકે ના, વર્ણવું ક્યાંથી તો હું લેશ.

સૃષ્ટિને શિર અળસિયું કેમ કરી ધારે,
મહાન કવિ પણ એવિધ વર્ણવતાં હારે.

સન્માની ભૂપે કહ્યું રાણીને ભાવે,
અજ્ઞાત સ્થળે જીવને જલદી ના ફાવે.

પાંપણ રાખે આંખને વધુઓને એવી
રીતે સદાય રાખજો માનીને દેવી.

*

મણિથી જડિત સુવર્ણપલંગ, ફીણ સરખી ચાદર બહુરંગ,
રત્નદીપ મધુ દ્રવ્ય સુગંધ, માળા સહિત શયનના ખંડ

જોતાં પામે લાજ અનંગ એવા સુંદર શ્યામલ અંગ
સૂતા પલંગ પર શ્રીરામ યોગી જેમ જ આત્મારામ.

માતાઓ બોલી ત્યારે અશ્રુભરી આંખે પ્યારે,
તાડકા તમે શે મારી માર્ગે જતી મહાભારી.

ઘોર નિશાયર વિકટ સૌ યુદ્ધે વીર અજોડ
એ મારીય સુબાહુના પૂર્યા ક્યાંથી કોડ ?

મળ્યે મહામુનિ કૃપા અનંત આવ્યો આપત્તિનો અંત,
સુરક્ષા કરી યજ્ઞતણી પામ્યા વિદ્યા વળી ઘણી.

મુનિપત્ની પદરજે તરી, કીર્તિ રહ્યું એ જગત સ્મરી;
ફૂર્મપીઠ-ગિરિ-વજ્ર કઠોર તોડ્યું શિવધનુ કરતાં શોર.

પામ્યા વિશ્વવિજય યશ તેમ વૈદેહીને છાયા જેમ;

અમાનુષી સઘળાં સત્કર્મ, મુનિકૃપાથકી પાળ્યો ધર્મ.

આજ સફળ અમ જન્મ થયો દર્શનનો કે લ્હાવ મળ્યો;
દર્શન વિના દિન ગયા જે વિરંચિ ગણનામાં ના લે.

રામે વિનય વચન વડે ધર્યો માતને હર્ષ,
વિપ્ર શંભુ ગુરુને સ્મરી કર્યો નીંદને સ્પર્શ.

લાવણ્યસભર નીંદમાં શોભી વદન રહ્યું,
લાલ કમળ સંધ્યા સમયે જાણે મૂર્ત થયું.

રાણી બોલી સોહતી નગરી વધુ સજની,
સોહે આજ, અધિક સુખદ દીસે છે રજની.

સુંદર વધુ સાથે સુતી સાસુઓ સઘળી
સર્પે જાણે શિરમણિ રાખ્યા હૃદય ધરી.

મંગલ ઉત્સવ હર્ષ નિત, જતા દિવસ સૌ એમ,
ઊભરાતી હર્ષે પુરી સમુદ્રભરતી જેમ.

*

છોડ્યાં મીંઢળ શુભ દિન દેખી જન્મ ધન્ય પુરોહિતે લેખી.
સુર બ્રહ્મા પાસે અનુરાગે જોઈ જન્મ અયોધ્યામાં માગે.

વિશ્વામિત્ર જવા રોજ માગે, રહે વશ છતાં રામના રાગે,
પ્રતિદિન શત ઘણો ભૂપનો ભાવ જોઈ આપે મુનિ શિરપાવ.

રજા છેવટ મુનિવરે માગી ત્યારે આવ્યું દશરથને લાગી;
કહ્યું સંપત્તિ સર્વ તમારી, હું તો દાસ સહિત સુતનારી.

રાખી શિશુ પર સ્નેહ સદાયે દેજો દર્શન દિવ્ય કદાયે;
રાજા બોલી શક્યા ના વધારે, પડયા મુનિના ચરણમાં પ્યારે.

અર્પી આશિષ મુનિવર ચાલ્યા, હૈયાં હેતથી સૌનાં હાલ્યાં;
કેમ વર્ણવું પ્રીતની રીત, જાણે તે જ જેને થાય પ્રીત.

રામરૂપ નૃપભક્તિ ને વિવાહનો આનંદ
મનમાં વખાણતા જતા મુદિત ગાધિકુળચંદ.

ગુરુ વસિષ્ઠે ને વામદેવે કહી કૌશિકની કથા સ્નેહે;
સુણી યશને નૃપે ધન્ય માની શુચિ જિંદગીને નિજ જાણી.

*

કવિકુળ જીવન પાવન એવો મધુમંગલ ખાણના જેવો
વાણી કરવા માટે વિશુદ્ધ ગાયો યશ મેં બનતાં પ્રબુદ્ધ.

છંદ

નિજ ગિરાને કરવા પુનિત યશ રામનો મેં છે કહ્યો,
રઘુવીરચરિત અપાર અર્ણવ પાર છે કોણે લહ્યો;
ઉપવીત લગ્નપ્રસંગ મંગલ સુણી સાદર ગાય જે
રઘુનાથ સીતાની કૃપાથી પામશે સુખશાંતિ તે.

સીતારામ વિવાહ જે કહે સુણે સપ્રેમ
કરે સદા આનંદ એ પામે મંગલ તેમ.

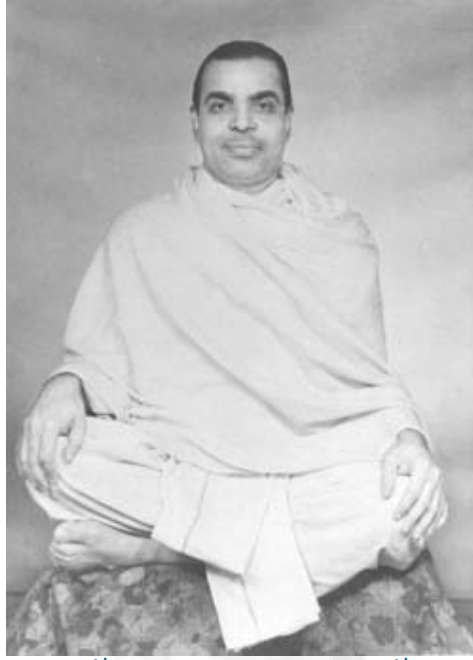
મંગલાયતન રામચશ કલિમળને હરનાર
પુરુષાર્થ ચતુર્વિધિ સુખદ દર્શનને ધરનાર.

કપટ તજી મન, પ્રભુપદે કરી અક્ષય અનુરાગ,
સૂતો સમય અધિક હવે મોહનિશાથી જાગ.

(બાલકાંડ સમાપ્ત)

About the Author

(Aug 15th 1921 - Mar 18th 1984)

Author of more than hundred books, Mahatma Shri Yogeshwarji was a self-realized saint, an accomplished yogi, an excellent orator and an above par spiritual poet and writer. In a fascinating life spanning more than six decades, Shri Yogeshwarji trod the unknown intricate path of spiritual attainments single handedly and put immense faith in the tenderheartedness of God in the form of Mother Goddess.

Shri Yogeshwarji dared to dream of attaining heights of spirituality without guidance of any embodied spiritual master and thus defied popular myths prevalent among the seekers of spiritual path. He blazed an illuminating path for others to follow.

Born to a poor Brahmin farmer in a small village near Ahmedabad in Gujarat, Shri Yogeshwarji lost his father at the tender age of 9. He was taken to a Hindu orphanage in Mumbai for further studies. However, God's wish was to make

him pursue a different path. He left for Himalayas early in his youth at the age of 20 and thereafter made holy Himalayas his abode for penance for nearly two decades. During his stay there, he came across a number of known and unknown saints and sages. He was blessed by divine visions of many deities and highly illumined souls like Raman Maharshi and Sai Baba of Shirdi among others.

Yogeshwarji's experiences in spirituality were vivid, unusual and amazing. He succeeded in scaling the highest peak of self-realization resulting in direct communication with the Almighty. He was also blessed with extraordinary spiritual powers (siddhis) illustrated in ancient Yogic scriptures. After achieving full grace of Mother Goddess, he started to share the nectar for the benefit of mankind. He traveled to various parts of India as well as abroad on spiritual mission where he received enthusiastic welcome.

He wrote more than 100 books on various subjects and explored all form of literature. His autobiography 'Prakash Na Panthe' - much sought after by spiritual aspirants worldwide, is translated in Hindi as well as English. A large collection of his lectures in form of audio cassettes are also available.

For more than thirty years, Yogeshwarji kept his mother (Mataji Jyotirmayi) with him and thus became a living example of well known Sanskrit adage 'Matru Devo Bhava' (Mother is a form of God). Yogeshwarji was known among saints of his time as Matrubhakta Mahatma. Mataji Jyotirmayi left for heavenly abode in 1980 after receiving exemplary services at the hands of Yogeshwarji and Maa Sarveshwari at Bhavnagar.

Shri Yogeshwarji left his physical body on March 18th 1984, while delivering a lecture at Laxminarayan Temple, Kandiwali in Mumbai. Shri Yogeshwarji left behind him a

spiritual legacy in the form of Maa Sarveshwari, who is now looking after his manifold benevolent activities.

It has been ages since we have come across a saint of Yogeshwarji's caliber and magnitude. His manifestation will continue to provide divine inspiration for the generations to come.

શ્રી યોગેશ્વરજીનું સાહિત્યિક પ્રદાન

આત્મકથા	પ્રકાશના પંથે ▪ પ્રકાશના પંથે (સંક્ષિપ્ત) ▪ પ્રકાશ પથ કા યાત્રી ▪ Steps towards Eternity
અનુવાદ	રમણ મહર્ષિની સુખદ સંનિધિમાં ▪ ભારતના આધ્યાત્મિક રહસ્યની ખોજમાં ▪ હિમગીરીમાં યોગી
અનુભવો	દિવ્ય અનુભૂતિઓ ▪ શ્રેય અને સાધના ▪ શ્રેય ઔર સાધના
કાવ્યો	અક્ષત ▪ અનંત સૂર ▪ બિંદુ ▪ ગાંધી ગૌરવ ▪ સાંઈ સંગીત ▪ સનાતન સંગીત ▪ તર્પણ ▪ Tunes unto the infinite
કાવ્યાનુવાદ	ચંડીપાઠ ▪ રામચરિતમાનસ ▪ રામાયણ દર્શન ▪ સરળ ગીતા ▪ શિવમહિમ્નસ્તોત્ર ▪ શિવ પાર્વતી પ્રસંગ ▪ સુંદર કાંડ ▪ વિષ્ણુસહસ્રનામ
ગીતો	ફૂલવાડી ▪ હિમાલય અમારો ▪ રશ્મિ ▪ સ્મૃતિ
ચિંતન	બ્રહ્મસૂત્ર ▪ ગીતા દર્શન ▪ ગીતાનું સંગીત ▪ ગીતા સંદેશ ▪ ઈશાવાસ્યોપનિષદ ▪ ઉપનિષદનું અમૃત ▪ પ્રેમભક્તિની પગદંડી ▪ શ્રીમદ્ ભાગવત ▪ યોગ દર્શન
લેખ	આરાધના ▪ આત્માની અમૃતવાણી ▪ ચિંતામણી ▪ ધ્યાન સાધના ▪ Essence of Gita ▪ ગીતા તત્વ વિચાર ▪ જીવન વિકાસના સોપાન ▪ પ્રભુ પ્રાપ્તિનો પંથ ▪ પ્રાર્થના સાધના છે ▪ સાધના ▪ તીર્થયાત્રા ▪ યોગમિમાંસા

ભજનો	આલાપ • આરતી • અભિપ્સા • ધૃતિ • પ્રસાદ • સ્વર્ગીય સૂર • તુલસીદલ
જીવનચરિત્ર	ભગવાન રમણ મહર્ષિ - જીવન અને કાર્ય
પ્રવચનો	અમર જીવન • કર્મયોગ • પાતંજલ યોગ દર્શન
પ્રસંગો	ધૂપ સુગંધ • કળીમાંથી ફૂલ • મહાભારતના મોતી • પરબનાં પાણી • સંત સમાગમ • સત્સંગ • સંત સૌરભ
પત્રો	હિમાલયનાં પત્રો
પ્રશ્નોત્તરી	અધ્યાત્મનો અર્ક • ધર્મનો મર્મ • ધર્મનો સાક્ષાત્કાર • ઈશ્વર દર્શન
નવલકથા	આગ • અગ્નિપરીક્ષા • ગોપીપ્રેમ • કાદવ અને કમળ • કાયાકલ્પ • કૃષ્ણ રુકમિણી • પરભવની પ્રીત • રક્ષા • સમર્પણ • પરિક્ષિત • પરિમલ • પ્રીત પુરાની • પ્રેમ અને વાસના • રસેશ્વરી • ઉત્તરપથ • યોગોનુયોગ
સુવાક્યો	પરબડી • સર્વમંગલ
વાર્તાઓ	રોશની

For more information
On the life & works of
Shri Yogeshwarji

Please visit
www.swargarohan.org